

מצורף ללוח היומי פסח תשפ"ו

המחיר לקונים החוברת בפני עצמה - \$5.00

קובץ עיונים

הערות וציונים

ללוח יומי פסח תשפ"ו

מאת

הרה"ג הרה"ח

הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

מרא-דאתרא וחבר הבד"צ

דק"ק שכונת קראון הייטס, נ.י.

כאן צוה ד' את הברכה

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו בזה קובץ עיונים – הערות וציונים ללוח יומי פסח תשפ"ו. ותוכנו הרחבת הביאור בכמה דברים שנידונו בלוח, הנוגעים לימי הפסח הבעל"ט.

הקובץ כולל גם קיצור דיני שכחה וטעות לחג הפסח, עם מקורות עיונים וציונים. נבקש שכל מי שיש בידו הערות והארות שישלחו לכתובת דוא"ל: daytodayguide@gmail.com, ות"ח מראש.

בברכה שנזכה לחוג חג המצות בדיעות, ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, תיכף ומיד ממש.

מערכת באתרא דרב

ניסן תשפ"ו
ברוקלין נ.י.

לזכות

הרה"ת ר' **מנחם מענדל שי' זוגתו מרת מלכה שתחי'**
ובניהם: **אברהם, ארי' זאב וישראל איסר שיחיו**

קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

הרה"ת ר' **יהודה ליב שי' זוגתו מרת חנה שיחיו מרזוב**
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת שבע שיחיו מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

ר' **חיים דניאל זוגתו ומשפחתו שיחיו**
פיקרסקי

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

תוכן ומפתח

ה	הלכות טומאה וטהרה לעתיד לבוא.....
ו	ברכת האילנות.....
ז	בנוגע להפסיק מלימודו לברך ברכת האילנות (וברכת שככה לו בעולמו).....
ח	ברכת האילנות בניסן דוקא.....
ט	סומא בברכת האילנות.....
י	שאינן לברך ברכת האילנות על עצי ערלה.....
יא	ברכת האילנות כשכבר נפל הפרח וגדלו הפירות.....
יב	מצה שלא נשמרה מחימוץ כל השנה צריכה ביעור.....
יג	דיוק הלשון "קונה להן בגדים ותכשיטים".....
יד	שמחת יו"ט לנשים במנעלים חדשים.....
יז	אם אפשר לסמוך על הכשרים למוצרים של פסח.....
יח	קידוש לבנה מוצאי שבת.....
יט	שאינן לאורח חיוב בדיקה על מה שאוכל משל בעה"ב.....
כ	ברכת האורח על בדיקת חמץ בבית אחרים.....
כא	כשהאורח קונה החדר שלו מבעה"ב (לבדיקת חמץ).....
כב	בהעצה שהאורח יקנה החדר שמתאכסן בו.....
כג	בדיקה לאחר שכיבדו היטב המקום.....
כד	התירגם של "שביערת".....
כה	תענית בכורות גם לגר בכור.....
כו	תענית בכורות לבכור הנולד בניתוח קסרי.....
כז	ביטול על חלה שהפריש.....
כח	בשר ודג לעירוב תבשילין.....
כט	ברכת עירוב חצרות קודם הזיכוי או לאחרי'.....
ל	דילוג תיבה אחת בהלל.....
לא	הוצאה לצורך יו"ט כשאפשר באופן אחר.....
לב	צליית הזרוע ביו"ט.....
לג	במה שלא נהגו להקנות המצה להמסובים.....
לד	ההנהגה ליקח כזית בפ"ע משני מיני מרור.....
לה	הסברת הטעם שדי בשיעור כזית הקטן, גם אם נאמר שהאכילה בדרך תנאי.....
לו	בביאור הענין שחשבון אכילת פרס הוא מהבליעה ולא מהלעיסה.....
לז	אשה שבירכה שהחיינו בהדה"נ לא תברך בקידוש.....
לח	סכינים הנמצאים בירושלים.....
לט	ברכה כשמערב עירוב תבשילין ביו"ט על תנאי.....

- לג..... משחק בקוביא במשחק האגוזים
- לה..... הכנה ליו"ט שני ע"י נכרי
- לה..... אם צריך שיתבשלו מאכלי שבת לגמרי ביו"ט שחל בע"ש
- מג..... בפירש"י שאין כוס יין מצוי בחוה"מ
- מג..... בגדר ההיתר דמלאכת הדיוט לצורך המועד
- מד..... האיסור להמשיך ללמוד כשעלה השחר ללא ברכת התורה כשניעור כל הלילה
- מח..... טבלא – קיצור דיני שכחה וטעות פסח תשפ"ו
- סא..... מקורות וציונים להטבלא

BEIS HORA'AH—ASK THE RAV

BS"D

Crown Heights Beis Din
Serving Communities and Shluchim Worldwide Since 5746

HALACHIC CLARITY IN THREE WAYS

SEARCH
Your Shailo may have already been answered.

Search nearly **50,000** halachic Q&A's instantly, or submit your own question anonymously at

Asktherav.com

Live Rav available:
 Extended Pesach Hours: **9am–10pm**
 Erev Shabbos and Yom Tov: **9am–An hour before Shkia**
 Motzei Shabbos and Yom Tov: **An hour after end until 10:30pm**

[718.604.8000 \(Ext.1\)](tel:718.604.8000)

Mechiras Chometz:
 Rabbi Osdoba:
 In the Beis Din **390A Kingston Avenue**
 Sun. **9:30am–12pm** and Mon.–Thurs. **10:30am–1:15pm**

At **302 Kingston Ave.**, between Union and Eastern Parkway every day from **4pm–8:15pm**

Rabbi Braun's Hours:
 In the Beis Din at **390A Kingston Avenue**

From Rosh Chodesh Nissan Onwards: **3pm–9pm**
 Sun. 11 Nissan: **12pm–9pm**
 Tues. 13 Nissan: **12pm–7:45pm** and afterwards from **11pm–1am**
 Or online at:

Mechira.com

CALL
Have Halachic questions? Call now!

SELL
You cleaned. You kashered. Did you sell?

Search Online. Call live. Sell on time.

א

הלכות טומאה וטהרה לעתיד לבוא

להערה 1:

מבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו - קמג, א) שלמות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל - היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ גם מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ - ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ שי"ב בי"ד שהביאו הרמב"ם - יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתו"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים נ, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפויין - היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) - לעוה"ב. (אבל ראה מה שפ' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק חי"ז ע' שנז. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת - בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוס"ק פגג - לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש חי"ז ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג'ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק".] וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחו"ק תשמ"ח).

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי בי' זה, ת"ח א"צ ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצע"ק שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל - ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח - ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ירוש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יהי גם עיקר עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים". ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה והי' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "ותלמודו בידו", משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופלפולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש ח"ה ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישכיל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תש"נ ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושבע"פ יבטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל - ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח ע' (קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש שם ע' 510 - ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך

וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמישיח לא ישפיע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו". ולכאו' לפי בי' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

ב

ברכת האילנות

להערה 34:

בא"א מבוטשאטש או"ח סרכ"ו ד"ה בימי ניסן – שרבים נהגו שלא לברך ומקילים בברכות אלו, אבל הוא מצד חסרון ידיעה בהלכה. ועו"ש בד"ה עוד מצאתי, שכעת רובא דרובא אין מברכים ברכה זו, ונראה דלא שייך בזה מקום שנהגו שלא לברך לא יברך, כי בברכה שהיא ודאי תקנה דחז"ל לא משגחינן במנהגא כלל ומברכים היודעים מתקנת חז"ל, עיי"ש **בארוכה**. ועיי"ש בד"ה הובא בשם, לימוד זכות על הנוהגים שלא לברך (באופנים מסויימים).

ג

בנוגע להפסיק מלימודו לברך ברכת האילנות (וברכת שככה לו בעולמו)

להערה 35:

ראה מדרש שמואל בשם הר"מ אלשקר אבות פ"ג מ"ז. פי' הרע"ב ועוד שם. פתה"ד סרכ"ו סק"ג. יפ"ל ח"ח ביפה לעינים ברכות מג, ב. (אבל ראה אצלו ביפה תלמוד ח"ב ברכות שם, שמפסיקים לברכה זו שהיא מצוה עוברת ושכן ראה לרבנן קשישאי, ושמשנה הנ"ל היינו רק בשאר ימות השנה. וראה יפ"ל ח"ט או"ח סרכ"ו סק"א. ודבריו צ"ע. ובכלל, הרי חילוק בדבר אם כבר הפסיק וראה (אא"כ קושטא קאמר דעובדא הוה שייצאו ביחוד). וראה גם א"א מבוטשאטש סרכ"ו. וכבר העירו מסדר ברכות (מהקדמונים), הובא בא"ר סרכ"ו סק"א, שהזהיר בזה עליו נאמר וכו', וכן הזהירו בכ"מ עד"ז (ראה יפ"ל ח"ט שם), ומשמע שאי"ז רשות ממש כבפתה"ד שם).

וכבר כתב במאור עינים לקוטים ד"ה שאו מרום, שב' צדדים בדבר, והכל תלוי במה שמביאו לעבודתו ית'.

וראה מכ"ז בשיחת ש"פ שמיני תשכ"ח. שלח תשל"ז. עקב תשי"מ. ואתחנן ועקב תשמ"א.

ד

ברכת האילנות בניסן דוקא

להערה 36:

ראה אג"ק חכ"ג ע' שסה בדעת אדה"ז בסדר ברה"נ פי"ג ס"ד, ושחזר בו ממש"כ בלוח ברה"נ פי"ב סכ"ג. ודלא כקצוה"ש סס"ו בבדה"ש סקי"ח. וכ"ה בשו"ת הלק"ט ח"ב סכ"ח. אבל בברכ"י סרכ"ו סק"ב כתב בדעתו שרק בממהרים לצאת קאמר. ועכ"ז כת"ש: אני שמעתי דברכה זו על דרך האמת שייכא דוקא לימי ניסן. ובספרו מורה באצבע סקצ"ח: ישתדל לברך ברכת האילנות בימי ניסן והמדקדקים מקפידים שיהיה בניסן דוקא. (אבל לשונו מורה שהוא רק לכתחילה). וכ"כ בחסל"א סרכ"ו סקכ"ד להקפיד לברך בניסן דוקא. וכ"כ במל"ח ס"א סק"ט ע"ד הסוד. וראה ש"ך עה"ת פ' בא עה"פ ואכלו את הבשר. פתה"ד סרכ"ו סק"ב. והב"ד בזכרנו לחיים ח"א מערכת ב אות יד. וראה גם שו"ת ירים משה או"ח סוסי' ב. שמו אברהם על הפסיקתא ח"ב ששע"ב. לשון חכמים ח"א סמ"ב, ובספרו הגש"פ אורח חיים (ידי חיים) דיני ברכת האילנות ס"י ובדרוש לברכת האילנות.

א"א מבוטטאטש תנינא סרכ"ו. וראה בשד"ח אס"ד מערכת ברכות ס"ב סק"א. (וראה שו"ת וישב הים ח"ג סכ"ב שהאריך ע"ד הסוד. ואין דבריו מוכרחים). וכן הקפידו ונהגו בכ"מ – ראה מנהגי אלגיר בסו"ס שו"ת בית יהודה עייאש. ובכה"ח דלקמן, דכן עמא דבר. ובעיר הקודש והמקדש פכ"ה (סג, ג) שכן מנהג א"י. ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"א או"ח ס"ו, שכן דקדקו רבותינו שבירושלים.

ויש מהפוסקים שנקטו דניסן דוקא, אלא שפי' דהיינו ל' יום אחר יום התקופה, או ניסן דחודשי החמה.

ובכה"ח סרכ"ו סק"א: משמע מדברי הטור והשלחן ערוך דנקטו בימי ניסן דדוקא בימי ניסן ראוי לברך ברכה זו ולא קודם לכן ולא אחר כך וכן משמע מלשון הגמרא דקאמר האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי וכו' וכיון דאיכא פלוגתא בזה וגם קיימא לן ספק ברכות להקל אין לברך אלא דוקא בניסן וכן עמא דבר. ועד"ז כתב בשד"ח שם.

אמנם בשו"ת הר צבי או"ח ח"א סקי"ח כתב שאינו ספיקא דפלוגתא כיון שהאחרונים לא ראו דברי הראשונים שכתבו איפכא. אלא שכתב שם בדיוק ל' הריטב"א ר"ה יא, ב, שאינו מברך בכל זמן, ורק בזמן הקבוע במקומו לבלבוב. ולפ"ז בא"י צ"ל בניסן דוקא, עיי"ש בארוכה. וראה שם בכוננת הלק"ט וברכ"י בדבריהם. וכ"כ מד"ע בשו"ת מנח"י ח"י סט"ז. וראה שו"ת מחקרי ארץ שעיו ח"ג סנ"ה.

ויש לציין שבגמרא נזכר שלא במקומו בדיני ברכת הראי' בפ' הרואה, אלא בר"ה יא, א, בשייכות לחודש ניסן דוקא, ובברכות מג, ב בהמשך לדין ברכת הריח. ובכ"מ בראשונים, בטעם הברכה לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן והוא ענין מחודש שאדם רואה עצים יבשים שהפריח הקב"ה. והיינו, שהברכה על גוף התחדשות פריחת האילנות שהוא דבר שבא מזמן לזמן, ולא בגדר ברכת הראי'. ומה"ט מברך רק פ"א בשנה. וא"ש שנזכר בגמ' ובפוסקים לשון האי מאן דנפיק ביומי ניסן וכו' והיוצא וכו', ולא האי מאן דחזי.

כן להעיר שאף שבכמה ראשונים מוכח דניסן לאו דוקא (ובב' אופנים: שהוא בכ"מ לפי ענינו, וכ"ה בכ"מ. ויש שכתבו כגון בחודש ניסן. ואיכא לפרושי ניסן. ואיכא לפרושי הכי. ולפ"ז בא"י – ניסן דוקא. ויש שכתבו גם באדר, או שהשמיטו תיבות חודש ניסן לגמרי), וכ"ה גם בכמה אחרונים – הרי אחרים העתיקו רק ביומי ניסן. ופשטות הלשון – יומי ניסן דוקא (כבב"ק קיג, ב. ועוד. ואם לאו דוקא הוא, הו"ל להשמיט ד"ז כל עיקר (ויל"ד – ראה מאו"א בחלק באר שבע ברכות מג, ב. שו"ת השיב משה או"ח ס"ח. יד יצחק ח"א סקצ"ח).

[ומה שהביאו מהאשכול ל' ברכות סכ"ט ע' 66 – נמצא רק במהדורת נחל אשכול ולא במהדורת אלבק. ואדרבה – ראה שם הל' ערלה קיב, ב, שלא הביא ד"ז. וק"ל].

ומכלל ספק לא יצא.

ה

סומא בברכת האילנות

להערה 37:

הנה, בשו"ת שבה"ל ח"ו סנ"ג כתב "ובאמת ספק בידי אם לא ראה כלל רק אמרו לו מאילנות היפים דמלבלבי והוא נתן שבח והודי' בברכה זו יתכן דלא צריך לברך – דתנאי זה של הראיה לא מבואר בשו"ע אם מעכב ועדין צלע"ק".

ונשאלתי מאחד מגדולי הרבנים שליט"א, לפרש כוונת דבריו, שהרי מפורש בשו"ע "היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרחים מברך בא"י אמ"ה, שלא חיסר בעולמו וכו'", הרי להדיא שצריך לראות. ובאמת, כ"ה בכל הראשונים. ומאי שנא משאר ברכות הראי'. וכ"מ ברא"ה ברכות מג, ב, והובא בשטמ"ק שם, עיי"ש.ה. ועדיין אין הכרח גמור שהראי' מעכבת. אבל כן הכריחו בפוסקים מל' הגמ' "הרואה" בנוגע ברכת הלבנה שצריך ראי' – ראה שו"ת רדב"ז ח"א סש"מ. מהריק"ש בערך לחם סתכ"ו, הובא בהגהות רעק"א שם. וראה ערוה"ש שם סי"ד. ואין טעם לחלק.

ועכ"ז, יש מקום לדעת בעל שבה"ל, ממש"כ בשו"ת מהרש"ל סע"ז גבי ברכת הלבנה, של' רא"י לאו דוקא. והב"ד במג"א רס"י תכו ובט"ז שם סק"א. א"ר שם סק"ז. משנב"ב סק"א. ועוד. והה"נ בענינו. וראה בחזו"ע פסח ע' כט שכ"כ בדעת שבה"ל. ואכן בעל שבה"ל לשיטתי' אזיל – ראה אצלו בשו"ת ח"ה סי' קכה סק"ד לענין ברכת הלבנה.

אלא שיש לחלק, כמ"ש במח"ב או"ח סרכ"ט סק"ו לגבי ברכת החמה, דל"ד לברכת הלבנה (והוא דלא כשו"ת זרע אמת ח"ג סכ"ד. וכדעתו כ"ה בתשו' הר"י י' נאים שבס' בוקר יזרח. מגן גבורים סרכ"ט באלף המגן סק"ג. אמנם במגן גבורים ס"ל שמברך ברכת החמה גם במכוסה בעננים. ולא קייל"ן הכי) שמפורשת בה שהיא על הלבנה (ראה גם ברכ"י או"ח סמ"ו סקי"ג. שו"ת אג"מ חו"מ ח"ב סמ"ז), ומשו"ה דמייא ליוצר המאורות. ואנן קייל"ן לדינא שבכל ברכות הרא"י אין סומא מברך – א"ר שם ופמ"ג בא"א שם סק"ו. ועוד. ושאיני ברכת ראיית המלך – ראה ברכ"י או"ח סרכ"ד סק"א, שהוא לפי שמרגיש בכבוד המלך. ועד"ז בפמ"ג שם.

אמנם, בסדר ברה"נ לאדה"ז פי"ג ס"ט מפורש, שכן הדין בשאר ברכות הרא"י שאינה של הנאה אלא שע"י כן נזכרים בשבחו של מקום דסגי נמי בידיעה. וכ"ה במקו"ח סרכ"ט לגבי קשת וכל ברכות הרא"י שאינם על הנאה דמטי ל'. ולהעיר שברמב"ם ברכות פ"י מנאה עם ברכת השבח.

ומ"מ יתכן – ודוחק קצת – שגם לדבריו היינו רק כשיודע ומרגיש – כ"מ בנה"ש או"ח סרכ"ד סק"ו. וכ"כ שו"ת אור פני משה ס"ד. קרית חנה דוד ח"ב ס"נ. בצה"ח ח"ב סי"ח. וראה באריכות בקובץ אור ישראל חו' נו הצדדים בזה.

ועוד, שבתורת חיים סופר סרכ"ד סק"י אכן חילק בין הדבקים, דראיית האילנות ברכת הנאה היא ואינה בכלל. ואכן בכ"מ משמע דמייא להרואה פרי חדש, שבודאי הברכה על הרא"י. אלא שבשו"ת שבוי" ח"ב סל"ח כ"כ גם לגבי שהחינו. (וביד אהרן, הביאו בבאה"ט סרכ"ה סק"ז, כתב נמי כן, אבל רק מחמת שמברכים על האכילה).

ומצאנו קצת אסמכתא לדברי שבה"ל בשו"ת הרשב"א החדשות סי"ט, דמשמע קצת שדימה ברכת האילנות לברכת המאורות.

[ולהעיר גם מכעי"ז בשו"ת נטע שורק או"ח ס"ט לענין עצי ערלה (כדלקמן) שאין הברכה על אילן זה בפרט. וכעי"ז בשו"ת דובב מישרים ח"ג ס"ה. ועוד]. ומ"מ, לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה. ובפרט שסוגיין דעלמא שסומא פטור. וסב"ל.

ו

שאיין לברך ברכת האילנות על עצי ערלה

להערה 40:

כ"ה כבר בהגהות הרמ"ז לזח"ג (פ' בלק) קפו, ב ("דלא יברכו על ההוא פרי"), והועתק במק"מ לשם ("וזה נאמר בגין דלא יברכו וכו') וכגון ברכת שהחינו ושל לולבי ניסן דאסור לברך כיון שאוסרים בהנאה כל ג' שנים"). וראה גם ע"פ הזהר (במק"א) בשו"ת עזרה מצר הל' ברכות ס"י (וע"פ דברי רבו בעל חסדי דוד (הר"ד פארדו) – בכיו"ב).

והנה, בהגהות רעק"א או"ח סרכ"ו עלה בספק בד"ז, וכתב להקל בספק בחו"ל. ומצינו כבר במקו"ח לבעל חו"י בקיצור הלכות סרכ"ו, להקל מחמת ספק, ואפי' בא"י – מיעוט דלא שכיח שתוך ג"ש ילבלבלו כש"כ שישאו פרי, ועוד דלא נאסר בערלה רק פרי. ומשמע שגם בודאי ערלה מקום להתיר לטעם האחרון. (ושוב הוסיף שאסור ליהנות אפי' ברא"י. וצ"ע בדעתו).

וכמה פסקו להחמיר בודאי ערלה (כיון של"ש "ליהנות בהן" בגוף הפרי אח"כ). וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג ס"ב (מחמת איסור הנאה. אבל לא העיר שאין איסור ערלה בסמדר. ובהגהות רעק"א שם קאי עלה מחמת שיש איסור אח"כ בהפירות. אמנם, בפשטות הברכה על ההנאה מהאילן ולא

מהפרי, וכדמוכח בכ"מ. וכ"כ בכמה מאחרונים דלקמן). ועוד.

אבל בכ"מ כתבו להקל אפי' בודאי ערלה – ראה שו"ת רב פעלים ח"ג ס"ט (וצ"ע בסברתו שמצוות לאו ליהנות – שאי"ז מצוה, והברכה היא על ההנאה. ומש"כ שאינו נהנה מגוף הפרי – הרי אח"כ כתב בעצמו לדחות סברא זו. ונראה מדבריו שמש"כ לדחות ל"ש לברכת האילנות. וצ"ב. גם לא נחית להשקו"ט היאך אפשר לברך כשאח"כ לא יוכל ליהנות מהפרי). קרית חנה דוד ח"א או"ח סל"ד (שהיא ראי' בעלמא ושלכדה"ג, ושבפרח אין איסור ערלה, ושבכלל אי"ז ברכה"ג). נטע שורק שם. תורת חיים סופר סרכ"ו סוסק"ב. דובב מישרים שם. (אבל שם, שמה שבסמדר אין ערלה – הוא רק בענבים, וגם אינו עולה לדעת המרדכי שמברך גם אחר שגדלו הפירות. עיי"ש. ולהעיר שבתשו' לתלמידו בעקבי חיים ס"ה נקט כרמב"ם דקאי בכל הפירות. ועדיין יל"ד, שמ"מ אינו מברך כעת כיון שיוציאו אח"כ פירות ערלה, והברכה – שאח"כ יהיו פירות ראויים לאכילה. אלא שיל"ש שגם סמדר ראוי לאכילה. וראה שו"ת משנת יוסף ח"א סי' ס סק"ב). ועוד. וראה בארוכה בס' פרח מטה אהרן (כהן) סכ"ט – ע' פח ואילך. הערות לשם בשו"ת לב אהרן (בווארון) ח"א או"ח ס"כ סק"ו.

ז

ברכת האילנות כשכבר נפל הפרח וגדלו הפירות

להערה 41:

בלוח ברכת הנהנין פי"ב הכ"ג, שאם איחר מלברך עד שנפל הפרח וגדלו הפירות, טוב לברך בלא שם ומלכות. אבל בסדר בה"ג השמיטו אדה"ז. ומשמע מסתימת לשונו דס"ל שאין לברך כלל אלא על אילנות שיש בהם פרח בלבד, וכדעת המחבר בשו"ע סרכ"ו ס"א. וראה גם לקו"ש חכ"ג ע' 116 בשוה"ג הב' להערה 33. ולהעיר מכה"ח סרכ"ו סק"ט שאף שכתב שקיבלו עליהם הוראת המחבר שלא לברך כל שגדלו הפירות, ושכן מנהג העולם, אם איחר מלברך ואינו מוצא עוד אילנות שיש בהם פרח יברך בלא שם ומלכות. ועצ"ע.

ח

מצה שלא נשמרה מחימוץ כל השנה צריכה ביעור

להערה 44:

ראה שו"ת ראב"ן ס"ז. ומש"כ ע"ז נכדו הראבי"ה פסחים סתנ"ב. (וראה אבן שלמה לראב"ן שם. ומש"כ בהערות המהדיר לראבי"ה שם – תמוה, שהעיקר חסר מן הספר בדברי ראב"ן). וכדברי ראב"ן – כ"ה במהרי"ל אפיית המצות סקי"ז. וראה ס' התדיר הל' אפיית המצות. ונת' באג"ק חי"א ע' מ. וראה פרי רפאל כהן ס"ז.

ט

דיוק הלשון "קונה להן בגדים ותכשיטים"

להערה 52:

בדיוק הלשון "קונה להן" ולא שהן לובשות – אף שפשוט שהשמחה היא מהלבישה (ולא מהקני') – י"ל, דאשה בעלה משמחה (ראה כס"מ ולח"מ ריש הל' חגיגה. אבל ראה ריק"ק ולח"מ מעה"ק פי"ד הי"ד. וראה שיחת ש"פ נח תשמ"ה. לקו"ש חי"ז ע' 237. חי"ט ע' 368 הע' 51. חל"ג ע' 66 הע' 37. שיחת ו' תשרי תשכ"ח. וכבר העירו מרמב"ם ע"ז פי"ב ה"ג. פיה"מ קדושין פ"א מ"ז. ולג' הרמב"ם (בסהמ"צ דלקמן) בפסחים קט, א: חייב אדם לשמח בניו ובנותיו – משמע שבאשתו היא עצמה חייבת. [ולהעיר מפסקי רבינו אשתרוק דבלנש לפרק ערבי פסחים (נדפס מכת"י בקובץ ישורון גל' מ – ניסן תשע"ט): וחייב ג"כ לשמח הבנים בשמחתו]. וראה שיחת ב' דחגה"ס תשי"ב. ש"פ ויקהל תשמ"א. נשא תשמ"ג. ולהעיר משה"ש תש"נ ח"ב ע' 403 הע' 138. ואכ"מ.)

ומש"כ בכ"מ (סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. חינוך מ' תפח. ועוד) ללבוש בגדים חדשים – התם קאי על חובת הבעל בשמחת עצמו (ולהעיר שבסהמ"צ וחינוך כ' בנוגע לנשים "חילוק מיני מתיקה"), וכבגמ' פסחים עא, א שמשמחו בכסות נקי'. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ז, שבגדי יו"ט הוא מדין שמחה. אבל באר"ח ה' חוה"מ סל"ד: נשים שמחות בבגדי צבעונין. וי"ל.

י

שמחת יו"ט לנשים במנעלים חדשים

להערה 53:

בירושלמי פסחים פ"ה ה"א: נשים בראוי להן כגון מסנין וצולין. וראה קה"ע ופנ"מ שם, דמסנין היינו מנעלים. ובפ"ה הפנ"מ מציין כתובות סד, ב (במשנה): מנעלים ממועד למועד. ופירש"י: מנעלים חדשים לכל שלשת רגלים. ושם (בגמ') סה, ב: ניתבינהו ניהלה במועד כי היכי דניהוי לה שמחה בגוייהו. וראה מהר"ם שיף שם. ובאגודה פסחים פ"י שלכה"פ יקנה מנעלים. וכ"ה במהרי"ל הל' יו"ט, הובא בא"ר ס"י תקכט. וראה חכמ"ש שם. ולהעיר משיחת ר"ח שבט תשמ"א (מסרט הקלטה): "משמחה מיט נעלים און שמלות ובגדים יפים איז דאס א מ"ע מה"ת".

[ולכא' מקום לומר, שאינו חייב לקנות בגדים חדשים בכל רגל ממש, כ"א שיהיו בגדים מיוחדים ליו"ט, ויפין יותר משל חול ושל שבת, ולכל היותר – שיהא חידושן ניכר, וכבגדים מוגזצים לבני א"י. וקמ"ל שגם כשאין ידו משגת לבגדים מיוחדים ליו"ט, יוצא יד"ח במנעלים חדשים, אף שבלא"ה צריך לקנותם כמ"פ בשנה, כיון שמתקלקלות במקום הרים, כבגמ' כתובות שם. ואכ"מ].

יא

אם אפשר לסמוך על הכשרים למוצרים של פסח

להערה 91:

ראה שו"ת דברי חיים לקוטים והשמטות ס"מ: הנה לסמוך על הכשר אינו ראוי אפילו על הרבנים הכשרים למאוד כאשר בעוה"ר כמה מכשולים באים עי"ז כמו שנכשלו כמה עיירות ביי"ש של פסח ע"פ כתב הכשר מיראים וחסידים כי כמה פעמים שיוכל בקל לבוא לידי מכשול, ואך זה עיקר הדבר שלא לשתות יין רק מאיש כשר שבעצמו קנהו וכו' וקנהו שם מאיש כשר אשר עשהו בעצמו וטהרו בעצמו או על ידי משולחיו נאמנים וידועים להאיש הקונה. ובס' ובס' פתחא זוטא ברכת הפסח ס"א סק"א העתיק כ"ז, וסיים: העתקתי כל דברי קדשו למען דעת להיות נזהר במאכל ובמשתה בחג הפסח ואפי' על אותן כתבי הכשרות הבאים מיראים וחסידים אין לסמוך רק אחר החקירה והדרישה היטב וכו' והשומר נפשו ירחק בכל היכולת מכל מאכל ומשקה שלא נעשו בביתו אם לא ע"י חקירה ודרישה הדק היטב על כתבי ההכשר למען ילך לבטח דרכו.

ובכמה פוסקים האריכו שלא לסמוך גם על ההכשרים רק על רבנים מובהקים ורק בתנאים מיוחדים. ויש שכתבו יתירה מזו, שלא לסמוך רק כשבעה"ב נאמן מצד עצמו (ראה שו"ת ערוה"ב או"ח סצ"ה. ועוד. אבל ראה בשו"ת יג"ל יעקב יו"ד סכ"ט (לתלמידו): אין ליתן בזה כלל שוה והכל תלוי בראיית עיני הרב בעירו, אבל לומר בדרך כלל שלא ליתן הכשר במקום שאין הבעלים נאמנים, הנה אף שהדברים יוצאים מפה קדוש מורי גאון ישראל וקדושו בעל ערוה"ב זל"ה וכו' שכמה גדולי ישראל בזמנו גדרו גדר שלא לסמוך על הכשרים, יעו"ש, אבל לענ"ד שאין הדבריה אמורים רק בדברים הנעשים ע"י מכוונות פאבריקען ומאשינען בתחבולות שונות, שצריך השגחה ושמירה יתירה להבין כל מעשיהן ותחבולותיהן, עיי"ש בארוכה).

ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סרמ"ז שאין לסמוך בעניני כשרות אלא במי שידעינן שמוחזק בכשרות וכ"ש באיסורין של חמץ דחמיר טפי וכן הוא מקדמת דנא דדבר כזה נמסר ביד הרבנים הגדולים ומובהקים דפקיע שמייהו ומי יסמוך על איש מורה הקופץ בראש שלא נודע שמו וטבעו וטובו

ובפרט בדור הזה דשכיחי מורים והורים שאין לסמוך עליהם. ובשו"ת דברי מלכאל ח"ג סוסי' כב: כמה עמלים בני ישראל הכשרים לנקות ביתם מכל חשש חמץ ושומרים אפיית המצות ולבסוף הם נכשלים באכילת חמץ גמור רח"ל באשמת נותני ההכשרים בלי עיון ודקדוק ונתהוה זה בעוה"ר לפרנסה יותר מלזהירות. ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סרמ"ז שאין לסמוך בעניני כשרות אלא במי שידעינן שמוחזק בכשרות וכ"ש באיסורין של חמץ דחמיר טפי וכן הוא מקדמת דנא דדבר כזה נמסר ביד הרבנים הגדולים ומובהקים דפקיע שמייחו ומי יסמוך על איש מורה הקופץ בראש שלא נודע שמו וטבעו וטובו ובפרט בדור הזה דשכיחי מורים והורים שאין לסמוך עליהם. ובשו"ת דברי מלכאל ח"ג סוסי' כב: כמה עמלים בני ישראל הכשרים לנקות ביתם מכל חשש חמץ ושומרים אפיית המצות ולבסוף הם נכשלים באכילת חמץ גמור רח"ל באשמת נותני ההכשרים בלי עיון ודקדוק ונתהוה זה בעוה"ר לפרנסה יותר מלזהירות.

יב

קידוש לבנה מוצאי שבת

להערה 137:

ולהעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א או"ח סתכ"ו – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. ולכא' הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומץ יוזפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור ל"א (ואולי – רק כשהוא אור ל"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ליו"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור ל"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל קיח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור ל"ב בחודש (כבקיעות שנה הנ"ל) אין להמתין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד.

אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדידן לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדידן נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש.

ונראה, שבמקומות חמים ויבשים (ובפרט – בקיץ) לית לן בה (ראה לקט יושר ע' 69: בימי הקיץ לעולם גם בימי החורף בהיות השמים לטוהר (אף שבדברי רבו בשו"ת תרוה"ד סל"ה לא נזכר חילוק בדבר). וראה במקו"ח בקיצור הלכות סתכ"ו ס"ב. וא"ש מש"כ במנהגי מהרי"ל הל' ת"ב, והובא בשמו בד"מ סתכ"ו סק"ב, שקידש במוצ"ש נחמו אף שהוא מי"ב בחודש ואילך). וכ"ה להדיא בר"ד משיחה הנ"ל. (ושם, שזמן קידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור ל"ב חשוון). וראה שיחת ליל ז' חשוון תשמ"ו בנוגע לקידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור ל"ב חשוון. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"י או"ח סוסי' מא, עיי"ש.ה. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה-הוראה שעל אתר". וראה בארוכה בר"ד הנ"ל.

יג

שאינ לאורח חיוב בדיקה על מה שאוכל משל בעה"ב

להערה 160:

יל"ע אם כ"ה גם להסוברים שאורח זוכה במנתו (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 72 הע' 45). ויש שרצו לה"ר שאורח זוכה במנתו משו"ע אדה"ז סש"ס סט"ז (וראה ידות נדרים סרכ"ב ביד שאול סק"א. ועוד). אבל התם שאני, שקולי עירוב שנו כאן, ראה שו"ת מהר"ש"ם ח"ג סרצ"א (לענייננו). ועויל"ל באו"א – ראה שו"ת נשמת כל חי פלאגי יו"ד סנ"א. וראה תורת אש קנינים ח"ב ס"ד בארוכה.

ובכלל, אין הכרח שצ"ל גדר בעלות ממש בעירוב – ראה העמק שאלה שאילתא קלב סקי"ז (ע' צד). שו"ת שבה"ל ח"ו סמ"ד. עמק החכמה סכ"ב (בסו"ס חכמת הלב).

אמנם, בלוח ברה"נ פי"א הי"ב שבנותן רשות שימזגו לעצמן ה"ז כאילו יש להם חלק בו (וכבר העירו מזה בשו"ת מהרש"ם שם. ובדעת (שלו) ס' קע סי"ט. נפש חי' מרגליות שם (ד"ה במג"א סק"ד). שו"ת חיי ארי' אה"ע ס"ג סק"א. שמן ראש או"ח סע"ג. פסקי תשובה שש"מ"א בהגה ד"ה הנה). אבל ל' אדה"ז "כאילו יש להם חלק בו". וראה תורת אש שם. [ולהעיר שבסדר ברה"נ השמיט לגמרי דין אורח לגבי הטוב והמטיב. ומסתימת הדברים, בדין בני חבורה המסובין אצל בעה"ב (שם פי"ב הי"ג) משמע קצת, דס"ל שגם בלא נתינת רשות להדיא מברך. ויתכן שהשמיט שאינו מצוי במדינתנו שיהא ללא רשות. אלא שמשמע קצת שבסדר ברה"נ לא ס"ל שצ"ל שותפות. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין הטוב והמטיב, נדפס בסוף לוח יומי לפורים תשפ"ב מה שכתבנו בה].

ובכל אופן, מצינו שאשתו ובני ביתו שחייב במזונותיהן ה"ה כשותפים לגבי הטוב והמטיב, אבל לאידך אין עליהן חובת בדיקה. ואכ"מ.

וגם מה ששייר מאכילתו נכלל בזה (ואדרבה. אבל ראה הגהות חכמ"ש אה"ע סכ"ח סי"ז), ודלא כשו"ת משפטיך ליעקב או"ח ס"ל. וראה שו"ת מהרש"ם שם.

יד

ברכת האורח על בדיקת חמץ בבית אחרים

להערה 161:

אם בעה"ב נמצא שם ובודק חמצו בביתו, יניח שם האורח חמץ משלו, ויכול גם לבדוק שם בעצמו. אלא שאינו מברך, שאין לשניהם – בעה"ב ואורח – לברך כאו"א בפ"ע, שאין לברך ב"פ על מצוה אחת. וגם, שאין לברך בבדיקה שהוא משום שמא יבוא לאכלו רק כשהוא מדין ב"י – ראה שו"ע אדה"ז סת"ה ס"ד. סתמ"ו קו"א סק"א. אבל כאן יש לו זכות השתמשות ומשתמש בו בפסח. ולהעיר מדין ביהכ"נ שלאדה"ז סת"ג סל"ו מברך. וראה בדעת סת"ג שלכאן הוא של שותפין ואינו מברך. וראה גם ערוה"ש שם סי"ב. והרי דעת אדה"ז סת"מ ס"א גם בחמץ שלו שא"ע מה"ת בבית אחרים. ונראה דשאני ביהכ"נ שהוא חובת גזבר או משום ערבות. ול"ש לומר איסורא לא ניח"ל דליקני קודם זמן האיסור.

ורשום אצלי במק"א בנוגע למצות תשביתו בחמץ שלו בביתו של אחרים: לדעת הראב"ה צ' לקיים מצות תשביתו. ובח"י סת"ל"ו סי"ז שבכיסים אינו עיקר המצוה. [אבל אין הכרח שאינו מברך בזה. וידוע השקו"ט במכונות]. וכ"מ בשו"ע אדה"ז שם סכ"א שכ' לקיים .. מבתים, ובמ"מ שם מציין לח"י. וראה חיי"א סי' קיט סקי"ח. וראה שו"ת חסד לאברהם יצחקי ח"א ש"ג ס"ב.

והנה, בסת"מ ס"א כ' אדה"ז שבחמצו בבית אחרים י"ב ב"י ונק' ביתו, וילפינן מגבולך. וצ"ע אי י"ב גם תשביתו. ובכ"מ שקו"ט בחמץ שבבורות [שנלמד מגבולך] אי י"ב תשביתו, או דילפינן שאור שאור בגז"ש (ראה מקו"ח, שאג"א, נוב"י, ועוד).

עוד צ"ב במקום שיש רק ב"י וב"י אי מברך. ודעת הנוב"י שאינו מברך. [בנוב"י מוכיח מזה שיש תשביתו ברגל. וכ"מ בכ"מ בשו"ע אדה"ז]. וקצת ראי' מתשביתו בנשים להשי' שאינה מצווה [דלא כנוב"י בספרו צלח שהיא מצווה] ובשו"ת שו"מ שמכאן שמברכים על ב"י - שאי"ז שלילה כ"א מע' חיובי.

וכ"מ קצת בשו"ע אדה"ז סת"ה ס"ד בסיומו. אבל בקו"א סתמ"ו סק"א השמיט תשביתו.

אלא שכ"ז אינו שבסת"ל"ו ס"ב מוכח שגם לראב"ה מקיים מצות תשביתו בחמצו בבית אחרים - אף כשבעה"ב מבערו, ואינו ביתו. וצ"ל דל"ד לכיסים כיון שהחמץ בתוך בית. וז"פ.

טו

כשהאורח קונה החדר שלו מבעה"ב (לבדיקת חמץ)

להערה 163:

בהליכות שלמה פ"ה סי"ח חידש שאף בלא קבלת קנין, אם מתארח עם משפחתו ויחדו לו חדר שהוא דר בו עם משפחתו ואין שאר בני הבית נכנסים לשם בודקו בברכה, וה"ט שחייב בבדיקתו הואיל ומיוחד הוא לו. וראה גם אשרי האיש פי"ד סי"ז. ובאמת כ"מ קצת בפנ"י פסחים ד, א ד"ה בעא מיני, שהכל תלוי ברשות השתמשות. אבל בפוסקים ל"מ כן (אא"כ כשאין בעה"ב בודק). וראה מקו"ח סת"מ סק"ה. וגם בשו"ת מהרש"ם שם מוכח גמי דלא ס"ל הכי.

טז

בהעצה שהאורח יקנה החדר שמתאכסן בו

להערה 164:

ראה שו"ת שבה"ל ח"ד סמ"ד. שם ח"י סי"ח. ועוד. (ושם, שאין ההשתמשות בחדר לגמרי של האורח לפי שבעה"ב עדיין משתמש בו, וגם אין בעה"ב מפקיר ומתייאש מחפציו שבחדר האורח, ושהקנין הערמה בעלמא. אמנם, נראה פשוט שבחדר המיוחד לגמרי לאורח, ואין בעה"ב נכנס כלל, והחמץ של האורח, ש"ד). ובהכרח לחלק דל"ד לבדיקה בביהכ"נ (ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קלה). וראה שו"ת חסד לאברהם יצחקי ח"א ש"ג ס"ה. ובכ"מ העתיקו משו"ת מהרש"ם שם שכתב לעשות כן. וליתא, דאיהו קאמר רק לקנות החמץ, אלא שדן באופן הקנין של החמץ, אם קונה בקנין חצר כשמושאל לו. ולמסקנא שם, שפיר קנה בכה"ג, וליכא ברכה שא"צ.

יז

בדיקה לאחר שכיבדו היטב המקום

להערה 173:

והנה בסדה"י כתב: "לא יאמר אדם הרי הנשים ובני הבית כיבדו כבר כל המקומות ביום י"ג, ולא נשאר מקום שלא פינו ומה צריך לבדיקה זו כי לא אמצא דבר, כי אע"פ שנאמר שאמת הוא, מ"מ המצוה מוטלת עליו בלילה זה והוא מצוה מדברי סופרים לבדוק הכל לכתחלה כאילו לא נעשה דבר". (וראה גם בדרך פקודין מ"ע ט בחלק המעשה, שמרבית המון עם לוקחין נר קטן והולכין בבית לארכה ולרחבה ואין מטריחין א"ע לבדוק כראוי וסומכיו על בדיקת הנשים שמכבדין החדרים ביום שלפניו וכו' והנה אנשים האלה עוברים על דברי חז"ל שאמרו שהבדיקה לא מהני ביום וקרוב לומר שברכתם לבטלה כיון שבזמן הברכה אינם עושים כלום כי בדיקה לא מקרי והשבתה לא מיקרי).

אמנם, לכאורה הכוונה רק בחורים וסדקים. אמנם במקום שאין חשש הנ"ל, מועיל הכיבוד (ראה פמ"ג סת"ל"ג בא"א סק"ט ובמחה"ש שם לגבי חתיכות גדולות. ח"י סוסי' תלג בכוונת הלבוש שם לענין כיסים. וכן בתיבות ומטלטלין ובתי ידיים שכשמהפכים אותם מתבער, וכן אם מכבדים חדרים שידוע לא נשאר עוד חשש חורין באומדנא ברורה – ראה א"א מבוטשאטש סת"ל"ד. דע"ת סת"ל"ג ס"א מכתבי הדע"ק (והוא בשינוי קצת ממש"כ בספרו א"א). וכן כשיש ידיעה ברורה שלא נותר משהו בסדק – א"א מהדו"ת סת"ל"ג ס"א. וראה שבו"י פסח פ"ד ס"ב בדבר שאפשר לבדוק במשמוש היד. ומה"ט הרבה מקילים ביותר בבדיקה בליל י"ד. ובדע"ת שם בשם הדע"ק, דסגי אח"כ בנר כל דהו ואין חיוב בחיפוש היטב. ועוד זאת, שבשעת הכיבוד בד"כ משתמשים בחומרי ניקוי הפוגמים. ובפחות מכזית כשמתוונף קצת א"צ ביעור ובדיקה. ויש שצירפו דעת הר"ן בחידושויו נדה נו, א דכיבוד לחוד סגי (וראה שו"ת עמק הלכה סק"ח, הובא בפת"ש סוסי' תלב). אבל לא קייל"ן הכי. וראה שו"ת פנים מסבירות למהר"י שפירא, הובא בברכ"י סת"ל"ג סק"ז ובשע"ת סק"א. ובהגהות חכמ"ש סת"ל"ג ס"א היקל כשכיבדו ג"י קודם ליל י"ד).

ומ"מ, אכתי איכא לחובת בדיקה בליל י"ד, שנוסף לזה שנכון לשייר חדר אחד לבדוק בליל י"ד שלא להפסיד הברכה – גם אם לא שייר צריך לחזור ולבדוק לפחות חדר א' בליל י"ד שלא לחלק בינו ובין כל ישראל. ואכן, הדבר מבואר בשו"ת תרוה"ד סקל"ג, שג' טעמים בבדיקת ליל י"ד אחרי הכיבוד: א) שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ב) דכיבוד לחוד לא סגי משום דילמא מישתכח בגומא. ג) ואף כי אין להקל במצוה זו דאחמור בה רבנן טובא וצריך לבדוק בדיקה גמורה לחורין ולסדקין וכו'.

ובימינו, עיקר הבדיקה הוא לראות אם יש חורים וסדקים שאין הכיבוד מועיל, וכן לראות אם לא כיבדו באיזה מקום, וכן אם לא הכניסו שוב חמץ אחרי הניקוי (ראה מנחת שלמה פסחים ד, א. הליכות שלמה פסח פ"ה. שו"ת קנין תורה ח"ב סקב"א. ועוד).

ועוד להעיר, שלכתחילה אין לסמוך על בדיקה שע"י הנשים. ואפשר, דכיבוד שאני, ובפרט בזמננו. ועוד שאחרי שכבר כיבדו הוא בכלל בדיעבד.

יח

התירגם של "שביערת"

להערה 177:

התירגום "שביערת" אינו מתאים, כי בשפה המדוברת פירושו "ששרפתי", ולא זו הכוונה. ואכן כ"ה בתרגומים באידיש שנכתבו ונדפסו מן קדמת דנא ("אויסגערמט").

אמנם, בכת"ק כ"ק אד"ש (נדפס בנלכה מאורחותיו ע' 250) העיר בסימן שאלה ותמיהה על תרגום אנגלי להגש"פ (לאברהם רגלסון, ונדפס בתשי"ב בהוצאת שולזינגר) שכתבו "removed". אבל למעשה, ברוב הסידורים, כולל סידורי חב"ד בתרגום אנגלי, שראיתי נמצא תירגום הנ"ל. וראה העיטור הל' ביעור חמץ בפי' הברכה "על ביעור חמץ" (מל' ביערתי הקדש וביעור שביעית. וכ"מ בל' הח"י סתל"ד סק"ח. אבל ראה מקו"ח להחוי" סתל"ד ס"ב. ונראה שכך גם כוונתו ור"ל שהברכה קאי בעיקר על השריפה, משא"כ בנוסח כל חמירא). שו"ת נשמת חיים סי' ק (ושם, דקאי על המכירה, ולהדעות שהמכירה מהני רק מחמת הביטול. אבל אין כן דעת אדה"ז. ובשו"ת שאילת שלום מהדור"ת סרס"ז, והובא בשו"ת אס"ד מערכת חומ"צ ס"ה סקמ"ה, שמפורסם בפי העולם בשם הגאון מ' יוזפא מזאלקאווא שהכוונה על מה שמכר ולא נעשה המכירה כדינו). דע"ת סתל"ד ס"ג (בשם דע"ק, דשמה לא שרף לגמרי. וצ"ל לפ"ז שהביעור היינו גוף השריפה ולא הכליו – ראה גם תרגום אונקלוס שמות ג, ב. ובאר"א, שבנפלה עליו מופלת ה"ז כמבוער. ועוד שם בשם יד יוסף, דקאי על המכירה ושמה לא היתה כדין, כנ"ל). וראה בכ"ז שו"ת דבר משה תנינא או"ח סצ"ד. בית ארזים סתל"ד סק"א. שם בגליונות למור וקציעה סתל"ד (שמ, ג), ונדפסו גם בסו"ס מו"ק מהדורת מכון ירושלים. הגש"פ בית אהרן בפי' דבר אהרן (ו, ב). מילי דפיסחא אות כה. ברכת הפסח ס"ט הע' א. אול"צ ח"ג פ"ז סט"ז בהע'. גל' האוצר ניסן תשפ"ד. וראה משמיע שלום (וולפא) סל"ג. וראיתי למי שפי' דקאי על אפרו שאסור בהנאה. ויש מי שכתב דשיגרא דלישנא הוא, וסיבת האמירה שלא ישכח לומר "ילא ביערת". ובשם הגר"ח שמבטל החמץ שנשרף לקיים מצות תשבתו ע"י ביטול ושריפה יחד.

יט

תענית בכורות גם לגר בכור

להערה 182:

כמה נסתפקו בזה. ולכאז' דומה לכהנים ולוים הפטורים מפדיון אבל אית לי' שם בכור (משא"כ ביוצא דופן (שבהע' הבאה) דל"ה פטר רחם, וגם אינו בגדר וילדו שאינו דרך לידה (ראה פירש"י בכורות מז, ב ד"ה וילדו)). וממש"כ אדה"ז בטעם שנקבות וגדול הבית אינן מתענין לפי שעיקר ההתראה והמכה בפי' בתורה היתה רק בזכרים (ולא מטעם שאי"ב קדושת בכורה כבביהגר"א) מ' ג"כ שיתענה. ואכ"מ עוד.

כ

תענית בכורות לבכור הנוולד בניתוח קסרי

להערה 183:

בכור הנוולד בניתוח קיסרי, וכן הנוולד אחריו, אינו צריך לצום תענית בכורות.

וכמה נדחקו מאד להבין כוונת הח"י סת"ע סק"ב בענין זה (וראה אמרי שפר לפסח (צארום) ע' קפט ואילך – בדא"פ). ואף בח"י ל"כ אלא כמסתפק, כיון שהוא זכר לנס שניצולו ממכת בכורים ובכור סתם הוי. ולענין מעשה נשאר בצ"ע. והוב"ד בבאה"ט סק"א. ובשו"ע אדה"ז השמיט הענין לגמרי. וכן במשנ"ב לא העתיק דבריו. (ולהעיר שגם בפמ"ג ציין לשאר דבריו ולא העתיק ד"ז. וראה להלן). ומסתימת כל הפוסקים בד"ז וכיו"ב, משמע שהעיקר בזה שנק' בכור לנחלה או לפדיון, ותו לא. וכמו שבנקבות לא נהגו שיתענו הבכורות (כיון שהמכה הכתובה בתורה בפ' לא הי' בכה"ג. ובביהגר"א, יתירה מזו, שלא ניתנה קדושת בכורה לנקבות), וכן גדול הבית אינו מתענה, דלא מחמירין כולי האי (כמ"ש הטור). ואולי איכא למישמע הכי גם מד' אדה"ז כאן, עייש"ה (בכללות דבריו. וכן בבן קיימא שנוולד אחרי נפל ונוולד לאב בן מאשה אחרת. ומש"כ בהעו"צ (אשכנזי) – אי"מ. וכבר העיר בזה בקובץ העו"ב י"א ניסן תשס"ג). וכ"מ גם בשו"ת שמלת בנימין סכ"ו. גם בפמ"ג בא"א רס"י תע כ' שבכור הבא אחר יוצא דופן יש לצדד לקולא. ובפשטות, ביוצא דופן עצמו פשיטא לי' דפטור. (אבל י"ל שביוצא דופן עצמו ר"ל להחמיר). והכי איכא לדיקי ממש"כ בשו"ת חת"ס חו"מ סי' קמח ד"ה אמנם (הב"ד בפת"ש חו"מ סרע"ז סק"ו), שממה שהוחזק להתענות בע"פ מוכח שהוא פטר רחם (לנחלה, עי"ש), שכל המתענים בע"פ בכור פטר רחם הוא. ומוכח כנ"ל. וראה גם עד"ז ערוה"ש חו"מ סרע"ז סי"ח. (ויל"ד שיוצא דופן לא שכיח). גם בדברי שאול יוד"ש סש"ה סי"ח כ' לחלוק על הח"י. וכ"פ בכה"ח סק"ג שלדינא א"צ להתענות. וכ"כ באור ישראל (יאנובסקי) בטעם הפסח סק"ה. וכן הורו כמה מאחרוני זמנינו. ובפרט, שעיקר תענית בכורות אינו אלא מנהג. וספיקו לקולא (ראה דגו"מ כאן. פמ"ג במ"ז כאן. אבל שם מיירי בספק במציאות. אבל בכה"ח השוה בין הנדונים). והורוצה להחמיר ישמע סיום.

כא

ביטול על חלה שהפריש

להערה 197:

ראה כפנים שאינו יכול לבטל (מצד הסברא והואיל ואי בעי מיתשיל), דזהו רק לענין שיעבור בב"י אבל א"י לבטל או למכור – ראה מאירי פסחים מו, א. כלבו סמ"ט, הובא בא"ר סתנ"ז סק"ה ובפמ"ג במ"ז סק"ה. צ"ח פסחים שם. ישוע"י סתנ"ז סק"ד. שו"ת שאג"א סע"ז. נתה"מ ס"ר סק"א. בית אפרים או"ח סמ"א. חת"ס או"ח סי' קיח. תורת חסד סמ"ד (ושם שכך מפורש בירושלמי. אבל כמה חולקים).

אבל ראה פר"ח סתנ"ז ס"ב. שו"ת פנ"י ח"א סי"ג. שם ח"ב ס"ה. מקו"ח פתיחה לסתל"א.

והנה, בח"י סתנ"ז סק"י כתב שכשכבר נאכלה העיסה ל"ש הואיל, כדלקמן. אבל ראה בית מאיר סתנ"ז. יד"י השמטות להל' תערובת סצ"ט סק"ב (ובמהדו"ח – במקומו ע' נח). הגהות טהרת השולחן סתנ"ז (נדפסו בילקוט מפרשים בשו"ע הוצאת מכון ירושלים). שו"ת ר' ידיד' טיאה וייל סמ"א. שו"ת עין אליעזר סכ"ט. הר צבי או"ח ח"ב סמ"א. כת"מ מהר"ם א"ש נדפס בקובץ המועדים פסח ח"ב ע' רפח. אמרי בינה שלו פסחים ע' כט. וראה בארוכה משנת אלעזר קליין (בסו"ס זכרון שלמה) ס"ב ובאבני זכרון לשם.

ועוד מצינו בא"ר סתנ"ז סק"ה להחמיר מטעם אחר שלכמה פוסקים טוה"נ ממון. וראה שאג"א שם. פנ"י פסחים מו, א. מנ"ח מ' יא סק"ג. וצ"ע בזמננו שעומדת לשריפה, ובזה גופא – לא כעצים תחת תבשילו, אם שייך ה"ט.

והעירני ח"א, שבשו"ע אדה"ז שם כתב בזה"ל: חלה זו אינה נקראת של גבוה אלא שלו הואיל ויש לו בה צד היתר שאם יתחרט על מה שהפריש אותה לחלה ישאל לחכם ויתיר לו ותחזור חלה זו להיות חולין כמה שהיתה ויחזור ויפריש חלה אחרת. ולכא' צ"ב, דהול"ל שתחזור להיות טבל, וגם מהו שהוסיף ויחזור ויפריש חלה אחרת. ומשמע קצת, שנקט כדעת ח"י שם, שבאכלו שאר החמץ, שאין לו לישאל עליו, לפי שנמצא טבל למפרע, אינו עובר, ורק ביש לו עצה להפריש חלה אחרת, וממילא תחזור זו להיות חולין, איירינן הכא. וראה חקרי הלכות להגרי"י פיקרסקי לשו"ע אדה"ז על אתר שפי' באו"א.

ואכתי יש מקום עיון בסברת הח"י, שמה"ת ליכא חובת חלה, ושלו הוא. ובח"י כתב לתרץ, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, ומה שמדרבנן אין ביטול מועיל, הא מדרבנן הוא של גבוה. אבל ראה חת"ס פסחים שם שגם מה"ת אינה שלו מדין נדר. וכ"מ, דלר"י דלית לי' הואיל, א"ע בב"י גם בחלה בזה"ל וגם בחלת חו"ל. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"א סוסי' נו.

וראה קובץ בית אהרן וישראל גל' קצו כמה סברות להיתרא. וראה גם קובץ אסיפת חכמים גל' יא.

כב

בשר ודג לעירוב תבשילין

להערה 226:

יש שהעירו שבזמננו אין דרך ללפת הפת בבשר ודגים (ולהעיר ממג"א (שו"ע אדה"ז) ששפ"ו סק"ו (ס"ו)), אלא שכמדומה שאין דבריהם נכונים במציאות, שהרי רגיל להניחם בסנדוויץ וכדומה. ויש הטוענים שבמקומם בבשר ועוף רגיל אצל רוב האנשים שאינו נאכל יחד עם פת, רק שיש סוגים מיוחדים כשניצל שרגילים לאכול עם פת (בפיתה). והרי הכל תלוי במנהג המקומות (ראה שו"ע אדה"ז סתק"ז סי"א. כה"ח שם סקכ"ז). ויל"ע, אם דנים על המין בכללותו, או על כל סוג של בישול בפ"ע. איברא, שבמשנ"ב בשעה"צ סתק"ז סקכ"ב כתב שאין מערבים על תפ"א יבשים. ומשמע שעם רוטב (או תבלין) מערבים. ומוכח, בגדר דרך ללפת שהוא בכל מאכל לפי צורת אכילתו ולא לפי המין בכללותו.

אלא שבלא"ה מקום לומר דללפת לאו דוקא, וכל שאינו להשביע במקום פת, אלא בהוספה לפת, ש"ד. ופשוט שגם בבשר אין דרך לשבוע הימנו לבד. וכן מוכח מטעם הדין שצ"ל מידי דמלפת דמוכחא מילתא שעשוי לשבת" ו"פת לא מוכחא מילתא וכו' שהרי בכל יום יש לחם" (פירש"י ביצה טז, א), וא"כ אם אינו נאכל במקום פת, סגי לן. ובסגנון אחר, שבמהותו ראוי ללפת, ומה שאין מלפתין, לפי שכבר אכלו תחילה לחם בלפתן אחר. ול"ד לבשר צלי שהפרסיים אין מלפתין מחמת שיש להם רוב בשר (ראה תוד"ה ובבל – עירובין כח, א).

ורוב הראשונים נקטו ל' "ראוי ללפת", ומש"כ הפוסקים שצ"ל "דרך ללפת" – ה"ט שאל"כ אי"ז ראוי, ובטלה דעתו, משא"כ בכגון דא. וראה במשנ"ב שם סקי"ב: לאפוקי דייסא וכו' שאין דרכן של בני אדם ללפת בהן את הפת אלא אוכלין אותן בעצמן כדי לשבוע כמו פת. ומשמע, שבא להוסיף דמה שאינו מלפת לחוד אינו סיבה שלא לערב. וממש"כ בראשונים לאפוקי פת ודייסא, משמע דשאר מילי שבסעודה מהני. וצ"ל דפירות מבושלים שאני, וגרע טפי, שאינו אפי' בגדר בא מחמת הסעודה. (ולהעיר מהשק"ט בברכת פירות מבושלים בסעודה). ובכ"מ הקשו טובא גם בדין פירות מבושלים, והבו דלא לוסף עלה. ובכלל, בראשונים נקטו רק פת ודייסא, אף שהיו אצלם תבשילין אחרים שאינם ללפת. ועצ"ע דמאי שנא בשר צלי לר"י (ראה עירובין כט, ב). וצ"ל שבשר צלי נאכלת במקום פת, וכדייסיא.

וצ"ע בל' הרמב"ם עירובין פ"א ה"י "כל שהוא לפתן ודרך העולם לאכול בו פתן", דאריכות לשונו משמע שצריך ללפתו עם הפת ממש. ואינו, שר"ל שצ"ל גם דרכו בכך, ותנו לא.

ול' הרמב"ם יו"ט פ"ו ה"ג תבשיל שהוא פרפרת. ובשו"ע יו"ד סי' קיג ס"א מוכח דפרפרת לאו היינו

ליפות. אבל ראה פיה"מ ברכות פ"ו מ"ה ורמב"ם ברכות פ"ד ה"ו. (וכן פ"י בפר"ח סי' קיג סק"ג בכוונתו בהל' מאכ"א פ"ז הי"ח ואילך). אלא שגם לפ"ז אין הכוונה שמלפת ממש, דהא קאי התם בפירות. וראה גם לח"מ שם. וכן נקטו רוה"פ בדעת הרמב"ם שגם בקינוח סעודה נקרא פרפרת לגבי בשו"ג. וראה חשוקי חמד גיטין מא, ב. משיא המלך סתקכ"ז ס"ד. שיעורים וכתבים ביצה טז, א. שער המועדים ספטימוס פ"י ס"ו (בשם הגרנ"ק). מערכי תבונה יו"ט סט"ו סקי"ד ואילך. קובץ בית אהרן וישראל חו' קא. קג (בשם הגריש"א). קד.

כג

ברכת עירוב חצרות קודם הזיכוי או לאחריו

להערה 242:

דעת אדה"ז בשו"ע, שאם כבר זיכה לבני החצר אעפ"כ הוא עובר לעשייתו ועדיין אפשר לברך (כבפנים הלוח). ובפשטות, היינו בדיעבד (וד"ז תליא בפלוגתא בפ"י ד' המג"א ואדה"ז אם לכתחילה אפשר לסמוך לברך אחר הזיכוי מטעם הנ"ל).

והנה, בסידור, בסדר עירוב תבשילין, הזיכוי הוא קודם הברכה. וכבר העיר מזה בקצוה"ש סי' קה בבדה"ש סקי"ז.

אבל כבר כתבו כמה אחרונים (בדעת השו"ע) שיש לחלק בפשיטות – ראה ערך ש"י ששצ"ה. פני אפרים בומבאך סתקכ"ז סי"ב. שו"ת דברי מלכיאל ח"ג ס"ו. קובץ בית ועד לחכמים שנה ד חו' ה-ו ע' ד. חמדת אברהם ח"ב ס"כ. והאריכו בזה בכ"מ. והרבו להקשות עמש"כ במשנ"ב שס"ו בבה"ל סט"ו ד"ה בשעה. וראה קובץ העו"ב י"א ניסן תשע"ג. ואכ"מ. [וזהו נוסף לכך, וג"ז עיקר, שבהנהגת האריז"ל מצינו להדיא לברך קודם הזיכוי. ומש"כ במג"א שס"ו סק"כ דקאי בע"ת – הנה, בכתהאריז"ל שלפנינו מוכח דקאי בע"ת, ממש"כ "בכל ע"ש". ויתירה מזו, מפורש בשעה"כ מנחת ע"ש דמייירי בע"ת. ומפורש יותר במ"ח מס' יום הששי פ"ו מ"ג. וראה יד אהרן ששצ"ה. ברכ"י ששצ"ד. שע"ת ששצ"ד. ערוה"ש שס"ו סכ"ה. נימוקי אר"ח סק"א. כה"ח שס"ו ס"ק קלד. כה"ח סתקכ"ז סקע"ז (וצ"ע שהרי הו"ע כתב בדעת האריז"ל דקאי בע"ת). ואיך שלא יהי', הרי בע"ת ברירא לן בסידור דעת אדה"ז לזכות תחילה].

והנה, לא נעלם ממני שכמה ראשונים (ראה אבודרהם הל' ברכות סדר ע"ח. אר"ח הל' עירובין. ועוד) כתבו להדיא לברך אחר הזיכוי, וכ"ד כמה אחרונים (וראה שו"ת מגידות סיקנד ובפ"י מגד יהודה שם. חלק לוי סי' קכד. וראה נחלת צבי שס"ו סק"א. בני ציון ליכטמאן סק"ב). אבל אנו בדעת אדה"ז קיימינן השתא. ואין סיבה לנטות ממש"כ בשו"ע ללא ראי' ברורה. ובסידור שו"ל לאחרונה עם הוראות והדרכות כתבו לברך אחר הזיכוי. וטעמם נפלא ממני. אמנם, בקצוה"ש שם כתב ללמוד מסתימת רבינו בסידורו בנוגע לע"ח שדינו כע"ת. וצ"ע.

כד

דילוג תיבה אחת בהלל

להערה 270:

במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרמ"ד מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור). וכן הוכיח מזה בשו"ת מעט מים סנ"ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסוד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנו קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא). ובשעה"צ שם סק"ג נדחק בזה. ומה שתי' שם בפ"י דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מדקדקין באותיות' – אינו מעלה ארוכה, חדא שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג

תיבה. וכש"כ שאין לפרש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מיירי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשרו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאטי' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, דלדברי המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנן קייל"ן גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בזה שלא לדקדק באותיותי', דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה). [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוחי, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כך מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי דילג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז כלל לפי' זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתכ"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רס"י טו]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסור תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמאי לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ח במ"ז סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתכ"ב סק"י: אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקיאים אמרו עם הש"צ. ולכא' לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתיים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבהע' הקודמת.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, א ובאגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יהא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועכ"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקיל"ן שבטעה חוזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א הנ"ל, או ענין שלם כבהע' הקודמת). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם "ידלג באונס יצא אע"פ שמחויב לגמור כולו". [וצ"ע בכוונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא ה' מחויב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועו"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתם לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הררי קדם ס' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סתכ"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

כה

הוצאה לצורך יו"ט כשאפשר באופן אחר

להערה 279:

לכאורה יש להעיר משו"ע אדה"ז סתמ"ו ס"ה בנוגע לשריפת חמץ ביו"ט, שאף שמלאכת השריפה הותרה לצורך אכילה אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה לצורך מצוה כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יו"ט. ונת' בארוכה בקו"א שם. (וראה עד"ז בהגהות רעק"א

למג"א שם סק"ב. שאג"א ספ"ג ד"ה והנה). וראה עפ"ז בשו"ת ארץ צבי סי' סו ד"ה והנה מתחלה. חידושי ארץ צבי ביצה יב, א ד"ה ואמר (נדפסו בקובץ מקבצאל חו' ג - כד, ב). ראשית בכורים בכורות ט, ב ד"ה ועי' דוגמא (במהדו"ח - ע' קה). חקרי הלכות לשו"ע אדה"ז שם. קובץ כינוס תורה חו' ב (להנ"ל) ע' יג. ולכאורה התם קאי רק בשריפה לצורך מצוה, שאי"ב צורך היום מצ"ע רק מחמת המצוה, והרי אפשר באו"א (ראה בארוכה בקו"א שם) משא"כ בשאר צורך היום דלא אישתמיט בשום מקום דמהדרין אהיתרא. וראה בארוכה שו"ת ויברך דוד ח"א סי' ס ד"ה ויותר. יו"ט כהלכתו פ"ג ס"ט ובהערות. שם במילואים סל"ז. דברי חפץ לעדעוטר ס"ו סק"ט. דרכי יוסף ביצה (ליברמן) סכ"ג סק"ג. קובץ העו"ב ש"פ וישב תשע"ט.

ובחוט שני יו"ט ע' עא שהוצאת בגדים שהם לכבוד בעלמא ולא להנאת הגוף, לא חשיבא הנאה להתיר מלאכה משום מתוך לרמב"ן (בתוה"א, והועתק בחידושי רמב"ן ביצה ו, א, דל"ש מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כנגדה וכו' ובעיני נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה לאפוקי תפירת בגדים ללובשן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא ובחוט שני שם כתב להגי' "לאפוקי הוצאת בגדים". ונדחק שם, שבעשוי לחימום והנאת הגוף גם לרמב"ן שרי. וראה אבני המקום קולדצקי ביצה ח"א סי' קנז סק"ג, ושיש לחוש לדבריו. אבל טלית אינה בכלל, שה"ז צורך מצוה. וכ"כ שם בהמשך. (לאידך, להסברא הנ"ל שבצורך מצוה חמיר טפי דמהדרין אהיתרא, גרע טלית משאר בגדים, אלא שבטלית איכא גם גדר מלבוש. אבל להעיר מתוד"ה ועל ביצה כז, ב (נת' בלקו"ש חי"ט ע' 193)).

כו

צליית הזרוע ביו"ט

להערה 286:

וצ"ע בשיחת ליל ב' דחה"פ תשט"ו, ואם נרשמו הדברים בדיוק, שהרי כשנצלה ביו"ט אי"ז הידור לאוכלו, כ"א מדינא. ודוחק גדול לומר, שר"ל שלמעשה נקטינן - דלא כפס"ד אדה"ז - שמוותר לצלות גם ביו"ט, דאמרינן מתוך לצורך מצוה וגם לצורך מנהג (ועי' דאפיית מצוה ביו"ט כשע"פ חל בשבת - שו"ע אדה"ז סתנ"ח ס"ד. או המנהג לעשות ג' מצות מעשרון א' - שם סי"א), והאריכו בזה בכ"מ. (וראה מש"כ בענינינו בפמ"ג סתמ"ד במ"ז סק"ב. אבל לדידן אמרינן מתוך גם בבישול - ראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה קו"א סק"ד. ודוחק לומר, שאי"ז רק הכשר מצוה, שהמצוה אינה בצלייתו כ"א בהנחתו על השולחן. ולכא' י"ל בזה דכיון שאפשר בלא"ה (עי' תבשילין אחרים, ואינה מצוה גמורה. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ו. ועוד ועיקר, שהרי אפשר לאוכלו), ל"ש מתוך, ובמכ"ש ממש"כ אדה"ז בשו"ע סתמ"ו ס"ה. ולהעיר מהשקו"ט בהדלקת נר יאצ"ט ביו"ט. ומצינו בזה בכ"מ דברים הנראים כסותרים בנוגע להוצאה הבערה ובישול לצורך מנהג. ואולי תלוי בחשיבות המנהג, או אם מחמת המנהג ה"ז צורך גמור להאדם. וראה שו"ת מהרש"ג יו"ד ח"א סצ"ב סק"ה. ואכ"מ). וכ"כ בבא"ח ש"א פ' צו ס"ל. והדברים מחודשים. ואדרבה, בערך השולחן טייב סתע"ו סק"א, אף שהאריך להוכיח שאין לאכול הזרוע גם ביום [כמנהגנו. וכדעת שו"ת בית יהודה עייאש או"ח סנ"א. מנהגי אלגיר ס"ד סט"ו. חסדי דוד פארדו תוספתא ביצה פ"ב סק"י. וכ"מ בשו"ת כנסת יחזקאל סכ"ג. ועוד], כתב שאם עבר וצלה צריך לאוכלו ביום, דלא דחינן איסור משום מנהג. וכ"ה להדיא בשו"ת בית יהודה שם (ועיי"ש ששולל להדיא הסברא דמתוך לצורך מצוה בנדו"ד). ועוד. וראה כה"ח סתע"ג סק"ס"ג.

כז

במה שלא נהגו להקנות המצה להמסובים

להערה 298:

מה שכתבנו שלא נהגו להחמיר להקנות המצה או מרור לב"ב או לאורחים, נוסף על העיקר שתיקת כל הפוסקים מזה וגם המדקדקים לא נהגו כן וכו':

כ"פ בא"א מבוטשאטש תנינא סתרנ"ח. יד המלך חומ"צ פ"ו ה"ז. אמרי בינה דיני פסח סוסי' כ"ד. ועוד. והכי מדוייק בשו"ע אדה"ז סתנ"ד ס"ט במוסגר, שרק אם אכל מצה של חברו שלא מדעתו אינו יוצא, ומשמע, שאם ה' מדעתו יוצא גם ללא קנין. [ואולי בא לאפוקי מש"כ שם סי"ד (ע"פ ה"ט"ז שם סק"ד. וכ"ה בריטב"א סוכה לה, א) במשאל מצה לחבירו, דשאני התם שנעשה ממונו כיון שלהוצאה ניתנה, משא"כ באורח להמחמירים].

וכמה טעמים בדבר (במה של"ח שאין אורח זוכה במנתו ולפחות שצ"ל מעשה קנין): שבדאי גמר ומקנה ואנן סהדי ואומדנא דמוכח הוא, ועדיף מטבעת שאולה (וכש"כ באשתו וב"ב שחייב במזונותיהם. אבל בכ"מ שאין לסמוך בטבעת שאולה על הרא"ש. וראה בארוכה בשו"ת הצ"צ אה"ע סצ"ח. ושם שכשאינו ידוע שצ"ל שלו ל"מ גם לרא"ש. ובשו"ת מהרי"ט סק"ג, שלא כו"ע דיני גמירי והאוכל סבור שכשיש לו רשות לאכול ה"ז שלו); כשמשתמש בו לצרכו ומפסידו נעשה שלו; שבהיתר אכילה סגי, וא"צ שלו ממש מדלא כתיב מצתכם בהדיא. וראה לקו"ש חי"ט ע' 349 בחילוקי הדרגות ד"שלו" (אמנם ממש"כ אדה"ז הטעם להתיר מצה שאולה משמע שבאמת צ"ל שלו ממש); שניתן לו ע"מ לכלותו ולאכלו; שהלעיסה ה"ה כמעשה קנין ודעת אחרת מקנה בלא כוונת קנין, וגם פיו כחצרו דמיא וקונה גם בלא כוונה לקנות, או בקנין יד כשמונח בידו. אבל י"א דמהני רק בגזלן. ועוד שצ"ל שלו לפני הלעיסה); שמעיקר הדין קייל"ן שאורח זוכה במנתו (וראה לעיל לענין בדיקת חמץ שאכלו בבית המארח), ועכ"פ לגבי מצה סגי בהכי (וחזי לאצטרופי הדעות שמצה אצ"ל שלו, אף שאינו עיקר). וגם למ"ד שאינו קונה – היינו לפני שנותן לתוך פיו, או רק כשאינו רוצה לזכות בו, או רק כשרוצה לקדש בו אשה ולא כשמשתמש בו לעצמו. ועוד סברות כיו"ב.

וראה שערים מצוינים בהלכה לאאזמור"ר נדרים לד, ב ד"ה א"ל (ושם בפ"י הנוסח "כל דכפין ייתי ויכול" ולא שיתן לו. ועיי"ש שמעולם לא שמענו חומרא זו ומנהג ישראל תורה היא. וראה גם בשערים מצוינים בהלכה קדושין נב, ב ההוא סרסיא ד"ה כתב בשלטי הגבורים). ושקו"ט מזה בכ"מ, וגם הביאו מעשה רב מכור"כ, ראה בהנסמן לקמן בארוכה – שו"ת מנח"י ח"ח סמ"ח סק"א. צי"א ח"ב ס"כ סק"ח. חי"ב סל"ז. חי"ג סט"ו. בצה"ח ח"ד סי' קעב. משנה"ה ח"ח סי' קצא. תשוה"נ ח"ב סר"מ. ח"ה סוסי' קמד. באר שרים ח"ג סנה"ה סק"ג. מנחת שלמה ח"א סנ"ח. בית אבי ח"א סס"ו. הליכות שלמה פסח פ"ט ס"ד. אשרי האישי או"ח ח"ג סי' ס"י. מגילת ספר או"ח סי' ס. רץ כצבי פסח סי"ז. ה' בחג פסח פט"ז הע' 38. ועוד.

[וח"א כתב אלינו בישוב המנהג, ולחביבותא דמילתא מצו"ב: ידוע השקו"ט במה שאינו יוצא יד"ח במצה גזולה, דהא לעסה קניא. וכבר כתבו לדייק בשו"ע אדה"ז (שם) שהוא כסברת הגר"ח מבריסק הידועה, שיש ב' דינים, שינוי גרוע שאין הבעלים חייבים לקבל את הגזלה כמו שהיא ואין הגזלן יכול לומר הרי ש"ל, ושינוי גמור שהוא קנין גמור. אך לענ"ד קשה לדייק כן, שגם בלולב הגזול כתב אותו לשון ממש. כמו"כ פשוט שלעיסה בגדר שינוי גמור, ול"ד לנשבר הכלי שנחלקו בזה ראשונים. וי"ל, עפמש"כ בחי' הצ"צ תרומות פ"ח מ"ב, בנודע לכהן שהוא בן גרושה או בן חלוצה אחרי שלעס, ר"א אומר יבלע, דה"ט שכשהלעיסה בשוגג אא"פ שיתחייב על הבליעה, שהלעיסה חלק מהאכילה, ואחרי לעיסה כבר נפסלה מאכילה, ורק כאשר הלעיסה והבליעה הם בענין אחד – דהיינו במזיד – אפשר לחיבו. ועפ"ז י"ל כן בנדו"ד, שהלעיסה חלק ממעשה המצוה, וכשהמצה פסולה בשעה שהתחיל ללעוס משום שאינה שלו, לא יצא אף דקניא טרם בליעה. וכעיי"ז תירצו החלקת יואב והגרצ"פ, וכבר קדם הצ"צ (בהקשר אחר). [ולהעיר, שהמפורסם כחידושו של הגר"ח (ובעצם מוכח כן מסוגיות הש"ס והראשונים, רק שהגר"ח הלבישו בגדרי ב' דינים) גם מוכח מהצ"צ שם, דאל"כ קשה על פירושו מירושלמי מעשרות פ"ג, דחיישינן שיקבע למעשרות כשהיא בתוך פיו, ועכצ"ל שמדובר טרם לעיסה, ואף שאינה בחזרה (שם קאי במכר שנתבטל, אבל ה"ה בגזילה) לפי שנמאסה, עדיין לא נקנתה עד שלעסה, דקונה בשינוי. ועפ"ז יומתק שאין חוששים להקנות מצות לאורחים, ובשו"ת בצה"ח שם תי' שכשמגיע לפי האורח בודאי קנה אף לפי הר"ן, וקשה דא"כ מאי שנא גנב? וי"ל שכשמכניס לפיו ברשות בעה"ב קנה אף להר"ן בקנין חצרו, ואיכא דעת אחרת מקנה וגם נפסל מחזרה ע"י שנמאס. וא"ת ה"ה בגנב שקונה בזה בקנין גזילה (ולפלו אם לעיסה הוא קנין

יד או קנין שינוי, ובמאירי ומהר"ם ס"ל דלעסה ל"ד, אלא מיד שבא לפיה קנתה בקנין יד, ואכ"מ), ולמה לא יצא י"ח (דומיא דידה וגיטה באין כא'), אלא שכבר באווארענט בסוף דברי שוע"ר שם, שהרי אף לאחר שקנה בקנין גזילה ואינו יכול לומר הש"ל, מ"מ ה"ז בידו של בעה"ב, דאי בעי גובה ממון ואי בעי מוציא את המצה שהיא בעין, ולכן אינה 'שלכם'. משא"כ לעיסה, קניא בשינוי גמור, ויצא מידי בעה"ב לגמרי, אך בזה אא"פ לומר גיטה וידה באין כאחד, שהרי התחיל מעשה האכילה במצה פסולה, כסברת הצ"צ, ורק לאחר שלעסה קנה בשינוי, ואינו דומה לאורח שדעת בעה"ב מקנה וקונה בשעת ההכנסה לפיו, וממילא אוכל מצה כשרה].

כח

ההנהגה ליקח כזית בפ"ע משני מיני מרור

להערה 305:

ואולי ע"פ דיוק ל' רש"י פסחים שם, שהוא רק באין לו כזית ממין אחד (ראה אור חדש פסחים שם. שו"ת שאלת שלמה ח"ב סנ"ד. תולדות זאב פסחים שם – ע' רכז. וראה שו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סקמ"ז סק"ב. שו"ת חזו"ע ח"ב סל"ה – ע' תרס).

אבל כל הפוסקים לא הביאו ד"ז.

וגם לא נהגו כך. וראה ערוה"ש סתע"ג ס"ד. וכן מצינו בכ"מ, כרשום בספרי מנהגים לדורותיהם. ובהגש"פ עם לקו"ט (בד"ה ותחת המרור), לא ברירא אם הכוונה כזית מכאו"א או כזית ביחד. ומחזורתא כאופן הב'.

[וכמה סברות נאמרו בטעם המנהג בכ"מ (מדינא מחמת ספק (ובכמה אופנים), בכדי להרגיש המרירות, מטעמים שבמציאות (יוקר החסה וכיו"ב), מחמת הרמזים שבב' המינים, ע"ד הסוד). ואכ"מ. וכבר נתחבטו בשינוי השמות בסדר הקערה להאריז"ל. ומה"ט מצינו גם שינויי מנהגים. ולא עת האסף פה. ובהגש"פ עם לקו"ט שם, ששינוי הלשון הוא ע"ד הסוד. וכ"מ בסידור חמדת ישראל מהדורת אהבת שלום, שנזכר רק מרור, הן בנוגע להקערה, והן אח"כ בכורך. ולכאו' מתוכו מוכח (נוסף למש"כ בשעה"כ שמצוה בחזרת, ואין טעם שיחלוק האריז"ל בהמפורש בש"ס) שבפע"ח שער חהמ"צ פ"ה בתחילתו נזכר ליקח "ה' דברים" (אף שיל"ד דנקט מרור בשם הכללי). וכ"מ שנקט בחי"א דלקמן. וראה גם קה"י ערך חזרת. טור ברקת סתע"ג (והרי בפע"ח נזכר שהוא מר"ח הכהן). פרי קדש הלולים לפע"ח – כ, א. וראה אבן השהם לשו"ע האריז"ל סתע"ג בפתוחי חותם סק"א. וציין שם, שגם בגמרא (פסחים קטו, ב) נזכר תחילה מרור, ושוב לגבי כורך נזכר חסא. אבל להעיר שבח"י חודש ניסן פ"ה נזכר לגבי סדר הקערה, "והחזרת דיינו האינדיבי"א לכורך". וראה גם יפ"ל סתע"ג סק"ב ובקו"א לשם סק"ג. הגש"פ חיים לראש סר"כ. וראה בארוכה בשיעורי המצוות לליל הסדר לידינו הגר"מ קוטקס שליט"א בבירורים שבסוה"ס].

כן להעיר משפ"א פסחים שם שפי' ברש"י באו"א. (וראה קול סופר על המשנה. והעיר עליו בבארות יצחק שרייבר פסחים שם סקצ"ה סק"ב. ברכת שלום הירשפרונג פסחים סע"א. קובץ עץ חיים באבוב חוברת לג ע' רג).

ובככלות הענין, להעיר גם ממה שנהגו בכ"מ להשלים לכזית מתמכא שאינו מפורר. וכן מעשה רב. ואם החשש משום ביטול טעם (כפי שחששו כמה אחרוני הזמן. וראה בקובץ הנ"ל. ובהערות הגריש"א פסחים שם פי' כן בדעת רש"י), גם בכזית מכאו"א לא נפיק מחששא. ולהעיר משו"ת שו"מ שתיטאי ס"י.

וילע"ע בד"ז מה שכתבו בישוב המנהג שלא לחוש לביטול טעם. ואין ספרים תח"י עתה. וכעת נראה ברור, שהנהוגים ליקח שניהם ביחד לא שמיע להו שהוא מחמת ספק.

ויל"ע אם איכא לגדר ביטול הטעם גם בהידור דחזרת לגבי בדיעבד דמין אחר. ולא נהירא. וראה

מש"כ כבעי"ז בשו"ת מנחת שלמה סצ"א סקט"ז לגבי ביטול הטעם בשלימה ופרוסה יחד. ולסברא הנזכרת שהוא להרגיש טעם מרירות, אפשר לדמות לחרוסת שאינו מבטל מחמת שבא בשבילו. אבל בתוס' פסחים קיד, א באו"א קצת.

ושקו"ט בהמנהג גם מחמת שנמצא שאין כזית שלם דחסא, שהמצוה בו, ולא יצא מצוה מן המובחר. ואפשר ליישב להדעות שיוצא יד"ח בכל כזית וכזית. אלא שבמרומי שדה פסחים לט, א, שבמרור אינו כן (משא"כ במצה. וגם בזה נחלקו). גם י"ל שיוצא יד"ח ההידור גם אחרי גוף המצוה (וסברת הגר"ח מבריסק הידועה שאין מקום להידור אחרי גמר המצוה – נוסף לזה שכמה חולקים – אפשר דהכא שהוא משום רמז שאני. גם יש לחלק בין הידור מצוה שכבר נגמרה מצותו, וקיום באופן דלכתחילה. ועו"ל שהכל אכילה אחת, ול"ד להנ"ל. וקצת ראי' מכורך שאין לצמצם ליקח רק כזית מכאו"א. אבל י"ל דהתם ליכא אכילת רשות עד שיגמור כזית מכאו"א). וראה קובץ היכלא חו' יא ע' קנה ואילך.

יותר נראה (וגם ככוונת רש"י), מחמת שחזרת מצוה מן המובחר. ועדיף כזית מחזרת (כבשו"ת רע"י שם. וכ"ה בחי' ר"א ברוך בשם הגר"ח ק. וכ"כ ככוונת רש"י במורשת חיים פאבר פסחים שם. ועוד. ולהעיר מאו"ז פי' לפיטו אלקי הרוחות ד"ה לוקח פרוסה. אהל מועד פסח נ"ד).

וליישב מנהג העולם, י"ל עפ"מ"ש הרא"ש פסחים פ"י סכ"ה בטעם שצריך כזית מרור מחמת נוסח הברכה. וראה בשו"ת שאג"א סי' ק. ולפ"ז אפשר שיוצא מצוה מן המובחר בחזרת גם בפחות מכזית. אבל בכ"מ מפורש שגם במרור הנאכל עם הפסח צריך כזית. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתע"ה סט"ז. וראה ככוונת הרא"ש בשו"ת חת"ס או"ח סי' קמ. אמנם, מכיון שמצוה מן המובחר בחזרת הוא רק לרמז (אם משום שלשון חסא מורה דחס עלן, והושמט בשו"ע רבינו. או מחמת שתחילתה מתוקה), אפשר שגם בפחות מכזית איכא לרמז הנ"ל (וע"ד חרוסת שהיא לזכר בעלמא. וראה אצלנו בלוח דר"ה לענין תפוח בדבש). ולכאורה עדיף שיקח כזית סאלא"ט, ולצאת המנהג של חריי"ן במשהו, שהרי בכל אופן א"א לצמצם, וגם במציאות, החסא מתוקה לחיך ונוחה לאכילה (ברובא דרובא. אבל להעיר מחי"א כלל קל סי"א במוסגר שהעולם נוהגים בחריי"ן שנוח יותר לאכול וגם הוא הידור מצוה. וראה גם ערוה"ש שם).

איברא, שאם נאמר בטעם המנהג ליקח משניהם, שהוא לחוש להדעות שאינו יוצא בחסא שלנו, וכן לאידך בתמכא (וראה בארוכה אצלנו שם), אכן צ"ל כזית מכאו"א.

כט

הסברת הטעם שדי בשיעור כזית הקטן, גם אם נאמר שהאכילה בדרך תנאי

להערה 306:

בכ"מ כתבו שהאוכלים שני כזיתים יכולים לשער בשיעור הקטן. ולא נצרכה אלא להדגשה, שכ"ה גם למש"כ בפס"ד להצ"צ או"ח סתע"ה (לו, ב ואילך) שהאכילה היא בדרך תנאי (שאם הדין כהטור יוצא אכילת מצה מהשלימה ואם כהרי"ף והרא"ש יוצא מהפרוסה), ואף גם זאת שכ"ה גם את"ל שגוף האכילה מהפרוסה ג"ז מדאורייתא לכתחילה (ראה שם לו, ג במוסגר: בשגם ש"ל וכו'). ובהקדם, דאנן קייל"ן לעיקר כהדעה שהוא פחות מעט משליש ביצה (כאשר האריך בזה שיעורי תורה להגרא"ח ע"ה נאה), והדעה שכזית הוא בשיעור חצי ביצה הביאה בשו"ע או"ח סתפ"ו רק בשם י"א, וכל עיקר החומרא לחוש לדעה זו היינו רק מחמת מצות מצה דאורייתא, וכולי האי לא בעינן להחמיר בשיעור כזית, שכל שבלא"ה יצא אין לנו לחוש לכך. וכבר נתקשו בכ"מ במה שהמחבר בשו"ע לא הביא לדעה זו בשום מקום רק גבי אכילת מצה, וג"ז רק בדעת י"א. וידוע מש"כ בשבח פסח (לבעל זרע אמת) דיני מצה ס"ח (ודבריו הועתקו גם בשו"ת ויאמר יצחק או"ח ס"ח. ועוד. ולהעיר שבהגש"פ עם לקו"ט (וכן בכ"מ) הרבה רבינו לציין לספר דנן): אפשר דהיינו טעמא דכתב מרן דין זה בסי' תפ"ו בשם יש אומרים לפי שלבו ראה שאינו מוסכם מרוב הפוסקים כנ"ל ולא כתב דעת זה אלא להודיע דטוב לחוש גם לדעת זה לחומרא בעלמא לכתחילה. וכ"כ בכסא אליהו

(להר"א ישראל – שלוניקי, תקע"א) או"ח סתפ"ו. וכן בשו"ת יד אליהו (לובלין) סכ"ו ד"ה היוצא לנו. ובכ"מ. וראה אצלנו בלוח יומי לשבועות שהארכנו בדעת אדה"ז בשיעור כזית בכדא"פ, ועפ"ז, בשיעור כזית. ואכ"מ. ובגדו"ז, להחמיר כל האי בב' הכזיתים גם יחד (אף שכ"ה גם במהרי"ל סדר ההגדה סל"א, וה"ט דס"ל לעיקר השיעור כחצי ביצה – שכ"כ (שם סל"ג) גם בנוגע לאכילת מרור שהיא מדרבנן (וראה בהערת המהדיר לשם מכת"י) – אלא שבסמוך לה כתב בנוגע למי ש"אין פיו מחזיק לאכול שתי כזית בב"א, שכ"ה המציאות בד"כ בימינו), חומרא יתירה היא, ומביאה לידי קולא, שבאופן כזה ה"ז אכילה גסה, וקרוב הדבר לומר שאינה דרך אכילה, ובודאי אינה דרך חירות, כדרך המלכים והשרים, ויצא שכרו בהפסדו. (וגם גורם בעקיפין שיאכלו אפיקומן כאכילה גסה). [ולדעת כמה ראשונים מה שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת – היינו רק בביצה ממש שהיא רכה (וכן בשאר מאכלים רכים), משא"כ במאכל הקשה לבלוע כחלב בשר ודם קרוש, וכש"כ במצות שלנו. וגם כתבו שבאמת קייל"ן שאינו מחזיק יותר מב' זיתים (והיינו בשיעור הקטן), ושיעור כביצה היינו רק כשאוכל שלא בדרך אכילה, ואכילה גסה מיקרי ומזיק לו. ובכ"מ משמע שבית הבליעה (כאן) קאי (גם) על חלל הפה עצמו (ולא רק על תחילת הושט)]. ועוד, שכמעט ול"ש לאכול תוך כדי אכילת פרס, אם נאמר שב' הכזיתים צ"ל בשיעור אחד דכדא"פ (ראה פמ"ג סתע"ה במ"ז סק"ב. ולמנהג הנפוץ שאוכלים מעט מעט מב' המצות, ולא הקפידו להכניס כל השיעור אחד, כש"כ שיש לדייק שיהא בשיעור כדא"פ, בכדי לקיים המצוה בכזית שלם מא' מהן כדא"פ). ובודאי יוקשה הדבר להכניס שיעור ב' כזיתים בב"א לפיו.

[ואף שבלא"ה צריך לאכול כביצה מחמת ברכת ענט"י (כדלקמן בפנים), שהוא יותר מב' כזיתים דחצי ביצה (שהרי כזית הוא פחות מעט מחצי ביצה) (ראה מג"א רס"י תפו. אבל הושמט בשו"ע אדה"ז שם. והארכנו בזה בלוח לחגה"ש)) – הרי לענין זה סגי שיאכל כל כזית בפ"ע בכדא"פ, וא"צ להכניס לפה ב' כזיתים בב"א, ולא לבלוע כל הכזית בב"א. ובתשובת הרה"ק מהרי"ן מניעזין (בשוה"ג לשו"ת הצמח צדק מהדו"ח או"ח ס"י קי, ונעתק גם בתורת מנחם לסדר נט"י ס"ח) משמע שלגבי שיעור כביצה לנט"י אפשר גם לאכול כג' כזיתים קטנים (כשליש ביצה), כאו"א בפ"ע בשיעור כדא"פ. ומה"ט, בקל יותר לעשות כן באכילת אפיקומן, כשא"צ לאכול ב' הכזיתים בב"א, וגם לפי שאוכל מחלק הגדול של המצה האמצעית (משא"כ במצות מצה שהיא מחלק הקטן). ולהעיר שבראב"ה פסחים סתקכ"ה (במהדורת דבליצקי – בסכ"ה) כתב שאוכל שני כזיתים שהם בשיעור כביצה, וממילא צריך גם נטילה, עיי"ש. אמנם, איהו אזיל להסברא שב' הכזיתים הם עבור המוציא ועל אכילת מצה, ולא משום ספק אם הברכה על השלימה או על הפרוסה, ומוכח מדבריו שמה"ט עשו כך גם בזמן הש"ס, אף שלא ה' אצלם ספק (ראה גם בהערת המהדיר לשם), ושפיר יש לאכול בשיעור כביצה. וכש"כ למשמעות דבריו שם שס"ל רק לשיעור חצי ביצה, ולא משום ספק בשיעור כזית קאתי עלה (אבל להעיר מראב"ה ברכות סוסי' קז שאין אנו בקיאים בשיעור כזית), משא"כ לדידן. ואף הוא הוסיף בה דברים וכתב "ואם אינו יכול להכניס ביחד לתוך פיו שני זיתים", כפי שהיא המציאות בד"כ, כנ"ל].

ואל תתמה על החפץ לומר, דסו"ס כיון שהוא בדרך תנאי, נמצא שלא יצא מצוה דאורייתא לשיטה זו שכזית הוא בשיעור חצי ביצה שחוששים לה לכתחילה – שפשוט שג"ז בכלל התנאי, שלמ"ד שכזית הוא בשיעור חצי ביצה יוצא יד"ח בשלימה ופרוסה גם יחד. ופשוט דלא כו"ע בקיאי להתנות, וכוונת הפס"ד כאן שהוא כאילו התנה, ולפי שרצונו לעשות באופן היותר מועיל. ומכיון שכן, בודאי אין רצונו שמשו"ז לא יקיים המצוה למ"ד שהוא בחצי ביצה. ושו"ר עד"ז בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב סל"ו. וגם שיעקר הכוונה שם בפס"ד שאינו בדרך ברירה, דתנאי ל"ד לברירה, ולא נתכוון לומר שאינו יכול לצאת בשניהם גם יחד.

ועוד וגו' עיקר, שכבר העירו אעיקרא דמילתא בעיקר דברי הפס"ד כאן, שככל הנראה אינו להצ"צ (ושו"ר) כן גם בהלכות ליל הסדר (אשכנזי) סתע"ה ס"ה הע' 174. שם ס"ז הע' 1 אות ה). וידוע ומפורסם שבתוך הפס"ד נתערבו כמה כת"י שאינם להצ"צ. וכר"כ הוכחות לדבר, הן בסגנון הרצאת הדברים כאן שלא זו דרכו כלל, והן מה שמכנה לאדה"ז בשם "הרב" (שלא כדרכו), וגם כמה ט"ס שם,

וכן סותר לדברי אדה"ז ושאר הפוסקים בכמה פרטים (ראה גם שם). ואכן בהגש"פ עם לקו"ט לא הובא כלל מדברי הפס"ד כאן, שלא כרגיל (אם כי שם ד"ה צפון הביא בהגש"פ תנאי אחר כע"ז). וגם עיקר התנאי לא נזכר מזה בפוסקים כלל.

וכן אינו מובן מצ"ע הסברא שייכוון שאינו רוצה לצאת בכזית ראשון, וה"ז בגדר לאחר שמילא כרסו ממנה חוזר ויוצא יד"ח (וכמו שאמרנו לענין ברכה, ולענין "בעבור זה". וכ"ה בפמ"ג סתע"ה במ"ז סק"ב בכוונת הב"ח). ועוד קשה, שאם נאמר שמכוון לצאת רק בא' מהם, נמצא שמצה דרשות מבטלת מצת מצוה (וכמו שהקשו כו"כ אחרונים. וכבר כתבו שבאמת יוצא יד"ח בשניהם, ולכן שניהם בגדר מצת חובה. אמנם, יש שתי' דמין במינו שאני ואינו מבטל. ויש שחילקו שרק חוזק המרירות מבטל טעם מצה (ראה תוס' זבחים עח, א ד"ה אלא. מנחות כג, ב ד"ה אלא). וכן לאידך טעם מצה מבטל חוזק המרירות (הגהות מהר"ב רנשבורג מנחות שם). ואכ"מ). ודברי אדה"ז ברור מלל, שעיקר הענין לא לגבי גוף קיום המצוה, שבודאי יוצא יד"ח באיזה מהן שתהי', אלא שהברכה חלה רק על אחת מהן, ואמטו להכי צריך לאכול כזית מכאו"א, לפי שתיקנו שיקיים המצוה באותה שמברך עלי'. וגם בעיקר הקושיא אינו מובן, שמשמע שבפס"ד חשש שכשמכוון לצאת באחד מהן ה"ז הריסה לגבי השני', ומשו"ה נזקק לתנאי, והרי מצות אכילת מצה אצ"כ, וממילא שגם במכוון שלא לצאת יצא (ראה ביאור מרדכי למרדכי פסחים פ"י ס"ק קכא. מלא הרועים ערך מצ"כ אות יו"ד), ונדו"ד ל"ד כלל להיפך כוונה. ועוד תיקשי, שלפ"ז מה יועיל תנאי, אם גם כוונה שלא לצאת אינה מועילה. (ראה בכל הנ"ל גם בהלכות ליל הסדר שם. אלא שדרך באו"א קצת. והבוחר יבחר). וגם אם נפרש בדעת אדה"ז שתיקנו חכמים להפקיע מצות מצה בא' מהן, ושאנו יוצא יד"ח רק בהשני', מ"מ בדיעבד שאכל רק כזית משניהם ודאי יצא, שלא תיקנו להפקיע באופן כזה שע"ז לא יקיים המצוה כלל. (ראה שם ס"ח הע' 1 אות א). וכ"ה אף להסברא שגם במצות דרבנן לכתחילה צ"ל כזית בשיעור הגדול מחמת הברכה (ראה משנ"ב סתפ"ו סק"א. וראה אצלנו התמים ניסן תשס"א הע' 27. מקורות ועיונים להל' יומית אות רנד. בירור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות הע' 29). ולנדוננו, כיון שבדיעבד יצא בכגון דא, ש"ד ליקח ב' כזיתים בשיעור הקטן.

וכן צ"ע בעיקר הקושיא, שבאוכל תחילה כזית מהשלימה ורוצה לצאת בה ה"ז הריסה להדעה – שכן עיקר – שצ"ל מהפרוסה, שהרי גדולה מזו מצאנו שבכזית מצה הנאכלת באפיקומן יוצא גם שיטת רש"י והרשב"ם שהוא לשם מצות מצה, והרי כשאכל כבר כזית לפני"ז בעת הברכה ה"ז הריסה לדידהו. (אבל ראה הלכות ליל הסדר סתע"ז ס"ג הע' 1 אות יב, שפי' בדרך אחרת שבאמת חוששים לדעתם רק בזה שהאפיקומן זכר למצה שעם הפסח, ולא חשו למה שאמרנו שיוצא יד"ח מצות מצה בזה. אלא שהו"ע נתקשה אכן בטעמא דמילתא). ועכצ"ל, שאינו סותר, ועל כל אכילתו יכול לחול שם אכילת מצוה, וכפי שהאריכו באחרונים שגם באוכל יותר מכזית ה"ז בגדר אכילת מצה (ובדוחק י"ל שחשש כאן להסברא שאחרי שקיים המצוה אינו ניכול לקיימה בהידור יותר.

וכן גוף הסברא שם בפס"ד, שמדאורייתא צ"ל מהפרוסה לכתחילה (שכתבה במוסגר בדרך בשגם שיל"ל) – מחודשת ולא מצינו לה בית אב, וגם סותר למש"כ לפני"ז (לו, א) "תקנת חז"ל שדרשו מה דרכו של עני בפרוסה". (ולהעיר גם מל' אדה"ז סתע"ג סל"ו וסתע"ה ס"ג "דרשו חכמים". וראה גם ערוה"ש סתע"ה ס"ה). ועוד שכיון שכל עיקר הדרשה דמה דרכו של עני בפרוסה היא רק בכדי לגרוע או להוסיף על לח"מ (כמ"ש הראשונים, וכל' אדה"ז שם: לא דרשו אלא לגרוע וכו' אלא להוסיף), ואנו קייל"ן שכל עיקר החיוב דלח"מ מדרבנן (וראה שור"ע אדה"ז סרנ"ד ס"ח. סער"ד ס"א וב' קו"א סרע"א סק"ב) עכצ"ל שגם חובת הפרוסה מדרבנן. [והעירני ח"א שיל"פ שדרשת חז"ל אינה אסמכתא, ומש"כ לפני"ז שהיא תקנת חז"ל – היינו רק להרא"ש, שהיא שיטה שלישית. ויש לזה סברא אלימתא, שאם קייל"ן שהוא רק אסמכתא, לכן עדיין מברך המוציא על השלימה ככל לחם משנה, משא"כ להרי"ף וסיעתו שהיא דרשה גמורה ולא אסמכתא, עדיף לברך המוציא על המצוה. אבל באמת לא נחית שם כלל לחלק בין הרא"ש וסיעתו והרי"ף אם הוא מה"ת או מדרבנן. ועוד יוקשה שאם נאמר שלהרי"ף הפרוסה מה"ת מוכרח לכאורה כשיטת הט"ז שגם לח"מ מה"ת. אבל י"ל שאין הכוונה שהוא דין בלח"מ, אלא שזה גובר על חיוב לח"מ. וכ"מ קצת ברא"ש]. ובכלל, קייל"ן שבדאורייתא ליכא לאפלוגי בין לכתחילה ודיעבד. (אלא שבכ"מ מפורש הפכו. ואכ"מ). וכן

תמוה בעיקר הענין (אם נפשך לומר שהיא מה"ת) במה שאינו מחוייב לחזור ולאכול מפרוסה, עכ"פ מדרבנן. ועכ"ל שהיא רק להידור וכדומה (ראה ערוה"ש שם). ועוד זאת, הרי כל שאפשר לתקן ה"ז בגדר לכתחילה, ולא שמענו מעולם להצריך לאכול אח"כ מהפרוסה (אא"כ נפרש כסברא הנזכרת שאין מקום להידור אחרי שקיים המצוה). ואת"ל שהיא מדאורייתא, מה יענו הראשונים דס"ל שברכת על אכילת מצה על השלימה. ואם נפשך לומר שבזה גופא נחלקו, איך נפרנס מש"כ בכמה ראשונים בשם רה"ג להדיא שכל עיקר דין אכילת הפרוסה היא מדרבנן, ולא איתמר רק לרשות ולא לחובה (ראה רשב"א ברכות לט, ב. ר"ן פסחים קטז, א. מאירי שם. מהר"ם חלאווה שם קטו, ב. ריטב"א קדושין ית, ב. מ"מ הל' חומ"צ פ"ח ה"ו. ועוד. וברמב"ן ברכות שם ובמאירי פסחים שם שמנהג בעלמא הוא. וכבר האריכו לבאר החילוק בין שלילת מצה עשירה שהוא ממשמעות הפסוק שצ"ל לחם עוני שהיא מדאורייתא, להילפותא ממסורת ד"לחם עני", כדרכו של עני), ואף שזו שיטה אחרת – נמצא בידינו סברות הפוכות מן הקצה אל הקצה. ובהכרח שאף אם נאמר שהיא לעיכובא, ודאי אינו אלא מדרבנן. (ושו"ר שכה"ק בחי' הר צבי ברכות לט, ב, על מש"כ בפס"ד שם). ועוד, שאם אכן כ"ה, מדוע לא ראינו שיהדרו ליתן להמסובים ממצות שהם פרוסות בדוקא. ועוד תיקשי שלפ"ז מי שיש בידו רק ב' מצות שלימות מחוייב לפרוס המצה לקיים המצוה בפרוסה, אף שלא יהא בידו לח"מ (לדין שצריך ב' שלימות ללח"מ בפסח), וזו לא שמענו. ובפמ"ג סתע"ה במ"ז סק"ה כתב איפכא. וראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ד. (אבל ראה פת"ש שם הובא בארחות חיים ספינקא שם). אלא שגם לפ"ז, מברך עא"מ על הפרוסה, ורק מפסיד זה שאינו אומר הגדה על הפרוסה.

ואעיקרא דמילתא, כל דברי הצ"צ מכוונים רק למי שאינו יכול לאכול שניהם ביחד, אבל אגן קייל"ן לכתחילה לאכול שניהם ביחד, היינו להכניסם לפיו ביחד. וטעמא דמילתא משום חשש הפסק, או לפי"מ שביאר בב"ח שאל"כ יצא יד"ח בכזית ראשון. ונמצא, בהכרח שבאוכל יחד ליכא להאי חששא, שהכל בכלל המצוה (וכדברי הב"ח עצמו בסתע"ב ד"ה השמש לגבי אכילה יותר מכשיעור). ועכ"ל כן, דאל"כ כשבולעם יחד מבטל כזית דרשות לכזית דמצוה. והחשש הוא רק כשאינו מכניס לפיו בב"א (וראה מגן האלף סתע"ה סד"ה ודע. שו"ת נזה"ק סס"ב סק"ט ואילך. משנ"ה ח"ב סוסי' סד. וראה מנח"ש קמא סצ"א סקט"ז).

איברא, אחרי ככלות הכל, ראיתי בארכיון ספריית אגו"ח צילום שריד מהכת"י, ורובו חסר, והעיד בפנינו הרשדב"ל שליט"א שככל הנראה הוא גוכתי"ק אדמו"ר הצ"צ בעצמו. ואף הוסיף בה דברים, שכל הכרך רובו ככולו מכת"י, אלא שנמצא עדיין בשב"י במוסקבא (מהרה יפדה בתוך שאר כתי"ק וספרים אכ"ר), ולכן התצלום אינו בהיר די הצורך. ומח"א מומחה לד"ז שמעת, שלפי הכתיבה נראה שהוא משנותיו המוקדמות של הצ"צ, בחיי אדה"ז, ושצורת הכתיבה אופיינית לשנים אלו. ועוד אמר שיתכן מאד שהצ"צ העתיק לעצמו מכת"י אחר (ויתכן שהוא מהמהרי"ל), ושבזה מובן מה שאין שום מחיקות כלל בכתי"ק. ומ"מ, משנה ראשונה לא זזה ממקומה, שדברינו בלא"ה עולים בקנה אחד עם דברי הצ"צ.

ל

בביאור הענין שחשבון אכילת פרס הוא מהבליעה ולא מהלעיסה

להערה 311:

והוא ככל דיני אכילה שבתורה שהמצוה בבליעה. וכדמוכח גם מזה שלכתחילה צריך לבלוע בב"א, ובדיעבד בתוך כדא"פ, ועכ"ל ש"הכל קאי על הבליעה לחוד. וגם ל"ש לבלוע בב"א אא"כ שוהה הרבה בלעיסה. וכן מורים פשוטות דברי המג"א סתע"ה סק"ד ואדה"ז שם ס"ו ומשנ"ב סק"ט, עייש"ה. והכי קייל"ן בנבלת עוף טהור שמטמאה באכילה ולא במגע, ושיעורו בכזית בכדא"פ ככל אכילה שבתורה, והטומאה רק בבית הבליעה. והיינו שהלעיסה אינה רק הכשר מצוה (או איסור). [והנה, י"א שנבלת עוף טהור מטמאה גם באכל ביותר מכדא"פ, לפי שאינה בגדר אכילה אלא טומאת מקום (חי' ר"ח הלוי אבוה"ט פ"ג ה"א). אבל בכ"מ שהוא מדין אכילה. ועכ"ז, י"א שאף שהאכילה (הלעיסה) יכולה להיות בכדא"פ אבל צ"ל כזית שלם בבית הבליעה בב"א (שו"ת חת"ס או"ח סי' קמ. או"ש אבוה"ט

שם. רש"ש נדה מב, ב. ועוד). ומ"מ, אין מכאן ראי' לגדר אכילת מצוה ואיסור. ועוד, שכבר תמהו בדבריהם. ואכ"מ]. ולהעיר מהקדמת הרלב"ג עה"ת במקום השמיני בטעם שיעור כזית: שהוא יקרא אוכל בעת בולעו אותו ולפי שאין בית הבליעה מחזיק יחד יותר מכזית הנה יוגבל זה החלק אשר יקרא נאכל בכזית כי לא יורגל לבלוע מהמזון יחד בבית הבליעה פחות מכזית.

ומה שמצינו לפעמים שהלעיסה כתחילת האכילה לענין הפסק (בין ברכה לאכילה, הן בברכה"ג והן בנוגע לאכילת ב' כזיתים במצה) – הכל רק מדיני הפסק, ולא שהיא בכלל המצוה (או האיסור). וגם בנוגע שיעור הכזית שמחשבים כפי שהיא לפני הלעיסה (וצ"ע לרלב"ג ה"ל), ולא אחרי שנתמעך ונתמעט בלעיסה (שכ"ה בכל השיעורים שמשערים כמות שהיא אף שאח"כ ירד משיעורו בעת הלעיסה), וכמו בדיני ברי', וכן בהיתרא דדם שלא פירש אף שפירש בעת הלעיסה, אבל האכילה בתורה היינו משעת הבליעה. וכן גם הפרס נחשב משעת לעיסת הפרס (כ"מ בפי"מ נגיעים פ"ג מ"ט. אבל שם קאי דין שיעור אכילת פרס גופא, ולא בשיעור כדא"פ. ולהעיר מרבינו מנוח שביתת עשור פ"ב ה"ד. ר"י קורקוס תרומות פ"י ה"ג), אבל ה"ט שבאכילת הפרס פשוט שמשערים משך כל זמן האכילה, אבל בדין כזית שהוא בהל"מ מדין אכילה שבתורה, רק הבליעה בכלל אכילה. [וכש"כ להדעות שאין משערין בחטים בלפתן, רק ממאכל זה – ראה שו"ע אדה"ז ספ"א ס"א. וראה תורת מנחם לסדר ברה"ג פ"ח ה"ב].

ויש שהעירו מפי' הרע"ב כריתות פ"ג מ"ג. ואינו, ששם ר"ל שהפסיק בין בליעה לבליעה בלעיסה, אבל השיעור הוא בבליעה. ונקט היכי תמצא ששוה באכילתו שתהא בכדא"פ ויותר, לפי ששהה בלעיסתו, ותו לא. ובא לשלול מדעת ר"מ שהוא כאוכל קליות, שאפילו נמשכה אכילתו כל היום מצטרף, והיינו דוקא במאריך בלעיסה ובליעה הואיל ולא פסק מלאכול (ראה פיה"מ שם). ובלא"ה, אין לדמות דיני איסורים למצוות, שבאיסורים לכו"ע הנאת גרון בעינו, אבל במצה בבלע מצא יצא, וראה לקמן מזה. (ועוד להעיר מהשיטה שבאכילת מצוה שאני מאכילת איסור שהאכילה עצמה אינה בכלל השיעור – ראה באר אברהם לבעל משכיל לאיתן שבת עא, א. אבל לא קייל"ן הכי. וראה שו"ת בי"א או"ח סנ"א. הגהות הרש"ש שבת שם).

וגם למ"ד שהלעיסה לפעמים בכלל אכילה, ושהחיוב מתחיל מהלעיסה (ראה שו"ת חלקת יואב יו"ד ס"ט) – לא קאי כלל לענין שיעור כדא"פ, שהרי יצא בבליעה לחוד בלא לעיסה, ודל לעיסה מכאן. ובסגנון אחר, דהן אמנם בלועס ובלוע הלעיסה מצטרפת לשיעור החיוב, אבל יוצא יד"ח גם אם בלע לחוד כגון בלעס קודם זמן החיוב. ומה שמצינו לפעמים שלעיסה אתחלתא דאכילה היינו שהיא התחלת פעולת מעשה האכילה, אבל הבליעה לעצמה נמי מעשה אכילה היא. (ויתיישב מה שנראה פשוט דסגי להתרות תוכ"ד ללעיסה ולא לבליעה). וגם במרוור שלא יצא בבליעה לחוד, אי"ז נוגע לשיעורא דאכ"פ, שהלעיסה ענין בפ"ע הוא (אף שנראה פשוט שלא יצא אם לעס ופלט וחזר ובלע כזית אחר). [ולהעיר מצפ"ג חומ"צ פ"ו ה"ב שמה שבלע מרוור לא יצא, "זה רק בזה"ז דמרוור דרבנן, וא"כ צריך לטעם המרוור ולא להמרוור בעצמו". והוא מחודש].

ויש שהביאו מדין 'לועס כאוכל' לגבי תרומה (תרומות פ"ח מ"ב), אבל היינו רק לר"א דשמותי היא, ולא קייל"ן כוותי'. וגם לר"א – רק לר"ג בירושלמי תרומות שם הוא מפני שהלעוס כבלוע, וגם בזה איכא לפרושי שהוא מפני שאחרי הלעיסה א"ר לאכילת אדם ופקע איסורא מיני'. וגם את"ל שלדידי' ראוי' היא וטעמו דס"ל דמדלעסה חייב – הרי לשיטה ראשונה בירושלמי אינו כן, אלא מפני שהתחיל בהיתר. (וראה בארוכה בחי' הצ"צ תרומות שם בדעת ר"א). ולדינא, פשוט שבלעס ופלט לא יצא, ואין מכאן שום ראי' לדינא שמקיים מ"ע בלעיסה. ולו יהא כן, הרי מ"מ מקיים גם בבליעה לחוד.

ומש"כ בח"י סתע"ה סקב"ב – פשוט דלאו דוקא הוא, דוק בלשונו שם. וי"ל שכוונתו מתחילת בליעת לעיסה ראשונה עד סוף בליעת לעיסה אחרונה. ועיקר תו"ד לומר שגם בשוה בעת האכילה גופא מיקרי הפסק, ולאפוקי מהסברא שרק בנתעסק בדברים אחרים הו"ל כהפסק. ואדה"ז שינה מל' הח"י וכתב כבמג"א שם סקט"ו. ובהגהות טהרת השולחן סתע"ה לבאה"ט סקט"ז נראה שהבין בח"י שהשיעור מהתחלת הלעיסה. וכתב שם לחדש יתר על כן, שאם לעס כזית בב"א אף בשהה בבליעתו יותר מכדא"פ מצטרף. ודבריו צע"ג לדידי ולדכוותי.

לאידך גיסא, מסברא נראה שזמה גופא ששיעור אכילה בכזית הוא בשיעור של אכילת פרס שהוא הרבה יותר בכפלי כפליים מכזית, כיון שהדרך ששוהה בלעיסה, וכך הוא דרך אכילה, ואילו נאמר שהשיעור קאי על הבליעה לחוד מדוע הרבו השיעור. אלא שכ"ז רק אם נפרש שכדא"פ הוא מדין דרך אכילה (וראה במכתב ג', שבס' חג האסיף סס"ה). אבל באמת הלמ"מ היא ולא מסברא (ראה פירש"י פסחים מד, א ד"ה וכזית. סוכה מב, ב ד"ה בכדי. שו"ת הרא"ש כלל טז ס"ב. שו"ע אדה"ז ספ"א ס"א. וצ"ע בפירש"י זבחים דף לא, ב ד"ה לאכילת. וי"ל. גם צ"ע ברלב"ג שם שנתן טעם לשיעור כזית אף שהוא מהלמ"מ), וגזה"כ היא שזהו שיעור צירוף. וכל' פירש"י פסחים שם "והוי כמו שאכלו בב"א". ובברכות לז, ב ד"ה והוא "שזהו צירוף שיעור אכילה ואם שהה יותר אין האכילה מצטרפת והו"ל כאוכל חצי זית היום וחצי זית למחר". ועד"ז בסוכה שם, "יותר מכאן הרי הוא כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית שכן הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה מזו". (ואדרבה, סתם אכילה, לולא גזה"כ, בב"א משמע – פירש"י חולין קג, ב ד"ה מהו, שלכן באבר מן החי חייב רק באוכלו בב"א. והובא לענין אכילת מצה במג"א סתע"ה סק"ד. ובירושלמי נזיר פ"ו ה"א משמע שכשאינו בב"א אינו דרך אכילה, ראה שירי קרבן שם. וכן שקו"ט בגיה"נ ובשאר אס השיעור בב"א או בכא"פ. ולאידך בזבחים ע, א קס"ד בנבלת עוף טהור דיותר מכדא"פ נמי ליטמא, דמסברא סתם אכילה מצ"ע אין לה שיעור, ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קמ. כל"ח וישלח אות ג. ועוד. ויש שכתבו לחלק בין איסורי אכילה לטומאה בענין זה – ראה הגר"י פערלא לסהמ"צ לרס"ג ח"ב ע' צב. תוספות אהבה ס' יראים מצוה קמ אבל להעיר, שבחי' רעק"א שבועות כד, ב שבאבמ"ה חייב גם באכילה שלכד"א (אבל ראה פמ"ג סס"א בשפ"ד סק"א), וא"כ אפשר דלדידי' בב"א אינו דרך אכילה. ואת"ל דדרשינן טעמא דהלמ"מ – איכא למימר בגדר כדא"פ לפי שכך שיעור סעודה אחת. וכ"מ בפירש"י יומא פ, ב ד"ה כזית "עד שיאכל כל השיעור בתוך כדי שהיית סעודה". ויתיישב לפ"ז מש"כ במשנ"ב סרע"א סקע"א, שאם שותים מין הקידוש כמה שומעים צריך שביין כולם ישתו כדי אכילת פרס. וכמה ראו כן תמהו על המשנ"ב – ראה אפיקי ים ח"ב"ב. שבה"ל ח"ח סמ"ה סק"ב. וכבר העירו מפיגול שמצטרפים ב' אנשים ועכ"ז קס"ד לצרף דוקא בכדא"פ, ראה שפ"א זבחים לא, ב. וראה אשר לשלמה תנינא ס"א. אבן ישראל ח"ח סכ"ב. ועוד. ואכ"מ).

וכן מוכח מזה ששיעורא דכדא"פ הוא גדר צירוף גם בשאר מילי שאינן באכילה כבנכנס לבית המנוגע. ובמילי דאכילה גופא – השיעור הוא כן גם כשאינו אכילת כזית, כמו אכילת כותבת דיו"כ. ובפליתי סי' קד סק"ב שגם בשרץ שאסור בכעדשה השיעור כן. וכ"כ במנ"ח מצוה שסב סק"ה. וראה ערול"ג כריתות יב, ב לתוד"ה אוכלין. וגם בשתיית דברים חמים שדרך לשתות לאט נקטינן לדינא שכך השיעור. וכן מוכח ממה שמצינו באחרונים שנסתפקו בשיעור כביצה לנט", או כדי שביעה לברהמ"ז, ויותר מבביצה לסוכה, וכבר שנשבע שלא יאכל, אם כולו צ"ל בכדא"פ. ואף אי נקטינן שרק בכזית השיעור בכדא"פ, מוכח עכ"פ שאינו מדין דרך אכילה. וכ"מ בפסחים מד, א בכותח הבבלי דאי משטר קשטר ואכיל לי' כדרכו לית בי' כזית בכדא"פ ואינו לוקה. וכן בכריתות יג, א בתינוק שיונק בדרך יניקתו שספק שהוא ביותר מכדא"פ – ראה מזה במשל"מ ברכות פ"ג ה"ב. תוספת יו"כ יומא פ, ב. והדברים עתיקים. (ועכ"ז עדיין מקום להסברא שבדבר ששיעורו רביעית אאפ"ל ששיעורו בשתיית רביעית גופא, דהתם טעמא ש"אין סברא כ"כ לשער שתיית רביעית שבמהרה בכדי שתיית רביעית בשתי' בינונית" (ראה שו"ת שארית יהודה או"ח סט"ו. וכע"ז ברבינו מנוח הל' שבינת עשור שם), דלפ"ז עכצ"ל ששוותהו בחפזון, "ששתה כחצי רביעית בחפזון שלא כדרך שתיית רוב בני אדם ושהה מעט וחזר ושתה" (לוח ברה"נ פ"ב ה"ז. סדר ברה"נ פ"ח ה"ו. וראה עד"ז בלח"מ שבינת עשור שם ורדב"ז תרומות פ"י ה"ג מאכ"א פ"ד ה"ט). ובלא"ה, י"א דשאני גדר צירוף בשתי' שהוא משום דרך שתייתו לצירוף דאכילה שהוא מדין צירוף – ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ספ"ה. ומה"ט דחה שם הראי' מיניקת תינוק עיי"ש. וראה משה"ק בשו"ת הנ"ל או"ח סי' רנד ובחי' לתרי"ג מצוות מצוה קסג סק"ג משיעור כותבת ביו"כ, דביומא פ, ב מתקיף רבא כזית בכא"פ וכותבת בכא"פ, ופירש"י והא כיון דשיעורו גדול בעי שהיי' טפי לצירוף אכילתו. וי"ל דשאני יוכ"פ שאינו מדין אכילה אלא מדין עינוי. ועצ"ע שביומא שם הקשו באוכל אוכלין טמאין ששיעורו בחצי פרס, ובפירש"י כיון דשיעורא רב הוא בטפי מהכי ליצטרף. וראה מש"כ ליישב בהערות וביאורים בעניני טהרות אדלשטיין יומא

שם. (ונכפלו הדברים בכמה ספרים משמו. ולפלא שנמצא הוא כלשונו ממש בשיעורי פסחים מילך ס"מ). שיח דוד כריתות סי' קז. אורי וישעי הולנדר סכ"ו). וראה קר"א מנחות טז, ב ד"ה הקטייר דמוכח בגמ' שגם אכילה ביותר מכדא"פ נחשב דרך אכילה. וראה שו"ת מנח"ש תנינא ס"ח (ח"ב ס"ד סקכ"ה).

ולהעיר, שגם להמחמירים לחשב מהלעיסה, ראה שו"ת שבה"ל ח"ט סקע"ג – כתב בשביבי אש או"ח ח"ד סכ"ח (ע' ע) בשם בעל שבה"ל עצמו דהיינו רק בסוף הלעיסה כשהוא מוכן וקרוב לבלוע. וגם בשו"ת שבה"ל שם גופא איכא למישמע הכי, שהחיוב רק סמוך לבית הבליעה. וכן מצינו, דהא דהנאת גרונו בעינן – היינו הבליעה בגרונו ולא בחיך (ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ה), ולא סגי בלעס ופלט, אלא בבלע באופן דא"פ לאהדורי.

[ואף גם זאת, ראיתי באיזהו מקומן למיסבר סברא, שגם את"ל הכי דלעיסה אתחלתא דאכילה היא, היינו רק כשמתכוון בלעיסה לשם האכילה (ראה בשעה"צ סי' קסז סק"ל) אבל כשלוועס משך זמן בכדי שיהא אצלו כזית בשלימות שיוכל לבלוע אח"כ בב"א, הך לעיסה לאו אתחלתא דאכילה היא. ודומה למי שלועס ע"מ לפלוט ונמלך לבלוע, שבודאי אין הלעיסה התחלת אכילה בכה"ג. ויל"ד. כמו"כ, מקום אתנו לחלק בסגנון אחר, וכן ראיתי במק"א לחלק כן, שבבולע הכל בב"א הרי איכא מעשה אכילה בהבליעה גופא, וקחשבינן לה מעשה מצוה מעליא, ורק כשבולע לסירוגין וקאתי עלה מדין צירוף אמרינן דהלעיסה אתחלתא דאכילה היא].

וכן העידו בכ"מ על גדולי ישראל וחכמיהם שנהגו כך. ובהגש"פ עבודת הגרשוני מפי עד ראי ש"החפץ חיים הקפיד מאוד לאכול כל שיעור כזית בבליעה אחת ולעת זקנותו קרוב למאה שנה והיה קשה עליו מאוד ללעוס את המצה לעס בעודו יושב לאט לאט וכשנלעס כל שיעור כזית בלע בהסיבה". וכן הועד לפנינו שראו כן בליל הסדר בשולחן גבוה אצל רבינו, "שאכילת המצה של מצוה של הרבי נמשכה הרבה יותר משיעור אכילת פרס עד כדי ארבעים מינוט ויותר". ומ"מ במצה שאני משאר מילי, שבלע מצה יצא.

וכדברינו, כ"ה בשו"ת אול"צ ח"ג פט"ו סי"ג. הגש"פ קול דודי סי"ד סי"ב. ועוד. ובשם הגר"ח – בשער המועדים ספטימוס פ"כ הע' קפ. ובשם כו"כ – בקובץ האהל גל' ג ע' 19.

והוכיחו הדברים בראיות ברורות בכ"מ – ראה שו"ת פרי אליעזר פולק ח"א סי"ג בארוכה. ודרשת וחקרת ח"א סנ"ט. נתיבים בשדה השליחות ח"א סי"ג. קובץ בית ועד לחכמים גל' א ע' רט. קובץ בית אהרן וישראל גל' קכד ע' קטו ואילך. קובץ היכלא גל' יב. ועוד. אבל ראה שיעורי תורה בהלכות בתחילת הספר אות י. וצ"ע.

לא

אשה שבירכה שהיינו בהדה"נ לא תברך בקידוש

להערה 331:

כ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60) לגבי ר"ה. ופשוט שה"ה בכל שאר יו"ט (ודלא כמי שרצו לחלק), וכמפורש בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרל"ט לגבי ליל פסח (אף שברכת שהיינו בקידוש קאי גם על מצות הלילה) שה"ז ברכה לבטלה. וכבר כתב עד"ז בהגש"פ המרבה לספר (קרלסרוא, תקנ"א) לבנו של הקרבן נתנאל (אחרי קידוש) בשם אביו שאם בירכה בעת הדלקת נרות לא תברך זמן בקידוש. וראה גם כה"ח סתקי"ד ס"ק קיב. ועוד. [אבל להעיר מאלפסי זוטא ר"ה ספ"ג, במקדש בליל פסח לאחרים שאומר זמן אח"כ כשמקדש לעצמו הואיל וברכת שהיינו שייכא נמי לאכילת מצה].

וגם לפמש"כ אדה"ז בשו"ע סתרמ"א ס"ג שברכת שהיינו קאי "על מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה מזמן לזמן" – ולהעיר מלקו"ש חל"ז ע' 15 הע' 12 של' אדה"ז כאן צ"ע – אין לחדש עפ"ז חובת שהיינו בשביל קידוש, כשכבר קיבלה קדושת היום בפועל בשעת הדה"נ. [ולהעיר

שבכ"מ בשיחות קודש שהאנשים מברכים דוקא בקידוש והנשים בהדלקת נרות, וכמ"פ נחית למנינא במספר הפעמים שאומרות שהחיינו בחגי חודש השביעי. וכיו"ב. ואכ"מ].

בנוגע לעניית אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנו בעניותינו, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ. ובכל אופן, בליל הסדר יש עצה פשוטה: שתשתה הכוס מיד אחרי קידוש לפני שהחיינו, ובעה"ב המקדש יאריך בברכת שהחיינו, באופן שתוכל לענות אמן אחרי גמר שתייתה.

לב

סכינים הנמצאים בירושלים

להערה 409:

רמב"ם אבזה"ט פי"ג ה"ה – ממשנה שקלים פ"ח מ"ב. פסחים יט, ב. וקמ"ל, דאף שגזרו חכמים על כל הכלים הנמצאים שיהיו בחזקת טומאה (שם ה"ד), ביו"ט חזקת טהורין. ואף שבירושלים בלא"ה כל הכלים הנמצאים טהורין שלא גזרו טומאה (שם. מטמאי מו"מ פי"א הי"ב), וכנראה הטעם כיון שגזרו הטמאים בירושלים מחמת שכל העם אוכלים קדשים (ראה מאירי ופי' הר"ש סיריליאו שקלים שם מ"א (לענין רוקים הנמצאים בירושלים). ובמאירי שם מ"ב (לענינו): שהוא מקום מוחזק בטהרה. ועד"ז כ' בפסחים ע, א: אין כאן חזקת טומאה בירושלים שהטהרה מצוי' לכל. וראה גם (לענין אחר) לקו"ש חל"ז ע' 24) – לדעת הרמב"ם, בסכינים לשחיטת קדשים גזרו מפני חומרת הקדשים (ובמאירי (שם ושם) פי' באו"א), אבל ביו"ט לא גזרו. ופשוט, שהסכינים טהורים ביו"ט גם לשחיטת חולין. ואדרבה.

והנה, ברמב"ם שמצא הסכין בירושלים. ועיי"ש בראב"ד ובנו"כ. ויל"ע בדעת הרמב"ם, דמוקי לה במצא בירושלים, והלא גם חוץ לירושלים חזקתם טהורים, את"ל (ראה ערוה"ש העתיך (סי' קכא אות ג-ד), הובא בלקו"ש חל"ז ע' 25 הערה 48. ובלקו"ש שם נראה כנוטה לסברא זו. וכ"כ בלקוטי הלכות חגיגה כו, א בז"ת ד"ה ויאסוף בשי' הרמב"ם. וראה שיח יצחק חגיגה שם. ואולי איכא למשמע הכי מראב"ד שם ה"ה, עיי"שה. ויתכן שבסו"ד נטה קו מסברא זו) שהדין שכל ישראל חברים הם ברגל (רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"ט) אינו רק בירושלים, והרי ד"ז קאי גם על כלים (כמפורש שם).

[ולהעיר מלשונו כאן, "שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין", ולא התנה שזהו דוקא בירושלים. (משא"כ לפני"ז, במצא ב"ד ניסן, שפי' דקאי בירושלים). וכמו"כ ילה"ע, דמשמע קצת, שד"ז הוא בכל הכלים, שחזקתם טהורים, ולא רק בסכינים הנמצאים, ולפ"ז אין הטעם משום שבודאי הטבילו לצורך שחיטה, וכמ"ש בפי"ה"מ שם (וכבר העיר בכס"מ עמש"כ הרמב"ם כאן לפרש באו"א, לפי של"ג על כלים הנמצאים ביום זה) – שרק ב"ד ניסן אמרו כן, שצריך להטביל סכיניו לצורך שחיטת פסחו, משא"כ בשאר יו"ט ל"ש למימד הכי. אבל משמעות סוגיית הגמ' פסחים שם, וכן במאירי שם, שגם ביו"ט הוא מה"ט. אלא, שבשאר כלים בלא"ה טהורים בירושלים, כנ"ל].

(ובאמת, עיקר כוונת הרמב"ם שאפי' בירושלים במצא ב"ג שונה ומטביל, וכמ"ש הראב"ד בביאור דעתו, דאוקי לה בנמצאת בירושלים, דעכצ"ל דלא מיירי חוץ לירושלים, שבלא"ה חייב בטבילה. והכריח מזה, שגם בירושלים גזרו על סכינים הנמצאים, חוץ מהנמצא ב"ד וביו"ט. ואכ"מ אפ"ל, שלענין זה – קאי גם בנמצאת חוץ לירושלים. אלא שד"ז לא נתפרש להדיא ברמב"ם).

ולכאו"צ"ל, דאף שגזירת כלים הנמצאים הוא בפשטות מחשש שנפלו מע"ה (וראה אפיקי מים טהרות (מיטלמן) ס"ב סק"א, בשלילת ד' הח"א טהרות ס"ז סק"ד דמירי ברובם חברים. וראה שם ס"ח סק"ד שהוא מחשש מיעוט זבים), מ"מ חמירי מכליו של ע"ה בענין זה, שלא אמרו שחברים הם ברגל וכליהם טהורים רק בכלים של ע"ה, שאפשר לברר אצלו אם נטמא (אף שא"צ לברר בפועל), וכאן מיירי בכלים הנמצאים (בשווקים וכו'), ויש לחשוש שמא בזב או במת נטמאו (שם ה"ד), שהרי לא כאו"א יכול לטהר עצמו. [וכמו רוקים הנמצאים בירושלים, שאף שבאמצע הדרך טהורים מה"ט

גופא, לפי שכל ישראל טהורים ברגל, שבצדדים טמאין, כיון שהטמאים ברגל – והיינו, מי שנשאר טמא ואינו יכול לטהר (פיה"מ שקלים שם מ"א) – מועטים ופורשים לצדי הדרכים (משנה שקלים שם. רמב"ם אבוה"ט פי"ג ה"ח). (ואף שלשונו במטמאי מו"מ פי"א הי"ב משמע קצת דשוו אהדדי (כלים של ע"ה וכלים הנמצאים) – יל"ד. ובלא"ה מוכרח לחלק ביניהם (ולחיפך), שהרי כלים של ע"ה טמאים גם בירושלים, והיינו אפי' טומאת מת, משא"כ בכלים הנמצאים (וראה גם ח"א שם ס"ח סק"ג)).

ומ"מ הקלו ביו"ט בירושלים, אף בנמצאים. (וצ"ע מ"ש מרוקים הנמצאים, שבצדדים עכ"פ טמא. ולהעיר ממאירי פסחים יט, ב שגם בכלים הנמצאים, באם מצאם מוקצים במבואות קטנים, כמו שפינהו אדם לשם, טמאים. ונראה שפי' כן מש"א בפסחים שם "בגזייתא". וצ"ע דבגמ' קאי לר"מ דוקא).

ואף שע"ה אין בקיאיין בדיני טומאה (ראה פיה"מ כלים פי"מ מ"א. מטמאי מו"מ פי"ה ה"א) ובפרט בטומאת היסט (מטמאי מו"מ פי"ג ה"ד) וכן אין יודעין הלכות טבילה וחציצה (שם ה"ב), ומה שייך לברר אם נטמאו או לא. וצ"ל שגם לזה ל"ח מה"ת כ"א מחמת גזירה, לפי שרובם בקיאיין ונזהרים, ורק מדרבנן חיישינן למיעוטא, וברגל ל"ג לחוש לזה. [ודוגמא לדבר: דין טומאת מת, שבכלי סתם של ע"ה חוששינן שמא טמא מת הוא (מטמאי מו"מ פי"א הי"ב. שם פי"ב ה"א), ובאמר להדיא שכלי זה טהור מטומאת מת נאמן (פי"א שם. וראה לקו"ש שם ע' 23). וכן במכירו שאוכל בתרומה (פי"ב שם). וכל גזירות חכמים הם כך, ולדוגמא, שמחד גיסא ע"ה מטמא גם בהיסט (לדעת הרמב"ם. ובמק"א הארכנו. ואכ"מ), ולאידך בסתמא ל"ח לטומאת היסט בע"ה, אף שאין בקיאיין בטומאת היסט, ורק כשנמצא לבד ללא השגחה (פיה"מ טהרות פי"ז מ"ב). ולהעיר מתפא"י טהרות פי"ח מ"ב (בבועז סק"ד) שאשת ע"ה נאמנת לפעמים. ומצינו כמ"פ שנאמנים – נוסף לתקנות מיוחדות בזמנים ומצבים מיוחדים (ראה מטמאי מו"מ פי"א כמה דוגמאות) – ראה טו"א פי"ט ה"ז. שם פי"א הי"א. פט"ז ה"ב. ושם הטעם שאינו משקר אלא דאינו בקי בדיני טומאה – ערוה"ש העתיד סי' קפד ס"ב ואכ"מ]. ויומתק יותר להנת' בלקו"ש שם ע' 25, שברגל חל גדר ציבור על כולם. (ולהעיר, שבשעתו בהשיחה – כ' חשוון תשמ"ו – נת' בזה, שהוא מעין ודוגמת ("כעין דאורייתא תקון") הדין דטומאה הותרה בציבור).

ובראב"ד (הנ"ל) כ' שחוץ לירושלים יש לחוש משום מגעות עוברים ושבים, משא"כ בירושלים שאין טמאים מצויים שם. ופשוט, שאין לפרש בכוננתו דחיישינן לנגיעת נכרים – דלשונו ל"מ כן. גם י"ל דמייירי בישראל החשוד על הטהרות יותר מע"ה, שע"ה רובם נזהרים מטומאה ורק מדרבנן גזרו, משא"כ במי שלמטה מדרגת ע"ה.

לג

ברכה כשמערב עירוב תבשילין ביו"ט על תנאי

להערה 440:

ברכה כשמערב עירוב תבשילין ביו"ט על תנאי

[והנה, בלוח כולל חב"ד כתב שיניח ע"ת ללא ברכה, ובהוצאות האחרונות דלוח הנ"ל הוסיפו וצינינו שהוא ע"פ שו"ת תורת חסד או"ח סכ"ו. ובלוח דשנת תש"ז הציב הגרא"ח ע"ה נאה ציון למש"כ בספרו קצוה"ש (ח"ג ד"י ע"ב). והיא טה"ד וצ"ל ח"ד. ונמצא שם סק"ה בבדה"ש סקכ"ח) ושם הב"ד תורת חסד. אבל בשו"ע אדה"ז שם מפורש כנ"ל שייברך. (ובלוח הנ"ל וכן בקצוה"ש קרא לה שמיט"ה). וכן מקובל להורות אצל רבני אנ"ש (ומהם: הגר"ש דווארקין והגר"י הענדל).

ולהעיר, שבתורת חסד לא הביא כלל דברי אדה"ז. וכתב לחלוק על המג"א שם סקכ"ה שכתב לברך מחמת "דברי הגהות הסמ"ק לרבינו פרץ שהיה פוסק קדמון וכו' והאחרונים לא ראו דבריו ובעל הגהות הרי"ף הנ"ל [שדברי המג"א הם ע"פ דבריו] אילו הי' רואה דברי הר"ר פרץ אלו בודאי לא הי' חולק עליו". וראה עד"ז בהמשך. ולהעיר שקצת משמע כן גם בשו"ת לרש"י סצ"ט. ויל"ד.

אמנם, אף שבכמה אחרונים כ"כ מד"ע שיש לערב ללא ברכה (ומהם: הר"ש גאון מחכמי סאלוניקי – נפטר בשנת תכ"ז – בשו"ת משפטים ישרים סל"ב. (אלא שעיקר טעמו מחמת דברי הרמב"ם דלא ס"ל שאפשר לערב ע"ת בזה"ז. ומשו"ה נקט דעדיף לסמוך על עירוב של גדול העיר, עיי"ש. ולא קייל"ן הכי. וראה שו"ת בית דוד שש"א וסד"ש. הגהות דגו"מ סתקכ"ז סכ"ב. הגהות רעק"א סכ"ב ע"פ שו"ת חכ"צ סק"ל. וכבר כתבו שבאר"ח הל' ע"ת ס"ט משמע דעדיף לערב בתנאי מלסמוך על גדול העיר. וכה"ה בשיטה לא נודע למי ביצה יז, א. ולהעיר מנשמ"א כלל ק"ב סק"ג (לענין אחר) שאם מקילים לבשל מיו"ט לשבת כש"כ שאפשר לברך). וכן בלחם סתרים עמ"ס ע"ז להר"ש אלגאזי (נפטר בשנת תמ"ג) בכללים שבסוה"ס ס"ט (בהוצאת תר"ס – פו, ד), הובא בהגהות רעק"א למג"א שם. וראה הנסמן בבירור הלכה תנינא סתקכ"ז) – הרי לאידך, בכנה"ג ומג"א כתבו לברך, ויסודם בדרך תמים ("הגהות הרי"ף והר"ן נדפסו בספר תמת ישרים בשם דרך תמים והועתקו מכמה רבנים ומכללם הם הגהות רבינו בצלאל אשכנזי ורבינו האר"י זצ"ל" – שם הגדולים מערכת ספרים אות ה, בערכו). ובמג"א כ"כ בשם ש"ג. וכבר העירו (ראה בשו"ת עמודי אש איינשטיין ס"ב סק"כ. ועוד) שהכוונה להנ"ל. ונגררו אחריהם גדולי הפוסקים – א"ר, חמ"מ, מט"י, אדה"ז, שלחן עצי שטים, חיי"א, קרבן נתנאל, סידור דרה"ח, קיצור שו"ע, שלחן שלמה, ועוד. וגם סתימת ושתיקת שאר הראשונים משמע דס"ל לברך.

וכבר העירו שבכת"י הגהות סמ"ק ליתא לתיבות "בלא ברכה".

איברא שכ"ה גם בתור"פ ביצה ו, א: מניח אדם ע"ת מערב יו"ט לחבירו ומתנה וכו' ונ"ל דבלא תנאי נמי יכול לערב ומכל מקום לא יברך על עירובו דשמא ברכה לבטלה היא. וכ"ה בשטמ"ק שם בשם תוס' (והובא במשנ"ב סקע"ז), וכנראה כוונתו לתור"פ. ולאחרונה נדפס כך גם בשיטה לחכמי איברא ביצה שם (ונדפס אח"כ על שם תוס' הרא"ש בהוצאת ירושלים תשע"א (ראה הערת המהדיר, ומה שהשיגו בחריפות בקובץ חצי גבורים פליטת סופרים גל' ט)), בשם מורו (והיינו ר"י מפאריש או ר"י ב"ר שמואל מאיברא. ובפשטות, זהו גם המקור לדברי ר"פ). ודבריו כדברי תור"פ ממש. וכבר כתבו, שבהרבה דברים מקבילים דבריו לדברי רבינו פרץ, ששיניהם מתלמידי ר"י מפאריש והאחים מאיברא.

וי"ל, ובהקדם שבאמת תיקשי בנוגע לכל ע"ת, גם מעיו"ט, שג"ז על הספק, שאם יו"ט ראשון יו"ט, הרי ע"ש חול גמור וא"צ ע"ת. ונתקשו בזה בכ"מ. (ומש"כ ליישב דהכא שאני שמזכיר התנאי להדיא – הרי בתור"פ מפורש שאפשר ללא תנאי ועכ"ז אינו מברך, והדק"ל, מאי שנא ממערב בעיו"ט). ואכן בסידור עמודי שמים ליעב"ץ דיני ע"פ כתב בנוגע לעיו"ט דספק דדבריהם היו ולא בעי ברוכי, והוסף "ואף בעיו"ט כה"ג צ"ע". והובא במח"ב סתקכ"ז סק"י. וראה גם בס' חקרי הלכה ותשובות להגר"ש מוהליבר ססט"ו שהאר"ך להוכיח בדעת הרמב"ם, שאינו מברך רק כשיו"ט ראשון חל בע"ש. ובדוחק י"ל שכ"ד ר"פ ודעמי' נמי, וממילא לא קאי אנדו"ד דוקא, וא"כ ליכא לאוכוחי מידי לדין שמברך במערב מעיו"ט.

גם נחלקו כו"כ אם אמירת התנאי מעכבת, (ובמט"י סק"א ר"ל דהך מילתא תליא בפלוגתא באם אמירת בדין מעכבת. אבל ראה שו"ת קנה בשם ח"ב סי"ח). ובתור"פ (וכן בשיטה לחכמי איברא, הי ניהו תוס' הרא"ש הנ"ל) כתב שאינו מעכב, ובחדא מחתא כתב שלא יברך. ואפשר שתלוי זב"ז.

או"י ככוונתו, וכ"מ קצת מלשונו, שרק כשאינו מתנה להדיא אינו מברך. אלא שלכאורה אין לזה הבנה. [לכאורה י"ל, בהקדם השקו"ט בכ"מ בזה גופא מ"ט צריך להתנות. וי"ל, דהא בהא תליא, שכיון שמברך נראה כעושה עירוב ודאי, ולכן צריך להתנות. וכ"כ בהערות הגרי"א ביצה יז, א. ועפ"ז א"ש שכשאינו מברך אין טעם להתנות. אלא שבדברי ר"פ (לפי הנ"ל) איפכא הוא, שכשאינו מתנה אינו מברך. ועוד שכתב בטעמו מחמת חשש ברכה לבטלה. ואוי"ל, בהקדם שנוסף להשקו"ט בטעם התנאי כנ"ל, צ"ב מ"ט אסור מלכתחילה לסמוך על עירוב ביו"ט על תנאי. וכן צ"ב מש"כ בשטמ"ק ביצה יז, א שלא התיירו אלא בצנעא לעצמו. ונראה, בהקדם שדעת הרמב"ם הלכות יו"ט פ"ו ה"ד שבזה"ז שמקדשים ע"פ החשבון אא"פ להתנות. ולדינא שאפשר להתנות – אפ"ל, שכיון שמנהג אבותינו בידינו, תיקנו שינהגו בו כמו שהי' בימיהם בגדר ספק, עכ"פ כשדנים ע"ד ב' הימים ביחד (וראה חי' ר"ח הלוי לרמב"ם שם – לענין ביצה שנולדה. וי"ל גם בדעת הראב"ד גם בנוגע ע"ת,

כשמתנה). והרי כשקידשו ע"פ הראי, שספק איזה יום הוא יו"ט, ל"ש לערב מעיו"ט, שהרי לכמה דעות אסור לערב לפני עיו"ט (ראה צל"ח שעמד בזה), ובהכרח דהא גופא התקנה, שתיקנו שיערבו ביו"ט גופא על תנאי, דאל"ה בטלה תקנת ע"ת בזמנם לכל מי שאינו מבני א"י הקרובים לירושלים. והואיל ועיקר תקנת ע"ת מדבריהם, הם אמרו והם אמרו, ושפיר מותר להם לברך לפי שכך גופא התקנה (ראה דרך תמים שם). אבל לדידן, שנהגו יו"ט בב' הימים בתורת ודאי, צריך מה"ט לכתחילה לערב דוקא בעיו"ט, אבל כשלא עירב מעיו"ט, מותר לדידן נמי כפי שהי' בימיהם (ואף שיו"ט ראשון מה"ת, הקלו בדין ע"ת שהוא מדרבנן. אבל בצינעא, שלא יצא מזה זלזול יו"ט וכו'). וי"ל, שבימיהם הי' צריך להתנות, שמאחר שמברך, בהכרח להתנות, שלא יהא בגדר ודאי, כסברא הנזכרת, ובימיהם לא הי' שייך ללא תנאי, שכ"ז חלק מהתקנה לערב ולהתנות. ומשו"ה גם עתה הותר לברך רק אם מתנה כפי שהי' בימיהם (וראה בלח"מ שם, שצריך תנאי לפי שצריך לעשות כמו שהיו עושים בראשונה). אבל כשאינו מתנה, וממילא אינו נוהג כבימיהם, הדר דינא כשאר ספיקות שאינו מברך. ויש להוסיף, ובאו"א קצת, שמה שצריך תנאי, הוא להורות שאף שכעת ודאי הוא, שרשו הוא מחמת הספק שבימיהם, וכשדנים ע"ד ב' הימים ביחד בדרך תנאי, מכניס עצמו לגדר דין ספק שבימיהם, אף שבמציאות ודאי הוא. אבל כשאינו מזכיר התנאי, נמצא שסיבת העירוב אינה מחמת חלות דין ספק, אלא שרוצה לערב מחמת מציאות הספק (ואף שבמציאות ליכא ספיקא לדידן, סומך בדעתו על כך שבשרשו ספק הוא, אלא שאינו מזכירו להדיא), והדר דינא ככל ספיקות שאין לברך].

גם בשו"ת תורת חסד שם נקט דתליא בפלוגתא דרמב"ם וראב"ד בטעם שמברכים על יוט"ש, דלא ליתי לזלזולי או דספק דדבריהם בעי ברוכי. ועוד, דאנן קייל"ן לברך גם במערב ביה"ש. וכבר האריך בשו"ת הצ"צ או"ח ס"ג בכמה סברות לבסס שאפשר לברך בספק ברכות, וגם בדרבנן. ועוד להעיר שבכ"מ כתבו שכשאפשר לעשות המצוה – דרבנן – מספק – אפשר גם לברך (והאריכו מזה דיני נט"י ועוד). אלא שבפוסקים כתבו טעמים אחרים כאן שלא לברך, מחמת תרתי דסתרי, או זלזול יו"ט כשאומר להדיא אם היום חול, או שתיקנו ברכה רק בתקנה קבועה ולא במי ששכח. וראה שו"ת דברי מלכיאל ח"א ס"ז. ואין לנו גילוי בראשונים לסברות אלו.

ולהעיר מסברת שו"ת האלף לך שלמה סשד"מ, לעניינו (שנוסף לזה שאינו בגדר ברכה על הספק, יעו"ש, עוד זאת, כתב לחדש) שברכת ע"ת אפשר לברך גם על הספק, ואין כאן סב"ל, שברכת הודאה היא. ואכ"מ. אבל בתור"פ ועוד מפורש שלא כסברתו.

לד

משחק בקוביא במשחק האגוזים

להערה 444:

הנה לדעת שלה"ג (עירובין לה, ב – בדפי הרי"ף, והב"ד בב"ח או"ח סשל"ח ד"ה כתב ב"י, ובמג"א ששכ"ב סק"ח) כיון שהמשחק תלוי בחכמה אי"ב משום משחק בקוביא, וחלק שם על ריא"ז שאסור, יעו"ש. וכ"מ בתוס' (סנהדרין כה, ב ד"ה כל כי. ב"מ עד, א ד"ה הכא). שבקוביא לאו בידו הוא כלל. (וראה משה"ק על שלה"ג עירובין בתשו' רא"ש סובינו, הביאו בפחד יצחק ערך שבועה שלא לשחוק. ושם: וכמדומה לי שבעל שלה"ג לא ישב בסוד משחקים כי לא בהמה טמן חלקו). אלא שהיתר זה מתאים רק במשחקים התלויים בחכמה (וכבשחוק השקא"ק הנזכר שם. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יד'שסח. וש"נ), אבל יש ממשחקי אגוזים הנהוגים התלויים במזל וגורל, ולכאורה ליתסרי. וכ"כ בשו"ת תורת אמת למהר"א ששון סי' קפ (הובא במג"א סשל"ח סק"ח) בדעת ריא"ז, שמשחק האגוזים אין בה חכמה וי"ב משום אסמכתא. ולכאורה נראה מדבריו שנחלקו ריא"ז ובעל שלה"ג בהא גופא אם משחק האגוזים בגדר חכמה או לא.

אמנם, לאידך, איפכא מצינו במרדכי ב"מ ששכ"ג בשם הראב"ה (והובא בהגמ"י מכירה פ"א הי"ג (אות ח), והביאם בב"י חו"מ סר"ז ד"ה וכתב המרדכי (בהוצאת מכון ירושלים – ע' פא). אבל ראה שו"ת הראב"ה סתתקצ"ז דמשמע קצת כשלה"ג. אלא שהיא תשו' רבינו אפרים. ואינה שלו. וראה

גם שם סתתקכ"ו, שכל שאינו תלוי בחכמתו גמרי ומקני אהדדי, אבל במשחק בקוביא אמר אנא ידענא בנקישא טפי והוה אסמכתא. ולדבריו, דוקא במשחק התלוי בחכמה איכא איסורא. וכ"כ כמה ראשונים (ראה רמב"ן ב"ב קסח, ב. ר"ן שם. ר"ן סנהדרין כד, ב. נמוק"י סנהדרין כד, ב. שו"ת הריטב"א סכ"ב הובא בב"י חו"מ שם ד"ה כתב הריטב"א (שם ע' סח)). וכ"מ בכ"מ שאסמכתא היינו בדבר התלוי בחכמתו דוקא. וכ"כ השלה"ג עצמו בסנהדרין (ד, ב - בדפי הרי"ף) שכל שחוק התלוי בחכמה אסור משום גזל ושחוק שאינו תלוי בידו ובחכמתו שרי דגמר ומקני. (וראה שו"ת זקני יהודה שם סע"ח שסברא נכונה היא. אלא שבשלה"ג שם הביא חולקים, מטעם אחר, ולא מחמת שדבר התלוי בחכמה עדיף טפי מגורל. וראה משה"ק ע"ז בשו"ת רב פעלים יו"ד ח"ב ס"ל, שבשבת קמט, ב, מוכח להדיא דגורל (מנה גדולה כנגד מנה קטנה) הוא אסמכתא. וכן נפסק לדינא בטושו"ע או"ח ששכ"ב ס"ו, ושתק לה הרמ"א. ומכיון שכן כתב שם לחלק, שגם למרדכי ודעמי' שבדבר התלוי בגורל ליכא אסמכתא, איסורא מיהא איכא. ודוחק קצת. וראה שו"ת תפלה למשה ח"ה חו"מ סנ"ח סק"ד. שם סנ"ט. יבי"א ח"ז חו"מ ס"ז סק"ב. ודבריהם צ"ב. ופשטות ד' המרדכי בשם ראבי"ה שגם למ"ד לאסור משחק בקוביא בכל אופן (גם ביש לו אומנות אחרת) כשאינו תלוי בחכמתו אינו בכלל האיסור. וכן אין ליישב, דמיירי רק כשהמעות על הדף (כדלקמן) דהא לא מה"ט קאתי עלה. ויותר נראה (כעין ד' רב פעלים, אבל באו"א) דס"ל שבמטיל גורל מנה גדולה כנגד מנה קטנה שאני, שנראה כמשחק בקוביא וחומד ליטול ממון חבירו - ראה שלה"ג שבת שם (סד, א - בדפי הרי"ף) בשם ריא"ז. או דשאני גורל דהתם שאינו מרצונו, משא"כ בשנים שהמרו זא"ז). ומכיון שכן צ"ב ההיתר בהנהוג לשחק באגוזים במשחקי החכמה. וכבר כתב בד"מ חו"מ סר"ז סק"י מהגהות מרדכי הנ"ל, שכל שחוק דין אחד להם אפי' לשחוק באגוזים. וראה כנה"ג חו"מ שש"ע בהגה"ט סק"ה.

ואכן בהגמ"ר שם כתב, שלא הותר לשחק באגוזים רק לתינוקות ביו"ט ראשון של פסח, כנ"ל. וכ"ה בתשו' רגמ"ה הנ"ל, שאסור משום משחק בקוביא. ובב"ח או"ח ששל"ח (בד"ה כתב ב"י) אכן פ"י בדעת האגור שטעם האיסור לשחוק בתם וחסר הוא משום דדמי לקוביא ואף בחול אסור. והב"י בשכנה"ג שם בהגב"י סק"ב. וכן הביאו לדינא בעו"ש שם סק"ה הביאו לדינא. וכ"כ מד"ע במור וקציעה שם. (וראה ערוה"ש שם ס"ג שכתב ללמד זכות דליכא משום מקח וממכר, כיון שהוא אסמכתא דלא קניא, וה"ז מתנה בעלמא).

אבל ברמ"א ובשו"ע אדה"ז ועוד הביאו רק סברת הב"י שהוא משום מקח וממכר. וכן מפורש להדיא בשבה"ל סי' קכא (וכנראה לא ה"י חלק זה בשבה"ל תח"י הב"י והב"ח. וכבר העירו בזה). אלא שאין שאין הכרח שחולקים לדינא, ומיירי הכא רק מצד דיני שבת. והרי כיוצא בדבר ראינו ברמב"ם, שהביא בהל' שבת (פכ"ג ה"ז) האיסור לשחק בקוביא בשבת משום מקח וממכר, אף שהביא ד"ז ממש גם בהל' גזילה (פ"ו ה"ז) משום גזל מדבריהם. וכ"ה בשו"ע או"ח ששכ"ב ס"ו. וכן מצינו בפמ"ג ששל"ח בא"א סק"ח, שכתב בנדו"ד לענין שחוק האישקאק"י, דאף בחול אסור משום מושב לצים. (והארכונו בזה בשו"ת באתרא דרב שם. ואכ"מ). ושור"ר שהעיר בזה בשו"ת שלמת חיים שם סרצ"ט, וכתב ליישב שמה שלא נזכר האיסור לשחק באגוזים גם בחול, שבשבת האיסור פשוט יותר מבחול.

והנה, במשחקים הנהוגים ה"ז כמעות שהם על הדף, ולרמ"א חו"מ סר"ז סי"ג ושש"ע ס"ג ליכא בהכי משום אסמכתא. אמנם, אדה"ז בהל' גזילה סל"א הביא ב' הדעות ולא הכריע. ואף הוסיף במוסגר שאעפ"כ איסור יש בדבר. ומקורו ממג"א ששכ"ב שם. וראה משנ"ב שם בשעה"צ סק"כ. ואכן בריטב"א שבת שם כבר כתב, דקוביא לאו גזל הוא אפי' מדרבנן, דלאו אסמכתא הוא, ומ"מ אסור לעשותו שאין לאדם לזכות בממון חבירו שלא ברצון שלם. ועוד שמא ילמוד לעשות בקבע ולא יעסוק בישובו של עולם. (וראה גם שו"ת רב פעלים שם בדעת הרמ"א, שמש"כ שפשט המנהג להקל היינו שאינו פסול לעדות אבל איסורא איכא. וכ"כ בביהגור"א חו"מ סוסי' רג. ועצ"ע בל' הרמ"א שכתב ש"פשט המנהג כסברא האחרונה לשחוק בקוביא").

לה

הכנה ליו"ט שני ע"י נכרי

להערה 446:

הנה דעת אדה"ז דאסור – ראה שו"ע אדה"ז ששי"ט סי"ח. ששכ"א ס"ו. סתנ"ה סי"ד. סתנ"ט ס"כ. וראה בפמ"ג סתק"ג בא"א סק"א (נסתפקנו). דע"ת למהרש"ם סתמ"ד ס"א (מסתבר להקל. אבל מש"כ כן בדעת הפמ"ג, צ"ע – ראה פמ"ג סתמ"ד בא"א סק"ה. ובעוד כ"מ, נסמנו לקמן). שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סע"ו (אפשר דשרי וצל"ע כעת).

ולהעיר משו"ת נוב"י מהדו"ת סמ"ד ששבות דשבות במקום מצוה הותר רק בשבות קרובה ולא רחוקה (והיינו לא רק בשבות גמור (כבכ"מ דלהלן) אלא אף שבד"ש). וכבר כתב כן בשו"ת תשב"ץ ח"ב סוסי קצז. וכ"מ בט"ז סתנ"ה סק"ב – ראה מחה"ש סש"ז סק"ח. וראה א"ר סתנ"ה סק"ג שראוי להחמיר (וצ"ע בא"ר סרנ"ב סקי"ב. סרע"ז סק"י). בכור"י שם. ערוה"ש שם ס"ג. וכ"פ בחיי"א כלל קמח סי"ח. אבל להעיר מעיקרי הד"ט ס"ד סקצ"ט כשלא ימצא גוי למחר. וראה גם שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סע"ד סק"ד. [ובדעת המג"א – ראה סתנ"ה סק"א (ופמ"ג שם). סרנ"ב סקי"ד (ואדה"ז שם סי"ג ופמ"ג שם. תהל"ד שם סקי"ד) וסק"כ בסופו. סרע"ז סק"ח. סתנ"ה סק"ד (ואדה"ז שם סי"ב. ושם ההיתר משום שבות בביה"ש במקום מצוה. וראה פמ"ג שם). סתנ"ט סקי"ב. תק"י סקי"ג (ובפמ"ג שם). סתקכ"ז סקי"ג (ואדה"ז שם בקו"א סק"ד). מחה"ש ששל"א סק"ה בכוונת מג"א שם. תהל"ד ששכ"ה סקי"ט בסופו בכוונת מג"א שם סקי"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ד סי"א מש"כ ליישב. ועו"ל – ראה מהר"ם בריסק שם]. וראה שו"ת כת"ס או"ח סי' קטז. מנחת פתים יו"ד שש"כ. פמ"ג סתקמ"ד בא"א סק"ב. (וראה מנחת פתים שם. תורת חיים סופר או"ח סרמ"ד סק"ד ד"ה ולפמש"כ (י, ד)). משנ"ב סרנ"ד סקמ"ד (ובסקמ"ג שם, התיר במידי דפלוגתא). שם ששי"ג סקנ"ו. שם ששל"ג סקי"ג ויא. סתנ"ה בשעה"צ סק"ב. וקצת רא"י מאדה"ז ששי"ו סכ"ב שנו' הטעם שאין דוחין איסור מפני הספדו, ומשמע דהא לא"ה שרי משום שבד"ש. וראה מ"מ וציונים לשם. וראה בארוכה מילואים לשו"ת דברי רננה סכ"ו, והביא להקת אחרונים בד"ז. והעיר שם מראבי"ה הל' עירובין ששצ"א (בראבי"ה השלם – ע' שלו). ואפשר, דשאני התם שתודחה המצוה. ויש להעיר שבשו"ע אדה"ז שש"ז סי"ג השמיט מלת "בשבת" שבשו"ע שם ס"ה (ובדעת המחבר בשו"ע – ראה מור וקציעה סש"ז ס"ה. פתה"ד שם סק"ו. עיקרי הד"ט ומחה"ש הנ"ל. הגהות רעק"א רסי' תרנה. מאמ"ר שם. גזע ישי מערכת א ס"ק קפא. סנ"א. תורת שבת שש"ז סק"י. שו"ת כת"ס שם. (ושניהם – תו"ש וכת"ס – כתבו שמש"כ המחבר "ויש אוסרים" איכא לפרושי דקאי אהא מילתא). מעט מים עוגת אליהו סי"ג (כא, א). רב פעלים ח"א סכ"ז ד"ה ולכאורה. מהר"ם בריסק שם. ועוד. ויש שכתבו לבאר דשאני התם שבאמת הותרה רק שבות דאמירה, איסור ודבר דבר, לצורך מחר – ראה הנסמן בליקוטי הערות לנוב"י שם. ואפשר עוד בדעת המחבר, דשאני ר"ה דכיומא אריכתא דמיא. וגם בלא"ה – שהוא יו"ט הסמוך לשבת, ראה שו"ת שאילת שאול ח"א סמ"ז סק"ב. חקרי הלכות שווימער ח"ב סצ"ח). ושקו"ט בדעת אדה"ז כאן (וכמה אופנים בדבר, נוסף להנ"ל, דעדיף שיאמר לו ביו"ט דקיל טפי (ע"פ אמ"ב דיני שבת סי"ב ד"ה ואם. אבל בשו"ע אדה"ז סתקפ"ז סכ"ד משמע להתיר גם כשיאפשר בע"א, ורק לענין נולד החמיר שם סכ"ה), או שבשבת איכא נמי איסור מוקצה (ושקו"ט באם מותר בב' שבותין כאחד – ראה שו"ת בי"צ סמ"ב סק"ג. אמרי יושר ח"ב סכ"ז). ויש להעמיס בשו"ע אדה"ז שש"ז סי"ב שבאפשר בע"א אין להתיר אמירה בב' שבותין. וראה בארוכה במילואים לתהל"ד מהדו"ח לסשי"ג סקי"ג – ס"א). ואכ"מ.

לו

אם צריך שיתבשלו מאכלי שבת לגמרי ביו"ט שחל בע"ש

להערה 469:

והנה לפני כמה שנים כתב אלינו ח"א שליט"א בענין זה, והרבה להקשות בדברינו. ותורף דבריו

שסברת הפמ"ג שמספיק שיעור חצי בישולו – צע"ג מצד עצמם, וגם צ"ע אם מתאימים לאדה"ז, שהרי הפמ"ג בעצמו בפתיחה לשבת כתב שחצי בישולו לא חשיב ראוי לאורחים דלאו כו"ע כבן דרוסאי אוכלים. ויש להוכיח כן מדין מוגמר בסתק"א צ"ל דבר השוה לכל נפש, ולכן פשוט שאפילו לעצמו אסור לבשל באופן שאינו ראוי לכל נפש, ועאכו"כ מדין הואיל. ועוד שבדין הואיל בענין שיהי' שכיח, וכמ"ש התוס' פסחים מו, ב, דאל"כ בטלת כל איסורי שבת הואיל וראוי לחולה שייב"ס, ואם חולה שייב"ס חשיב אינו שכיח עאכו"כ בנ"א כבן דרוסאי. ובאמת שבפתיחה להל' יו"ט כתב הפמ"ג שמנהג זה אתיא לדעת הב"י, דלא בעינן הואיל לבישולי שבת שלא כהמג"א ורבינו. וכן כתב בספרו ראש יוסף ביצה כא, ב. ומסתבר שגם ע"ז סמך בסרנ"ט במ"ז סק"א כשכתב להקל בחצי בישולו. וא"כ לדין דאזלינן בתר דעת רבינו שלא הביא שיטת הב"י כלל, א"א לסמוך על קולא זו. ובאמת שנראה שהפמ"ג ביסס קולא זו (לא משום שמאב"ד חשיב ראוי לאורחים, שזו סברא דחוי', אלא) על מ"ש בפתיחה לשבת, שיש לומר כאן ממ"נ דאם לא נתבשל כ"צ נאמר כהצ"ש שחצי שיעור אסור רק מדרבנן, וא"כ לזה יועיל הע"ת שהרי מועיל בדרבנן, ואם נתבשל כ"צ גרוגרת אחת שבקדירה – הרי אדרבה מותר מדין ממלאים קדירה שלימה בשביל כזית א' שבסתק"ג, ועיי"ש שלבסוף דחה, כי אולי יתבשל הכל חצי צליתו ואז אסור מה"ת לדעת הרמב"ם עיי"ש. ולמרות ששם דחאו לבסוף, מ"מ בסרנ"ט סמך ע"ז כדי ליישב המנהג, אבל לדברי אדה"ז בסש"מ ס"א וס"ד ח"ש אסור מה"ת, ובודאי לא יועיל ע"ת להתיר באופן זה. וכן הקשה על השמועה כי באה בשם הגרז"ש ע"ה דווארקיו. עכת"ד הכותב שליט"א.

ולהלן המענה שכתבתי אליו בשעתו: ק' לי להאריך מרוב הטירדות דעקו עלי מכף רגל ועד ראש. ובפרט – כי קאי זעירא בסוגיא אחריתי. ובכ"ז מפני חibת הקודש, אבוא בקצירת האומר. ולדכוותי' יספיק מבלי צורך לבוא בדברים ברצוא ושוב (שלצערי אין ביכולתי לבוא בשקו"ט כדרכה ש"ת).

ובהקדמה: שבכללות ד"ז שלא לבשל מיו"ט לשבת סמוך לחשיכה יש שקו"ט ותמיהה טובא ובכמה פרטים (ועוד זאת שלהסוברים – מגדולי הראשונים – שצרכי שבת נעשים ביו"ט – ל"ש כ"ז. וכן לכמה דעות גם לרבה דטעם ההיתר משום הואיל – יש מקום להקל. ואכ"מ. אמנם, אנו בשיטת אדה"ז קיימינן השתא. ומ"מ, כיון שיש כמה סברות בפוסקים להתיר – אף שאי"ז דעת אדה"ז – ונוסף לכ"ז ה"ה רק איסור דרבנן – א"צ לגבב כל החומרות. ובטח יודע שבתור סניף יש לצרף גם דעות דלא קיי"ל כוותיהו ובפרט באיסור דרבנן).

[ונוסף גם הוא בקביעות שע"ש חל ביוט"ש, שביוט"ש ה"ה דרבנן בלא"ה (שלכן תוקן הלשון בהלוח במש"כ שיש איסור דאורייתא). וכד' המשנ"ב בבה"ל בזה. (אלא שהפמ"ג בפתיחה להל' שבת שם ס"ל דעשו חיזוק וכו'. וכן מצאתי בשו"ת מהר"י אשכנזי סל"ד דלא פלוג רבנן). וכוונתי כנ"ל, שבדרבנן יש מקום למצוא טעם וסברא להקל. (והנה, השואל העיר כאן, שאדה"ז בס"ח לא חילק בין ער"ש שחל בו יוט"ר או יוט"ש אף דאיירי בשניהם לעיל מיני', וטען שחילוק פשוט כזה דרכו לפרש (אף אם לא נמצא מפורש במקור). אלא, שאי"ז דרכו של אדה"ז לכתוב דברים מחודשים). ומש"כ שיש שאכן העירו על לשון אדה"ז "יש כאן איסור מה"ת" – פשוט שהכוונה שלפעמים – ביו"ט ראשון – ה"ז דאורייתא וא"צ לדחוק כלל. והשואל רצה לפרש עפמ"ש בסתק"ג, שע"ת מתיר רק איסורי הכנה דרבנן אבל לא מלאכות המופקעות מדין אוכל נפש מה"ת, וא"כ גם ביוט"ש מלאכה שא"א ליהנות ממנה הוי מופקע מעיקר דין או"נ כמבואר בדבריו ריש סתק"ג עיי"ש, ולא מחמת איסור דרבנן אלא מקרא שהוא לבדו יעשה, ופשוט. אלא שדוחק גדול לפרש כן במלים הנ"ל שהוא איסור מן התורה. הן אמנם, שבמש"כ בבה"ל הנ"ל "וכ"ש ביוט"ש", כתב השואל שנתכוון לדבר אחר (דאם הנ"ל נתכוון הול"ל שביוט"ש מותר גם לרבה לעשות כל צרכי שבת בלא הואיל כי הוא רק מדרבנן וע"ז מועיל ע"ת. אלא דלדידי' דלא פסיקי' לי' מילתא כהמג"א לכן ביוט"ש יש להקל כדעות הפוסקים שפסקו שרב חסדא, כהכלל להקל בד"ס, וא"כ לרבינו שלא הביא דעת רב חסדא כלל, אין מקום לקולא ביוט"ש). והנה, אף שכ"כ פי' כן אבל הכרח לכאן או לכאן. ובלא"ה הרי אין הכרח דכו"ע ס"ל כסברא הנ"ל דל"פ רבנן ועשו חיזוק. ואדרבה מזה שהוצרך הפמ"ג ועוד לפרש כן – מוכח דיש מקום לומר להיפך. ובכ"מ מצינו שהקלו ביוט"ש אף שבד"כ אמרו שאין ביניהם וכו' כ"א לענין

מת. ומהו ההכרח לפרש כדבריו].

ומהם:

1. שבד"כ ברוב התבשילים שבימינו, המים מוכנים מיד. ומה שהבשר אינו מוכן – ה"ז רק ריבוי בשיעורים. וכפי שגם הוא הביא מד' הפמ"ג עד"ז. (וכוונתנו כאן ובהבא לקמן, שבכמה אופנים לכתחילה אין כאן חשש כלל).

2. בימים הראשונים של יו"ט – בלא"ה יש היתר משום הואיל שראוי לימים האחרונים, ראה בשעה"צ סתק"ג סק"ד (ורק בר"ה, וחגה"ש וימים האחרונים של פסח וסוכות – יש מקום לאסור. ואכן בגליון שערי ציון אלול תשס"ז הובא מענה הגר"ח קדמיירי בחגה"ש. ולא שת לבו לכהנ"ל. ועו"ל דהמג"א מיירי בזמנם שלא ה' שייך לבשל ליו"ט האחרון. אלא שכמה חולקים על שעה"צ הנ"ל ואכ"מ). ואכן, בר"ה אין מקום להסביר הנ"ל. גם כמה חולקים, ראה תה"ל"ד סש"ב סק"ו שלדבריו אסור אף מיו"ט הראשון לאחרון.

3. המבשל ביו"ט ונגמר בחול פטור לכמה פוסקים. וא"כ ממנ"פ – אינו חייב, שמצד יו"ט לא גמר בשולו בו ביום, ומצד שבת – הרי הבישול הותחל לפני שבת. וראה במנ"ח מצוה רחצ בסופה. ובתוס' פסחים מו, ב נז' רק רדיית דבש – מלאכה מהירה – שנגמר ביו"ט גופא אבל באופן שאין שהות לאוכלו בו ביום. ובע"כ – כפי שכתבו כמה אחרונים – דאדרבה, האיסור הוא רק כשיעור בישול (חצי או שלישי) נגמר מיד סמוך לחשיכה.

ואף שלדעת דעת רבינו בשש"מ ח"ש פטור אבל אסור מה"ת – לאו כו"ע מודו שהמבשל פחות מכמאב"ד י"ב גדר ח"ש. כלומר, שגם להאומרים ששייך ח"ש במלאכות שבת שקו"ט אי פחות ממאב"ד ה"ז בגדר ח"ש או חצי מלאכה. וראה אבן האזל שבת פכ"ב. אגלי טל סי"ד. שביתת השבת ס"כ ובבאר רחובות סקנ"ט. ובגמ" שבת עד, א: וכי מותר לאפות פחות מכשיעור – שלפירש"י היינו מדין ח"ש אסור מה"ת – היינו פחות משיעור כגרוגרת.

4. בשו"ת מנחת שלמה תנינא ח"ב סמ"א הקשה דיכול להגבי' האש או לצלותו על האש וכדו'. ושוב כוונתנו כאן שבמקום שיכול להגביה האש או לצלותו על האש ל"ש לאסור. אבל ראה הערות הגריש"א פסחים מו, ב.

5. גם ידועה הקושיא מהדלקת נרות שמדליקים סמוך לחשיכה ממש. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סל"ז. ואף שיש מתרצים שנהנית מיד אחר הדלקתה ולא סגי בלא"ה – איכא דלא ניחא להו בהנ"ל. ועכ"פ נ' ברור בכ"מ שהלכה זו – דמבשל סמוך לחשיכה – אינה פשוטה וברורה. ועוד ועיקר, שהמדובר במג"א ושו"ע אדה"ז וכו' לא בכל גוונא מיירי. וכו"כ אופנים – מעיקרא לית לן בה. וכדמוכח מכהנ"ל. וכפי שהאריכו ונדחקו בזה גדולי האחרונים באוקימתות וכו'.

ואף שכ"ז לא נתפרש בדברי אדה"ז – הרי כשם שיל"פ כן בד' התוס' והמג"א, ה"ה והוא הטעם בדעת אדה"ז וכפשוט. (כלומר: ש"א דהמג"א מיירי רק בר"ה וכו' או רק באופן שגם המים אינם מוכנים או באופן שאא"פ להגב' האש וכו"ב).

וכעת לגוף הענין: ההיתר בנתבשל כמאב"ד הובא אצל גדולי הפוסקים בכ"מ. והיינו, שהביאו הנ"ל בחדא מחתא עם ד' המג"א הנ"ל. ולדוגמא בקיצור שו"ע סי' קכ ס"ג. ועוד בכ"מ. ובע"כ דס"ל דלאו מילי סתראי נינהו. ושלא כדבריו שרצה להעמיס בדוחק שהיתר הנ"ל קאי רק לשיטת הב"י. וז"א, וכפשוט למעיינים. והדברים מוכרחים בד' הפמ"ג עצמו בסרנ"ט במ"ז סק"ג עייש"ה. וראה גם שם סרנ"ו במ"ז סק"א. ואף שבמק"א לא נקט כן – ידועה דרכו של הפמ"ג בזה.

ומש"כ שצירף שיטת הב"י, ושבלא שיטת הב"י לא ה' סומך על סברא דחוקה זו במג"א – מהיכי תיתי לחדש כן. ומדוע יש לדחוק בכוונת הפמ"ג, ולא לפרש כפשוטו שבמאב"ד הרי הוא כאילו באמת נתבשל. ומה שטען בפנינו שפמ"ג כ"כ בדרך "עכ"פ", והיינו שזה דוחק גדול לפרש כן – הנה, עכ"פ אינו ענין של דוחק. וכל ד' הפמ"ג כתובים באופן כזה בכלל.

גם להעיר שההיתר בנתבשל כבר כמאב"ד לא נתחדש רק אצל הפמ"ג (ושלפ"ז ר"ל – לאחר שנדחק שדעת הפמ"ג להתיר רק על סמך שיטת הבי" – שכל האחרונים שהביאו היתר הנ"ל ע"כ בשיטת הפמ"ג קיימי). ולדוגמא, בראשון לציון לבעל האוה"ח ביצה ב, ב (אף שבפועל הוכיח למסקנא דלא כהמג"א. והשואל חזר וטען, ור"ל בכוונת הראשל"צ באו"א, שהקשה שם דלפי דברי התוס' בפסחים נמצא איסור לבשל ביו"ט סמוך לשקיעה דבר שלא יגמר בישולו "לפחות כמאב"ד וכו' חצי בישולו", והרי כו"ע לא מזדהרי בזה, ופשיטא שלא יעלימו עין מאיסור תורה, ומזה דחה לגמרי דברי תוס' אלו. וא"כ אפ"ל שמה שהוסיף "לפחות כמאב"ד" הוא לא כדי לפרש התוס', אלא כדי להעצים הקושיא. אבל לפענ"ד נ' ברור מדבריו שפי' שלדעת התוס' בהא סגי. ומש"כ השואל דא"א לתרץ בדוחק שסומכים העולם על מאב"ד בזה, כי גם ע"ז לא מקפידים – הרי לא הביא שם שום סברא אחרת להכריח ההיתר בכמאב"ד (כהפמ"ג שכ"כ במק"א). ובהכרח כפשוטו שהבין דיש בזה מקום היתר להתוס' כיון שבכך נקרא מבושל. ולא משום שי' הבי" וסברת ח"ש וכיו"ב – שהרי לא פי' בזה מאומה. ומתיינהי טובא שנדחק כ"כ להעמיד סברתו במקום לפרש כפשוטו (ממש).

וכעת לעיקר שאלתו בגוף הסברא, דסו"ס אי"ז שוה לכל נפש – הנה בפי' שוה לכל נפש יש להאריך טובא. וכבר הארכו האחרונים בזה, שאין הכוונה כפשוטו (נוסף לד' הגמ' בזה בנוגע לשחיטת צבי). וגם כמאב"ד מיקרי שוה לכל נפש כשרעב וכו'. ומש"כ, שמי יאכל צאלינט מבושל למחצה ולשליש מחמת רעבון, ואדרבה יאכל פירות ושא"ד הנאכלים חיים – התניח ביש לו פירות, אבל כשאין לו – או שרוצה מבושל – ורעב טובא יאכלנו. ואני הגבר ראיתי כו"כ שטועמים ואפי' אוכלים יותר מטעימה בשעת רעבון.

וראי' לד"ז ממה שכתבו האחרונים דגם חי (בנוגע לשחיטה) מיקרי שוה לכל נפש – ראה שו"ת בגדי כהונה או"ח ס"ו ואילך. ובאפיקי ים ח"ב סוסי' יד בשם הברוך טעם. וכ"ה גם בכ"מ. ולא ראיתי צורך לציין לריבוי מ"מ. (והנה השואל טען עוד כל מיני סברות מחודשות, שכ"כ רק בדעת רע"ק, שאין הלכה כמותו, ולא אמר ששוה לכל נפש אלא דחשיב בכלל אכילה והתירא דאוכל נפש, ולגבי שוה לכל נפש לא דיברו בכלל, ולא ראיתי צורך להאריך כאן. והרי כמה אחרונים כתבו כן בפשיטות). וכן בנוגע לטחינת קמח, אף שא"ר כ"א ע"י הדחק. ואף שאדה"ז פסק בסתצ"ח דלא כר"ע – אין הכרח לעניינו. וכש"כ במאב"ד.

ולהוסיף שבגידולי ציון סי"ד (במהדו"ח) ועוד כתבו דלת"ק סגי בנצלה כמאב"ד. וכן מפורש בתוס"ש פלאים סתצ"ח ס"ו. וראה בראש יוסף להפמ"ג ביצה כה, א במשנה שנסתפק בדבר. ובכל אופן, מוכח שאפ"ל דג"ז בכלל שריותא דהואיל. (והנה השואל הבין שכוונתנו למש"כ בגדולי ציון בשוה"ג שם סכ"א, דבעוף דרכיך אולי גם לת"ק א"צ צלי' דהוי דרך אכילה גם חי. והעיר שבצלי כשיעור מאב"ד טוב הוא, וכמו שביארו נו"כ הרמב"ם בשבת פ"ט ה"ה. והעיקר שכל דבריו סובבים אודות דרך אכילה ואי"ז שייד לענין שוה לכל נפש. כן הביא שבגידולי ציון שם סי' טו-טז מפלפל בקושיית השטמ"ק הובא בתוס' רע"א שם דמה יש בין ת"ק לרע"ק הרי גם לרע"ק בעינן מליחה לאכילתו חי ושיעור מליחה כשיעור צלי', והקשה על דברינו דעדיפא הו"ל לשטמ"ק להקשות דשיעור רע"ק יותר משיעור חכמים, כי הם לא מצריכים יותר משיעור מאב"ד. ופשוט שמאדה"ז וכל הפוסקים שפסקו כחכמים, ומדלא פירשו דסגי במאב"ד, מוכח דלא סבירא להו הכי, ובעינן שהות לצליה גמורה. וממילא טען השואל שיש לו סיוע ברור לדבריו ממשנה זו. ולדידי פשיטא, שהוא כבכל מקום – שמבושל הכוונה כמאב"ד, וא"צ לפרש. והאחרונים שכתבו כן – חידשו כן אף שלא הובא כן לפנ"ז בפוסקים. והה"ג יל"פ כן בד' אדה"ז כפשוט. ואין כאן שום סיוע ולא שמץ מנהו).

ועוד שלאדה"ז בסרנ"ג ס"ח מה שבמאב"ד א"צ להקפיד הוא גם מטעם שבראו לאכילה ע"י הדחק לא חיישינן שיחתה. ומוכח שאין מקפידים "כל נפש" שיהי' בדוקא מבושל כ"צ. ומה שטען בפנינו שאדה"ז הביאו רק כטעם נוסף לטעם הראשון והעיקרי שמאריך בו כאן וברסרנ"ז שבשיעור זה יהי' מוכן לאכילת הלילה בלא חיתוי – לא ידעתי אי' איפוא מצא כן לחלק מהו טעם העיקרי ומהו הנוסף. ולו יהא כדבריו – סו"ס ה"ז טעם דאדה"ז. ומה שר"ל שמה שראוי לאכילה כבר אף שרק ע"י הדחק פועל שהאדם אינו בהול כ"כ ולא ישכח ששבת ויבוא לחתות – אינו מובן שמדוע לא יחתה

באם אינו ראוי לאכילה. ועכצ"ל כיון שסו"ס יכול לאוכלו כן. (ולהעיר גם מהחינוך מ' רחצ ועוד, שבאכילה א"צ שיהי' שוה לכ"ג. אלא שאדה"ז פסק דלא כוותי' – ראה סתק"י ס"ח גבי חרדל. וראה גם בסתק"יא ס"ה).

ובסגנון אחר, שאילו היו כל העולם לסטים היו כולם עושים כן, וע"ד (ולא ממש) ד' התוס' לגבי אנשי הוצל. (אמנם, התם שאני דקאי באתרא דנהיגי הכי. אבל אין לומר, שבתוס' קאי רק במנהג כזה שמחמת חסרון והעדר לא נוהגים בו, אבל אפ"ל להחשיב כל העולם כאילו היו כולם ליסטים – כי בפועל היו לסטים ולכן תמיד אכלו במהירות. אבל כו"ע נמי בשעת רעבתנות אוכלים כן, דאלת"ה מדוע תלו במאכלו של לסטים. וכ"ז פשוט וברור לפענ"ד).

ועו"ל בזה, שהמחלוקת בין חנני' ורבנן הוא בזה גופא – עד כמה שכיח שיאכלו כמאב"ד. ואנן קי"ל כחנני'. וכ"ה במחלוקת ראשונים בשיעור כמאב"ד גופא. ועכצ"ל שיש בזה ריבוי דרגות באכילה ע"י הדחק, דהרי גם חי חזי לאומצא. ומההכרח לחלק בין דחק לדחק גדול (ראה ט"ז סוסי' קיג לגבי בשו"ג). ובשעת דחק ה"ז שוה לכל אדם. והכלל בזה, שכל שבשעת רעבון כשאינן לו מה לאכול יאכלנו, ג"ז שוה לכ"ג.

והשואל כתב לחדש להתיר מטעם אחר, שדין שוה לכ"ג היינו להפקיע מלאכות דמפונקים ומעונגים אבל לא למלאכות פחותים דמיעוט בנ"א, שלא מצינו דוגמא כזו שיקרא אינו שוה לכל, ואין לך בו אלא חידושו. אלא שכ"ז גופא חידוש הוא. ואילו החידוש דסגי במאכב"ד לדין הואיל, הובא להלכה למעשה אצל גדולי הפוסקים.

ולקושייתו שאי"ז ראוי לאורחים – כבר הקדימו הפמ"ג בזה. וסתר משנתו בזה כרגיל. ולהמסקנא שבנתבשל כמאב"ד שרי – וכפי שפסקו כן גדולי האחרונים – עכצ"ל שכל הרעב נכלל בגדר אורח, כפשוטו. ואצ"ל אורחים חשובים בדוקא. ובהיות והפמ"ג במק"א פסק כן למעשה, אף שבמק"א הקשה כן עכצ"ל שלמסקנא לא ס"ל כן.

ושו"מ כן בויעש אברהם ע' תלז, נעתק בשוה"ג בשו"ת בית אברהם ח"ג ס"ב, שהעיר על הפמ"ג בפתיחה להל' שבת שאיך אפ"ל דכמאב"ד אינו שוה לכ"ג, ונמצא שהמבשל ביו"ט כמאב"ד לחוד חייב, והוא חידוש דין שלא נזכר בפוסקים כלל. ועיי"ש שנראה פשוט שענין הואיל הוא רק על צד האפשר והמקרה, והרי אפשר שימצאו אנשים שיאכלו בבישול שהוא שליש או חצי בישולו. והביא שם ראי' אלימתא שהרי המבשל לכלבים אינו לוקה משום הואיל, אף שבבישול לכלבים אינו מבשל כ"כ שיהא ראוי למאכל אדם. והביא עוד חבילי ראיות שבאכילה ע"י הדחק מיקרי שוה לכ"ג. והוא כעין סברת כת"ד. (ומצינו כמה בכמה דוכתי לענין שביעית. ועוד. וכן לענין יו"ט. וראה בגדי כהונה שם. מכתם לדוד סי"ט. שו"מ שתיתאה סל"ז. ועוד). ועוד האריך שם שקשה לומר שסומכים על הב"י, שהרי המג"א בתרא הוא ונתפשטו הוראותיו. (ועיי"ש, דמהני מה שהמלאכה נגמרת בזמן היתר. והוא כבמנ"ח כנ"ל. וראה גם שו"ת אבנ"ז או"ח ח"ב סעצ"ז. בית אברהם סוגיא דמוקצה בהערות למג"א סתק"א סקט"ז – במהדו"ח ח"א ע' קיא ואילך. שו"ת מטעמי יצחק או"ח סכ"ז (סו, ב). זכרון יוסף דלקמן. אפיקי ים ח"ב ס"ד סק"ג. שו"ת מנח"ש שם. ואכן נסתפק בזה הפמ"ג שם בפתיחה להל' שבת. וראה להורות נתן מועדים ח"ג ע' רג).

וכן ראיתי בזכרון יוסף פאק אות עה, שתפס בפשיטות דמהני כמאב"ד, ומיקרי חזי לאורחים. (אלא שהוסיף סברא שגם בנגמר ביה"ש כמאב"ד יועיל, עיי"ש).

ויתירה מזו, שבתפארת למשה סקי"ג ר"ל לגבי בשולי גוים דמאב"ד מיקרי עולה עש"מ בפועל. (אלא שבפשטות הטעם שלא כדבריו אלא שמצ"ע עולה). ולא הבנתי דחיית כת"ד, שהוא חידוש בגדרי בישולי גוים – שהרי כותב שהוא עולה על שולחן מלכים, וכת"ר כתב שרק לסטים עושים כן.

א"י באו"א שכבר כתבו כמה אחרונים שא"צ שיהי' ראוי בפועל לאורחים. וגם באיסור דרבנן (שאג"א סס"ד) או במקום שנמנע שיבואו אורחים מפני גזירת המושל (פמ"ג סתק"ג במ"ז סק"ב) וכה"ג טובא – שייך הואיל. וחילקו בין הנ"ל לד' המג"א – דשם בנתבשל סמוך לחשיכה המאכל מצ"ע א"ר. אבל כשראוי לאכילה – אף שבפועל לא יאכלוהו – שייך שפיר הואיל. וד"ל. ואף שכו"כ

חולקים, אבל השאג"א לאו קטלא קניא באגם הוא. ולפ"ז, כיון שמצ"ע בגדר אוכ"נ הוא, סגי בהכי שאי"ב איסור תורה, אף שהדבר אינו מצוי. ונקודת הענין, שבפועל ראוי הוא.

וגם לקושייתו שאורחים כאלה לא שכיחי - הקדימו בסדר משנה יו"ט פ"ו ה"א. ואנן בדידן דשכיח מיקרי. וכן דרכה של עקרת הבית לטעום (וכמ"פ) בע"ש את הצאלינט לברר שמבושל כל צרכו.

ועוד, שכתבו האחרונים להוכיח בדעת התוס' שמה שבלא שכיח ל"א הואיל הוא רק בהואיל מדרבנן אבל מה"ת י"ל הואיל גם בכה"ג.

והשואל טען, שבתוס' בפסחים מו, א וביצה כא, א, הוציאו דין זה מהא דלר"א הרודה חלות דבש ביו"ט לוקה, דאיירי כגון שהדביש הדבש ואינה ראויה לאכול, ור"ל שע"י הדחק גם דבש שהדביש אפשר לאכול (וראה רש"י ב"מ לח, א יצא טעם דובשנו והחמיץ" אלא שלענין מכירה רק חזו לכתישא דגמלי", עיי"ש לח, ב) ובכ"ז לא אמרינן בו הואיל. אבל בתוס' שם מפורש שא"ר לאכילה.

ועוד, דמוכח מהנ"ל שגם כשלא שכיח שיבואו אורחים (וגם בנמנע לגמרי) שייך הואיל כיון שמצ"ע ראוי. וה"נ כיון שאורחים מצ"ע שכיחי שוב לא איכפת לן אם שכיח שיאכלו כמאב"ד. אבל חולה הו"ע שמצ"ע לא שכיח. (ומש"כ בדעת השאג"א ועוד אחרונים שכתבו דאמרינן הואיל גם בכה"ג שלא יאכלו האורחים מחמת איסור דרבנן שאפ"ל שחולקים על יסוד התוס' דבעינן אורחים דשכיחי - תמיהני עליו, ששוב נדחק בשינויא דחיקא מבלי לפרש כפשוטו).

ומש"כ שצ"ל שהות ביום לאוכלו - לא ידעתי מה תפס עלי בזה והעתקתי רק ד' גדולי האחרונים שכתבו בשפה ברורה ועבור עמא דבר - כגון הקיצור שו"ע - שכתבו ככל הדברים והאמת האלה.

וגם בדברינו הודגש להדיא שצ"ל שהות לאכול מבעו"י.

וגם סגנון לשוננו שם ש"יש מקום להקל כשנתבשל כחצי בשולו" - בלשון עבר - היינו במצב של דביעבד שאי"ז אסור באכילה. וד"ל. ובאמת, דביעבד א"צ לכל זה וכמבואר בסוסי' תק"ג דבלא"ה מותר במוצו"ט מיד וגם לעצמו שלא החמירו לקנסו באיסורים קלים דיו"ט כמו באיסורי שבת החמורים. ועכ"פ, אולי לעת"ל נתקן הלשון קימעא.

[ועדיין ילה"ק שהרי אחרי הבישול כמאב"ד ממשיך להתבשל. ומהו ההיתר לזה. וראה מרבה חיים ביצה ס"א. ויש שכתבו ליישב שאין איסור בהמשך הבישול כיון שנועשה במעשה אחד (ראה יו"ט כהלכתו ע' תקיז. קובץ מעדני כהן ח"ב סט"ו), וגם משום ריבוי בשיעורים ביו"ט (ותלוי בגדרי ריבוי בשיעורים. ואכ"מ). וכבר העירו בזה במבשל לחולה בשבת אם צריך להסירו מהאש אח"כ. והדברים עתיקים. והארכנו במק"א. ומ"מ אם מסירו מהאש ומניחו על הבלעך סמוך כשאינן שהות מבעו"י - הדרינן לשאלה שמבשל עוד ביו"ט ללא ההיתר דהואיל. וראה בית אברהם ומטעמי יצחק שם. וי"ל כעין הנ"ל, ובהקדם שבכ"מ מצינו שאחרי הבישול כמאב"ד אינו עובר עוד פעם אא"כ נתבשל כל צרכו (וג"ז תליא בפלוגתא. ואכ"מ), וכיון שתוספת הבישול נעשה בע"ש, וראוי לאורחים ביום, ואח"כ יתבשל כל צרכו רק בלילה, שוב הותר מחמת שהוא מעשה אחד או משום ריבוי בשיעורים. וילע"ע. וראיתי למי שכתב להתיר משום ס"ס, ספק אם יש דין בישול אחר כמאב"ד, וספק אם צרכי שבת נעשים ביו"ט. ושוב י"ל פניני הלכה תבא תשפ"ד ודן בכל הנ"ל באורך].

ובגמדר דבריו אדם נתפס למש"כ בשם הגרז"ש דווארקין - הנה שמעתי כן מאנשים ששמעו מפיו להדיא. ומפיהם אנו חיים. ולא ממש"כ בס' שבה"מ בשמו.

ויש להאריך בזה עוד ועוד, וכתבתי בקיצור ללא מ"מ וציונים כפי הראוי, וסמכתי עליו שיעיין בכ"ז בעיון הראוי לפי רוחב דעתו וימצא מרגוע לנפשו (אף שהאמת עד לעצמו, שלדידי ולדכוותי - לפי מסת הפנאי שלי - כ"ז אריכות גדולה. ובמקום שאמרו לקצר וכו'). וגם אין עתותי בידי לעיין באחרונים לראות אם הכל מכוון וכו' ואם שגיתי בפרטים מסויימים - יודיעני בזה ואתי תלין משוגתי, אבל בכללות הדברים נלפענ"ד שהדברים נכונים.

לאחרי חיתום שטרות: נ' שיש להוסיף כדמות ראי' בגדר מאב"ד מדין שהיית בצל שנאכל חי ולדידן

– ברכתנו בפה"א ומ"מ אינו טוב כ"כ לאוכלו חי כתפוחים ומשו"ה אין דינו כנצלה כמאב"ד – ראה שו"ע אדה"ז סרנ"ד ס"ה. ומוכח שבאכילה כמאב"ד מיקרי שפיר דרך אכילה. ועיי"ש בס"ג שכיון שראוי לאכילה קצת אין לחוש שמא יחתה להפסידו. (ומש"כ שחשש שמא יחתה דרבנן לא קרב כלל לדרישת ראוי לאורחים דאורייתא, ואיך אפשר לדמות – הרי סו"ס מדובר בגדר שראוי לאכילה ומהיכא תיתי לחלק).

ויתרה מזו במשנ"ב סרנ"ג סקל"ז דבנתבשל כמאב"ד "למה יחתה בחנם". ומ"מ נ' שבחנם לאו דוקא אלא שאין מקום לחשש. (ואין לפרש בדבריו שא"צ לחתות בשביל שיגיע לשיעור כ"צ עד הלילה, שלא כן כתב אלא שראוי כבר כעת).

ובלל צ"ע מדוע שיעור בישול הוא כמאב"ד, וחייב כבר במבושל כמאב"ד, ול"א בטלה דעתו. וכבכ"מ. וגם בהטמנה אם פי' מגולה, אי"ז דרך הטמנה ובטלה דעתו (מהדו"ב לסרנ"ט). וצ"ל שזהו דרך אכילה לכמה בני"א. וכסברא הנז' בנוגע למשא בני הוצל. ובפסקי הרי"א"ז שבת לז, ב, שלאחרי מאב"ד חשיב דנגמר בישולו. ועוד, להעיר מהגהות בשפ"א שבת כ, ב שמאב"ד ראוי למיעוט בני"א. וראה בב"י סרנ"ג ד"ה כל דבר שאסור. וכבר כתבתי שלא ראיתי מקום לחלק בין זה לדין הואיל.

(וידוע השקו"ט בפוסקים בביצה שבישלה בתור ביצה קשה ולא נגמר בשולו ועדיין רכה היא, אי עדיפה ממאב"ד או גריעא מינה שא"ר כלל בתור ביצה קשה).

וראיתי שבאור גדול (שבת פ"א מ"י) שבתו"ד כתב בגדר מאב"ד שהוא משום אחשבי'. וצ"ע דמוכח בכ"מ שהוא בגדר בשול ממש גם לשאר בני"א ולא רק למבשל, דאלת"ה לישתרי בשול גוי כמאב"ד, דהיאך שייך לומר אחשבי" לגבי האוכל. גם צ"ע להשי' שלאחרי שמתבשל כמאב"ד ל"ש איסור בשול בשבת, דהרי אחשבי' ל"ש להזולת.

ולא עיינתי בכ"ז כפי הצורך. ואי"ה אשנה פ"ז. ועוד חזון למועד.

ושוב באנו בכתובים. ומצו"ב:

באתי בזה בלוחות שניות ואמרו רבנן בכפילא ומש"כ לפנ"ז אמרתי בחפזי (בחדר ההמתנה אצל הרופא ללא ספרים וכו' ואין אומן בלא כלים) ויתכן שקיצרתי בעיקר הענין.

ובהקדמה: כ' ר"ל ולחדש שכל ההיתר בכמאב"ד הוא רק באם נסמוך גם על הבי"ש שצרכי יו"ט נעשים בשבת. והרחיק לכת שכל האחרונים דבתר המג"א גרידי – והתירו בכמאב"ד – גם הם נמשכו בזה אחר דברי הפמ"ג (אף שלא דוקא שראו דבריו הנ"ל ואף שלא פירשו בדבריהם מאומה). ויסודו הוא מב' טעמים שאאפ"ל דבכמאב"ד ה"ז ראוי לאורחים, וגם שאי"ז שוה לכ"ג.

ואני לא כן עמדי. ולפענ"ד, ההיתר הנ"ל א"ש גם לשיטת המג"א (ואדה"ז שנמשך אחריו). ועל סברותיו הנ"ל – שא"ר לאורחים ושאינו שוה לכ"ג – כתבתי כמה אופנים לתרץ.

והנה, מבלי להיכנס לפרטי השקו"ט – המעיין באחרונים יראה ברור שסתימת דבריהם שהיתר הנ"ל מרווח גם לדעת המג"א. ואטו כי רוכלא ליזול וליחשוב. ודברי כ' מחודשים המה. אלא שכ' ר"ל שיל"פ בדבריהם באו"א ונדחק ביותר בפי' דבריהם להעמידם כפי דעתו.

ושו"מ גם בשמחת יו"ט להגאון מפלאצק ביצה כב, א שנקט בפשטות – וכמה פעמים – דלפי הטעם דהואיל בכמאב"ד סגי. (ודרך אגב יעו"ש מש"כ בנוגע להסברא שהתחיל בשולו ביו"ט ונגמר בשבת. ודלא כהחולקים. ואכ"מ). וכן נמצא אצל כו"כ מגדולי הפוסקים שהבינו דבכמאב"ד – נקרא ראוי לאורחים. ולדוגמא מאחרוני אחרונים בשו"ת הר צבי או"ח סק"ל. (וגם הוא נגע בכמה פרטים שדנתי לעיל). ועוד ועוד. גם במנח"ש שם מוכח דס"ל שהיתר בשיעור כמאב"ד – היינו שיש בזה הואיל.

ואינני מבין, מדוע נזקק כ' לחדש שהיתר זה אינו עולה יפה לדעת המג"א.

וחזר השואל והקשה מסתצ"ח שלא אמרו דבר אודות שיעור חצי צלייתו. וכתבנו אליו שלישים בזה"ל:

לא הבנתי מה נתחדש לו בסתצ"ח – הרי ה"ה והוא הטעם. והפוסקים שנחתו לשיעור בשול בע"ת

– בודאי ס"ל כן גם שם.

ומה שסתם אדה"ז בזה שם – עכצ"ל דלא נחית לזה וכמו שלא נחית לזה בענין ע"ת. ולא הביא כ"א המפורש בפוסקים שקדמוהו. וכ"ז פשוט וברור.

והגדולי ציון – גם הוא קרא ושנה ושימש ת"ח וידע שלא נחתו לזה הפוסקים לגבי מסוכנת.

ולגופו של ענין – נ"ל הוכחה לד"ז דמיירי בצל"י כמאב"ד שהרי שיעור מליחה כשיעור צל"י – וגם בזה הכוונה לחצי צלייתו (ובשארית יהודא ר"ל יתירה מזו שהפלוגתא בשיעור מיל תליא בפלוגתא דשיעור מאב"ד ואכ"מ). והנה, מבואר בראשונים ששיעור צל"י במסוכנת הוא ממש כשיעור מליחה (ראה שטמ"ק ס' המכתם ועוד. וקושיא זו מפורסמת באחרונים על שי' הר"מ דחי בעי מליחה. ויש שלא ראו ד' הראשונים בזה. ומה שכתבו ליישב – אינו מעלה ארוכה לענינו, דסו"ס מבואר בדבריהם דאידי ואידי חד שיעורא הוא. ואכ"מ בזה), וא"כ עכצ"ל שת"ק לא קאי בצל"י כל צרכו. (ואדרבה, שהאחרונים נדחקו בכמה אופנים ליישב, ולא עלתה על דעתם לפרש בפשיטות ששיעור מליחה כשיעור צל"י – חצי צלייתו, ולת"ק צ"ל כל צרכו. אלא שיש שכתבו – וכ"ה בכמה ראשונים – מטעם זה, דשיעור מליחה באמת פחות משיעור צל"י. וי"א דרק מחומרת הגאונים ה"ז כשיעור צל"י. אבל אי"ז סתימת ד' הפוסקים. ועוד, שגם לסברא זו, לא אמרו אלא ששיעור מליחה הוא פחות משיעור מיל וכו'. ושבאמת שיעור מליחה אינו כשיעור צל"י ודלא כהלכה הפשוטה בזה. אבל, לא נקטו שצל"י דכאן, הוא צל"י גמורה. ואפוי פלוגתא לא מפשינו. וא"כ עדיין שיעור דת"ק קאי בצל"י דשיעור מיל, בחצי צלייתו (או בשליש צלייתו). דאלת"ה מדוע הוכרחו לחדש ששיעור מליחה הוא פחות מזה, ולא נקטו שצל"י דכאן מיירי בצל"י גמורה.

ושוב מצאתי באחרונים, שביד יהודא סס"ז בפי"ה סק"א נחית לסברא זו, דלת"ק צ"ל צל"י כל צרכו, ודחאו בשתי ידים. אלא דהתם ר"ל דה"ט שבוה ראוי לאכול לרוב בנ"א. וכמו שביאר בסע"ו בפי"ה א"א סק"ח שחצי צלייתו אינו שיעור כמאב"ד. אבל בשארית יהודא לא נקט כן – ראה בסס"ט סק"א שחצי צלייתו הוא כמאב"ד. ושיש חולקים שצ"ל ראוי לאכילה לרוב בנ"א. וגם בדעת אדה"ז משמע דלאו כי הדדי נינהו. וראה פסקי אדה"ז סס"ט ס"ו. ועייג"כ בפמ"ג סוסי' סט. ולפ"ז צ"ב מש"כ הרמ"א בסע"ו שראוי לאכילה היינו כחצי צלייתו – דמ' קצת שלא דוקא ללסטים הוא. או שכוונתו לחלוק. ואכ"מ).

ואיך שלא יהי' – סו"ס לא נחת אדה"ז בסתצ"ח להגדיר שיעור הצל"י, שבחצי צלייתו מיירי. וא"כ מוכח מזה גופא שאין הכרח מזה.

עוד הקשה השואל מרמב"ם עירובין פ"א הי"א "ואם היה בשיל ולא בשיל אין מערבין בו לפי שאין ראוי לאכילה". ולכאן נלמד מכאן לאסור בישול תבשיל ירק ביו"ט ער"ש אם אינו מבושל כ"צ. אמנם, ל"ק מידי, שהרי הרמב"ם לשיטתו דלא ס"ל כחנני'. ועיין בב"י רס"י רגג דלדעת רש"י בשיל ולא בשיל היינו בפחות מכמאב"ד. ועייג"כ בתוד"ה בשיל – שבת יח, ב. ובחי' הרשב"א ועוד.

ואף שכתב רש"י להדיא (שם), דבשיל היינו מבושלת כל צרכה (ובמנחת כהן משמרת השבת ש"ב פ"ה הביא גירסא אחרת ברש"י) – עכצ"ל דבכמאב"ד ננקראת כבר מבושלת כ"צ, דאלת"ה סתור משנתו דפסק כחנני'. (ועד"ז ברש"י לד, ב ד"ה גזירה).

ועד"ז מצינו שכתב הפר"ח ביו"ד ספ"ז דבב"ח נק' בישול בכמאב"ד – אף שמפורש ברש"י חולין קח, ב "כל צרכו" – דה"פ ד"כל צרכו".

ועוד להעיר שבבשר מערבין גם בבשיל ולא בשיל – לא בתור לפתן – ראה בבה"ל סשפ"ו ד"ה ובשר. ותמיהני מדוע הביא ממרחק לחמו ולא מדיני ע"ת גופא – לערב בדבר המבושל כמאב"ד, שנחלקו בזה הפוסקים.

הוספה לאח"ז: שוב י"ל קובץ העו"ב חגה"ש תשפ"ג. ודן בקצרה בחלק מהנ"ל. ובדברינו נתיישב כל מש"כ.

לז

בפירש"י שאין כוס יין מצוי בחוה"מ

להערה 499:

בפרש"י (עירוניו מ, ב ד"ה מ"מ וסוכה מז, ב ד"ה מ"מ) שאין כוס של יין מצוי לאדם בחוה"מ. וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי. וראה קובץ תשובות ח"א סנ"ז (דקאי בזמן המקדש. משנ"ה ח"ז סע"ח. וראה בפני אפרים בומבאך או"ח סי' קפב דהיינו שחוץ מכוס ברהמ"ז אין להם יין אחר. והרי יוצא גם בכוס ש"ב. וראה בארוכה האוצר גל' יד. ואכ"מ כעת. ולהעיר שבכמה כת"י ל"ג הכי שם. גם י"ל שאינו מחוייב ללוות ולקנות יין. (ותלוי בהשקו"ט אם חייב בשמחה גם כשאין ידו משגת – ראה אצלנו בלוח לחגה"ש תשפ"ב בענין בגדי יו"ט). ועוי"ל ובהקדם, דמוכח בכ"מ דקיל"ן שבחוה"מ מותר להתענות מה"ת (ראה פמ"ג סתקע"ב בא"א סק"ג אלא שג"ז בפלוגתא תליא. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סשס"ו), ואי בעי לא אכיל. והרי חייב מדאורייתא לשתות יין משום שמחה. (ובדוחק י"ל שיכול לשתות מבערב לפני התענית שביום. אלא שי"א שהחייב גם ביום). וא"ש להדעות שבחוה"מ א"צ שיהא חציו לכס (ראה בעה"מ פסחים סח, ב). ובהכי ניחא גם בפירש"י הנ"ל דאתיא כדעות הנ"ל. אבל כשאינו עושה כולו לה' צריך לשתות יין. (ולהעיר מהשקו"ט במה שגם בליל הסדר אינו חוזר בשכח להזכיר פסח בברכת מעין שלש דאי בעי לא אכיל, אף שחייב בשיית יין משום ד' כוסות. וליכא למימר דשאני ד' כוסות שאינו משום יו"ט – כדמוכח בתוס' סוכה כז, א ד"ה אי ובכמה ראשונים דס"ל שרק בליל א' דפסח וסוכות חוזר אף שהאכילה אינה מחמת דין יו"ט. וכן מהדעות שבשכח ר"ח בשבת ר"ח חוזר, אף שחובת האכילה מחמת שבת ולא ר"ח. וכן בשו"ת רעק"א ס"א שנשים אינן חוזרות רק בליל א' דפסח מחמת חובת מצה אף שאינה מדין יו"ט. איברא, שבד' כוסות אפשר בחמר מדינה ובמלא לוגמיו. משא"כ בחובת יין דחוה"מ משום שמחת יו"ט. ולכאור' צ"ל שבמע"ג אין לחזור שמעיקרא נחלקו אם חייב בהזכרה). ולהעיר גם שבגמ' שם משמע שאילו הי' יין מצוי מברכים עליו שהחיינו, ומינה שבאמת חייב ביינ, שהרי לא מסתבר שיש לסדר שהחיינו על הכוס בכוס של רשות.

לח

בגדר ההיתר דמלאכת הדיוט לצורך המועד

להערה 508:

מצו"ב מה שכתבנו בנושא זה במענה לא' הרבנים שליט"א: בקיצור נמרץ ממש, הנה הלכות מועד עקורות ואין למדות זו מזו. ובכל אופן מצינו כמה הגדרות בפוסקים שלא כל דבר שהוא מעשה הדיוט הותר כשנהנה במועד. (ולהעיר מפמ"ג תקלא, מ"ז ב בגזירת גילוח גם משום מלאכה שאינו יפוי כ"ב. ובנוב"י קמא יג אם נסתפר כבר קודם הרגל שאינו צורך כ"ב). וכש"כ ביש בו טירחא כגון פינוי חצר אפילו מבעורה לנאה. וכשאפשר באו"א או שאין הדרך כך – ראה מו"ק ט, ב, בתכשיטים לזקנה שאין דרכה כך. ואף דלא קייל"ן הכי – ראה מור וקציעה וערוה"ש תקמו בבחורה ולאיש. ואולי התם קאי גם בכוחלת שהיא מעשה אומן, ראה תורת האדם. וכן מצינו בתורת האדם מו"ק ח, ב לגבי עשיית נברכת שאפשר לכבס בלא הבריכות. ובריטב"א מו"ק ה, א – לחטוט בוור לשת' שיכול ליקח מבור של רבים. ובתוס' הרא"ש מו"ק י, ב להתיר מעקה למרפסת רק ג' טפחים. ובשו"ע תקלו, א בצרכי רכיבה רק אם לא ניסה ברגליו. ובמג"א תקמד, א – בתיקון מרחץ דאסור שאפשר שלא במרחץ ובשעה"צ שם ו, דהיינו גם במעשה הדיוט. שו"ת חיים שאל ב, מג להגי' ולתקן ס"ת של יחיד אף שהמנהג לקרוא בשלו לפי שאפשר בשל ציבור. שעה"צ תקיא, י לבקע עצים לחתיכות קטנות שאפשר לבשל בל"ז. והמנהג לשנות באגרות שלום ובפוסקים לחוש שאינו צורך המועד – ט"ז תקמה, לב ומג"א כא וערוה"ש יג (אבל במשנ"ב שם לב שהוא חשש מעשה אומן). א"ר תקמד, ו לבנות ספסל לצורך קריאה ליל הושע"ר גם במעשה הדיוט. שלחן עצי שטים תופר ג, שרק אם אין לו מה ללבוש הותר תפירת בגד חדש. ואולי שם טירחא גדולה וקרוב הוא למעשה אומן. וכע"ז במג"א תקמא, ח ופמ"ג שם ולבושי שרד שם

ומשנ"ב שם יג שאסור לתפור לקטן לברית שאפשר לכרוך בשיראין. (אבל ראה א"ר שם ה, שברביב"ש רכו מיירי במעשה אומן ושאין להתיר משום כבוד הבריות).

וכן מצינו יש שהחמירו בקיפול טלית. ואולי ה"ט דהחומרא בצילום.

וכבר כתבנו שכן יש לבאר מש"כ בא"ר תס, ו בשם אמרכל שלא לצייר בדפוס בלחם – שאינו משום מעשה אומן, אלא שאינו צורך המועד.

והנה, במו"ק י, א: כיון דאפשר לממלייה במאני לא טרחינן. וכתבו התוספות – משמע דאין מותר אלא לצורך המועד. ולכא' כוונתם שאין מותר אלא בדבר שמוכרח המלאכה בשביל צורך המועד משא"כ באופן שאפשר את אותו צורך בלי המלאכה. אמנם, לא קייל"ן הכי לדינא. וגם התם הוא משום טירחא. וברמב"ן שם שההיתר לסרג משום מעשה הדיוט. ובדעת האוסר צ"ל משום טירחא.

ולהעיר בדברי התוס' דמשמע דקס"ד שהותר גם שלא לצורך המועד. ואולי כהשיטות שמלאכת הדיוט מותר שלא לצורך המועד. ובראשונים משמע בכמה אנפי אם ההיתר משום דבר האבד, ולפ"ז משמע שהוא מעשה האומן, או משום צורך המועד או מכשירי או"נ – ראה רא"ש מו"ק א, יח. (שהוא דה"א. ואולי רק בשו"ר מ"מ אמרה, שהרי לר"י הותר רק ממתחין ולא מסרגין. ועכצ"ל דלא ס"ל דהוי דה"א. ואולי משום טירחא יתירה. וכ"ה בפ"י הר"ש בן היתום. וכ"ה בנשמ"א קי, א. וצ"ע אם הוא דה"א ולצורך המועד מדוע אסור במקום טירחא. ובשיטה שם משום עובדין דחול. וצ"ב). ר"י הובא בב"י תקמא, ב. ריטב"א שם (מחמת הצורך לישן). רמב"ם יו"ט ח, יג (שהובאו בהדי דיני מכשירי או"נ. ולפ"ז הותר גם במעשה אומן לדידי'. וצ"ע הא דשוין שאין מפשילין. ולר"ש בן היתום ונשמ"א משום טירחא).

עוד דוגמא להמדובר לעיל – מג"א סוסי' תקלג שמספק לא טרחינן.

ויש שהגדירו שהוא כשאין צורך לעשותם דוקא במועד, או שנשארת התוצאה אחר המועד, ונראה שעיקרו משום אחר המועד.

במש"כ בנוגע לתלישת עשבים לזכר תחה"מ – הרי למבי"ט א, רנ אכן הוא צורך המועד. וי"מ גם בשו"ע דקאי לצורך בית הקברות ולא זכר לתחי' – א"ר תקמז, יא. ולחולקים אכן מוכרח שלא כל דבר הנאה בגדר צורך.

ומש"כ מדין גבשושית – הרי מפריע להליכה. ובראשונים שהוא בכדי שלא יכשל במועד.

ומש"כ בשם האג"מ בתקיעת מסמר – הרבה חולקים על הגרמ"פ. ויש שביאר דל"ד לגבשושית שמכוער בבית, וכאן הוי יפוי יתר. ובלא"ה, שם חשש שיכשל, כנ"ל

כן מצינו להתיר לאפות פת נקי' גם כשיש הדראה. ואיסור שכר חדש רק משום הערמה ולא בעצם. והאריכו בכ"ז בכמה מלקטים בדיני חוה"מ. וראה גם בשמירת המועד כהלכתו. וגם אנן בעניותין הארכנו פעם בזה בדרשה בחוה"מ 770.

לט

האיסור להמשיך ללמוד כשעלה השחר ללא ברכת התורה כשניעור כל הלילה

להערה 549:

אף שיש מקילים (ראה תוספת חיים על חיי"א כלל ט סקכ"ו (כשהולך לישון. וראה שו"ת עמק התשובה ח"ג ס"ו עד"ז מד"ע). שו"ת מהרש"ג ח"א סס"ב (שלת"ת שצריך לברך גם בניעור, אין איסור ללמוד לפני ברכה"ת. ובפרט לפני נה"ח. ועדיף לברך ברכה"ת אחר שישן ואחר נה"ח). שו"ת לב אברהם ח"א ס"ו (לענין אמירת ק"ש). ועוד) – מצינו בכ"מ שכתבו להדיא לאיסור (ראה כף אחת (להחיד"א) פכ"ב (לענין ליל שבועות), שאחר עה"ש יזהר שלא יאמר שום פסוק עד שיברך ברכה"ת. והובא גם בשנות חיים (להגרא"ח ע"ה נאה) ס"א במקו"ח סקכ"ח. וכ"כ בבא"ח וישלח ש"א ס"ג. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סמ"ז. שבה"ל ח"י סע"ז סק"ב). וכ"ה גם בלוח כולל חב"ד

(ליל הושע"ר). ולהעיר גם מר"ד ליל ב' דחגה"ש תשכ"ז ע"ד ההנהגה בלויבאוויטש. (וכבר העירו שצע"ק בסה"ש תרצ"ג ע' 78 שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לא אמר ברכה"ת עד שהאיר היום, וא"כ היאך למד אז פע"ח (ראה סה"ש תרצ"א ע' 146. ועוד). ודוחק גדול לומר דקאי להדעות שעל חכמת הקבלה א"צ לבדך (ראה מקו"ח סמ"ז ס"ב (בנוגע לס' דרוש רק כשיש פסוקים). ערוה"ש ס"ח. שלחן מלכים (לאנדא) ס"ז סק"ד. לקט הקמח החדש סמ"ז סק"ג. ובפרט שבערוה"ש שם כתב בדעת אדה"ז ס"ב שחייב בברכה"ת. וראה כה"ח סק"ג). וכן דוחק לפרש הטעם שהי' מתוך הרהור (וראה שו"ע אדה"ז מהדו"ב ס"א ס"ו. וראה ד"ה וידבר גו' אנכי תשי"ג. שיחת ליל שמח"ת תשט"ז. עקב תשכ"ח. מוצ"ש בשלח תשל"ד. שמות תשמ"ז. ליל ב' דחה"ס תשנ"ב), ובפרט שהי' מתוך הספר (ראה מנחת אהרן כלל ה סל"ד. מו"ק סמ"ז ס"ד סד"ה וכתב הרד"א. פתה"ד סק"ב. ועוד. אבל ראה ט"ז סק"ג. אבל אדה"ז השמיטו. וראה מקורות ועיונים להל' יומית אות רס). ואולי לאו בחדא מחתא נאמרו הדברים. ובלא"ה צ"ב בטעמא דמילתא שאמר ברכה"ת רק כשהתחיל להאיר (משא"כ בשאר ברכות השחר. ולהעיר מהחילוק שברכה"ש הן על מנהגו של עולם, אבל ברכה"ת אף שתיקנו רק פ"א ביום – היינו על הלימוד בפועל – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. וראה לקמן מזה). ואולי מחמת שהיתה שינת עראי. ולהעיר מהדעות בכה"ח סמ"ז סק"ז. וסרה הקושיא).

ומה שכתבו בכ"מ מסברא, בכללות בגדר דחובת ברכה"ת, שאין איסור ללמוד ללא ברכה"ת כ"א חובת ברכה – להעיר מל' אדה"ז בסידורו (נעתק כאן בפנים. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב, ובמה שהובא שם משיחת אחש"פ תשל"א). ועד"ז הוא במג"א סמ"ו סקט"ו. חיי"א כלל ט ס"ג. משנ"ב ס"א סק"ח. סמ"ז סק"ב. בא"ח ש"א וישב סי"ב. ועוד. (וראה בחודש האביב לבעל פלא יועץ ברכות מח, ב. דברי מנחם בהגה"ט ס"א בהקדמה). ולהעיר מל' המדרש בדב"ר פי"א, ו: אין מותר לו לקרות עד שלא יברך. וראה גם שו"ת שלמת חיים סמ"ח. ומוכח כן מעצם השקו"ט באמירת תחינות לפני ברכה"ת, אף שאין דעתו לשם לימוד. וכן מדעת הגר"א לאסור להרהר, אף שאינו מברך על הרהור. כן ילה"ע שלפענ"ד מוכרח כן גם מהמענה להרב העכט (נדפס בתשורה העכט כסלו תשס"א. ליקוט מענות תשמו"ע ע' 144). ואכ"מ.

ובלא"ה, סברא זו כשלעצמה אינה מועילה, דסו"ס יש כאן חובת ברכה ואין לעשות מצוה ללא ברכה, וכדין ערום לא יתרום. ולהעיר מל' הט"ז סתרס"ח סק"א שאף שברכות אין מעכבות עון גדול הוא. [אלא שמקום לומר שכיון שבפועל מברך אח"כ לית לן בה. אבל להעיר מפמ"ג או"ח ס"ח במ"ז סק"ט. ועוד, דלא מהני מה שיברך אח"כ, שהרי דיו שיפקיע א"ע, וכל תיבה ותיבה מצוה באנפי נפשה היא (משא"כ בשאר מצות שיי"ב שיהיו שהברכה חלה גם למפרע לפי שמצוה אחת היא – ראה לבוש ס"ח סי"א). או"י בדעתם, דלית לן משום ערום לא יתרום בברכה"ת, שהוא בגדר ברכת השבח לדעתם (ראה שו"ת מהרש"ג שם. ועוד). אבל בלקו"ש חי"ד ע' 148 הערה 6* (וראה גם בהמשך השיחה) שבברכה"ת יש גדר ברכת המצוות (נוסף לברכה על גוף נתינת התורה, מעין ברכת הנהנין. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז). וי"ל דחמיר טפי משאר ברכת המצוות, שהברכה שייכת לגוף המצוה, והברכה נכללת בגוף מצות ת"ת, והיינו שהברכה היא דין וגדר בלימוד התורה ולא משום דין ברכה קאתינן עלה, ומעכבת המצוה. וראה שו"ת דבר אברהם ח"א סט"ז סק"ז. ובארוכה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב הנ"ל. ואכ"מ]. ולהעיר מאג"ק חי"ט ע' שצ בטעם אמירת ברכה"ש בבית, מחמת שכמה זמן בין הקימה לביאה לביהכ"ג, ובינתים אא"פ שלא יבטא דבר תורה.

ועוד ילה"ע, והוא העיקר כאן, מל' החינוך מ' תל: כל שקרא בתורה בשחרית קודם שיברך הברכות המתוקנות בתורה ביטל מצוה דאורייתא. ומ' להדיא דלא מהני מה שיברך אח"כ, והוא מעוות לא יוכל לתקון. וראה בדברי חמודות עהרא"ש ברכות פ"א סי"ג סקע"ט, בפ"י "שלא ברכו בתורה תחילה": דש"מ שהיו מברכין אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשבא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שע"ז אבדה הארץ. ועד"ז הוא בב"י רס"י מ: בתחילת עסקם בתורה בכל יום. (ולפ"ז אפשר שגם אותם שצידדו שאין איסור ללמוד ללא ברכה כנ"ל, מיירי במקום שאא"פ לבדך מאיזה סיבה, או במקום ספק, שאין

לימנע ממצות ת"ת מחמת ספק (ראה עד"ז בשו"ת גו"ר סי"ד לענין הישן שינת קבע ביום, שלא ראינו מי שנמנע לקרות מפני הספק שלא יוכל לברך. אבל ראה שו"ת גו"ר סי"ג. וי"ל, דמצות ת"ת שאני שמחויב בה תמיד ואין לבטל הימנה מחמת ספק בברכה), דאלת"ה הא ע"ז קאי הך דלא בירכו בתורה תחילה).

איברא, שיש המצדדים לקולא מכמה טעמים אחרים, שבספק אם עלה השחר יכול להקל, והרי כמה דעות בזמן עלוה"ש (אבל ראה בא"ח שם). ויש שהפליגו בדבר שעד נה"ח בספק קאי. ובאו"א, שכיון שנסתפקו הפוסקים אם חייב ברכה"ת בניעור כל הלילה, יכול לסמוך בענין זה על המקילים. [אלא שכ"ז רק להסברא שאין איסור עצמי בלימוד ללא ברכה"ת. אבל י"ל לאידך, שהאיסור הוא רק מחמת חיוב הברכה וכשא"י לברך (מחמת ספק בזמן עלוה"ש, או בגוף החיוב) ליכא איסורא. וראה שיחת אחש"פ תשל"א. ועדיין הדברים תלויים ועומדים בהשקו"ט אי קייל"ן סב"ל בברכה"ת, שלכמה דעות הי"ז מה"ת, ונפק"מ בספק אם בירך ברכה"ת אם חייב לברך (והארכנו בזה במק"א. ואכ"מ). ועוד איכא בגוה, דאיכא להגדו בסברא הנ"ל, דליכא איסורא כשא"י לברך, די"ל דל"מ סברא הנ"ל למ"ד דברכה"ת דאורייתא, וכדמוכח מבע"ק שמברך לאחריו כיון שהוא דאורייתא, וא"ש ד' החינוך הנ"ל. ולהעיר ממאירי ברכות כ, ב ד"ה יש בטעם שלא חייבו לבע"ק להרהר בברכה"ת לפני ק"ש].

אמנם, ילה"ע בדעת כמה מהמקילים, דס"ל מעיקר הדין שבניעור כל הלילה פטור מברכה, ורק בכדי לצאת ידי ספק כתבו שיש לשמוע מאחר ולהתכוון לצאת. ואמטו להכי, כשאין מי שיוציאנו, כל כי האי לא החמירו עליו ולבטל מדברי תורה, ושפיר יכול להמשיך בלימודו. אמנם, לדין שקייל"ן לעיקר שמברך ועד כדי כך שלכתחילה נוהגים בשופי לברך בעצמו, וה"ט שדינו כברכות השחר (לפי שמעיקרא לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, או מצד ברי' חדשה, וכדלקמן), צ"ע להתיר להמשיך ללמוד בריוח. ובפרטיות יותר, שכיון שדעת אדה"ז (סמ"ז ס"ז) כשיטת ר"ת, שרק עלוה"ש מחייב בברכה"ת (אלא דס"ל בדעת ר"ת שגם המשכים לפני עלוה"ש מברך מיד), ואילו שינת קבע ביום וגם נמלך אינו מפסיק כלל, ממילא מוכרח לברך מיד (משא"כ בשיטת המג"א דס"ל שבניעור כל הלילה חובת הברכה בעלוה"ש היא מחמת שדעתנו לפטור יום ולילה, שמקום לומר שבכאן דעתו לפטור גם על זמן שאחר עלוה"ש. ויש להוסיף מחמת הסברא שבתר"ו ברכות (ו, א בדפי הרי"ף) בטעם שבברכה"ת הלילה הולך אחר היום, שיצטרך לחזור ולברך שאף על פי שבשאר הדברים אנו אומרים שהיום הולך אחר הלילה גבי הקריאה הלילה הולך אחר היום דאנן יזפינן ביממא ופרעינן בלילא. וא"כ אפשר שהכל הולך אחר דעת האדם, והמשך לימודו ביום כשלא הפסיק באמצע נגרר אחר הלילה. אבל כ"ז לא יושיענו כשהפסיק בינתיים). וראה תה"ל"ד סמ"ז סק"ח. ועוד להעיר, שגם לסברא שהניעור כל הלילה אינו חייב בברכה, היינו רק כשלא הסיח דעתו מללמוד, כמ"ש אדה"ז להדיא, ולא כו"ע צדיקי גמירי נינהו.

ואכתי איכא למימר, שגם לדין שנתחייב בברכה"ת, חיוב הברכה מצד בריה חדשה (ראה גם שיחת יט"כ וש"פ וישב תשט"ז) הוא על הגברא ("כמו כל ברכת השחר" – ל' אדה"ז בסידורו. וכ"ה גם בשו"ע שלו סמ"ז ס"ז): "כמו שאר ברכות השחר שנוהגין לברך אף על פי שלא נתחייב בהן". וראה מה שביארנו בזה בענינותין במקורות להל' יומית אות שעז הנ"ל), אבל עדיין יכול ללמוד על סמך ברכתו מיום שלפנ"ז. עוד יש לצרף באומר תהלים מדין תחנונים (ראה א"א מבוטשאטש סמ"ו ס"ט – בנדו"ד), או באמירת מנין המצות (בליל שבועות), ללא טעמי ההלכות. ולחד מ"ד א"צ לברך לתלמוד ולמדרש (ברכות יא, ב. ועיי"ש ברי"ף. וראה גם במקורות ועיונים הנ"ל).

ויש המביאים ראי' מהנהגה בעת ההתוועדויות (דפורים וכדומה) שנמשכו עד אור הבוקר, או מאמרי חגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדר ידיעת כל פרטי הדברים על בוריין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוני ביומנים ובלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ הי' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרבה – ניכר שלמרות האריכות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הנ"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה. [והעיר ח"א ממעשה

שבהגש"פ שבאו תלמידיהם וא"ל שהגיע זמן ק"ש, ומדוע לא אמרו שצריך לברך ברכה"ת, ובפרט להגי' שעסקו בהל' הפסח. ובפרט שגם סיפור יצי"מ בד"כ הוא בכלל ת"ת. וגם איך קרה כדבר הזה שנכשלו בלימוד ללא ברכה"ת. ולהנ"ל ל"ק שה"ז ת"ת דרבים, נוסף לזה שאפשר שכוונתם היתה שהגיע זמן סמוך לעלוה"ש. ובלא"ה אפשר באמת שאמרו ברכה"ת (או שיצאו יד"ח בשמיעה מאחר למאן דאית לי' הכי). אבל בכ"מ הגי' שאמרו הגיע זמן עה"ש. ובתוספתא פסחים פ"י שהיו עסוקים בהלכות פסח עד קרות הגבר. ומפורש שהפסיקו בעלוה"ש (או קרות הגבר שזמנו בעלוה"ש או גם לפני"ז), אף שזמן ק"ש משיכיר).].

ולהעיר, שגם את"ל כמקילים, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס וא"י לברך, אבל כאן הרי ברכה לפניו, ואמרינו ל' זיל וברוך, ולא להשתמט מקיום מ"ע דאורייתא (לכמה דעות). וגם למקילים, היינו רק כשהוא באמצע לימודו שיש כאן גם דררא דביטול תורה, ולא באופן שהרבה בטלים לפניו, מאחר דמפסיק ומבטל בלא"ה, וכגון שטבל כבר במקוה וכדומה. ועוד ועיקר, שהרי אפשר בהרהור, וליכא משום ביטול תורה. אבל כולי האי א"צ להחמיר, לבטל מלימוד התורה בזמן עלוה"ש הכי מוקדם. וק"ל.

ומה שעדיין יל"ע, האם כדאי להמתין ולברך ברכה"ת רק אחרי שניעור משינתו לצאת דעת הסוברים שבישן שינת קבע ביום מחוייב בברכה"ת (שבפשוט כ"ה מעיקר הדין אלא שהמנהג אינו כן), וכן שהניעור כל הלילה אינו מברך רק כשישן לפני"ז. ואף גם זאת, שגם למה שנהגו שלא לברך בשינת קבע ביום, מקום לומר שכ"ז רק בישן שינת קבע בלילה, שלגבי שינת הלילה ה"ז בגדר שינת עראי (ולהעיר מחי' הרא"ה ברכות יא, ב בטעמא דמילתא שאינו מברך על שינת היום, שביום לאו זמן שינה היא. ועד"ז הוא בשבה"ל סוסי' ה). אבל בניעור כל הלילה שאני, ששינת היום היא שינת קבע שלו. אלא שהפוסקים סתמו בזה. (וכן אם נפרש ששינת היום אינה היסח הדעת גמור, הכא שאני. ותלוי בטעמי המנהג שלא לברך בשינת היום. וכן י"ל לסברת המג"א שם שדעתו שלא לפטור עד למחר, שבישן אח"כ דעתו שלא לפטור עד אחרי שינתו, ראה מהרש"ג שם. תוספת חיים שם. ועוד. ועוד זאת, שלסברת רעק"א שבהע' הבאה, בניעור כל הלילה וישן ביום שלאחריו, ממנ"פ מברך). ולאידך, נכון שיקרא ק"ש קודם שינתו, ואין לקרוא ק"ש ללא ברכה"ת לפני', ובפרט לפמשנ"ת אצלנו במק"א (נדפס בס' זכרון תפארת איש) שק"ש אינו בגדר תחנונים וחייב בברכה"ת לכו"ע (ולא נחלקו בגדר ק"ש רק לענין קריאתה אחר ברכת אהבת עולם שצ"ל "נראית ברכה לשם עסק התורה" (שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ו) ו"ק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה" (כל' הבי' שם)).

קיצור דיני שכחה וטעות

פסח תשפ"ו

טעות	נזכר/ה	הדין
בדיקת חמץ		
שכח לבדוק	ביום י"ד ניסן קודם סוף זמן ביעור חמץ	בודק לאור הנר בברכה וא"כ מבטל
	ביום י"ד ניסן לאחר סוף זמן ביעור חמץ	בודק לאור הנר ¹ בברכה ² ואינו מבטל
	בימי פסח (חוץ משבת חול המועד)	בודק לאור הנר ³ בברכה ² ואינו מבטל
	בליל שבת חול המועד	בודק בלילה בחדרים שדולק שם אור החשמל ⁴ ללא ברכה ⁵
	ביום שבת חול המועד	בודק המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות לאור היום ⁶ ללא ברכה ⁴
	לאחר פסח	בודק לאור הנר ⁷ ללא ברכה ואינו מבטל
הדלקת נרות		
ליל יום טוב		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ⁸
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ⁸
שני לילות הראשונות של פסח		
שכחה ברכת שהיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
שני לילות האחרונות של פסח		
בירכה שהיינו	-	אינה חוזרת ⁹

1. אם מצא חמץ, מבערו מן העולם מיד.
2. אם מכר חמצו ישאל שאלת רב אם לבדוק בברכה (כיון שבכו"כ נוסחאות שטרות מכירה בימינו כותבים שמוכרים גם חמץ שאינו במקומות המסומנים).
3. אם מצא חמץ ביו"ט, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב יבערנו. ואם מצא חמץ בחוה"מ מבערו מן העולם מיד.
4. אם מצא חמץ, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי שבת יבערנו.
5. המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות בודק למחר לאור היום. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
6. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
7. אם מצא חמץ, מבערו מן העולם לגמרי.
8. כל זמן שהנרות דולקות.
9. וכונן שלאחר שנהנית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

טעות	נזכר/ה	הדין
ערב שבת חול המועד		
אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ⁸
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ⁹
בירכה שהיינו	-	אינה חוזרת ¹
קידוש		
ליל יום טוב		
אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ¹⁰ וקידוש
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ¹⁰¹
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ¹⁰ וקידוש ¹¹
לא אמר "זמן חרותנו"	-	אינו חוזר ¹²
אמר "זמן מתן תורתנו" או "זמן שמחתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ¹³
שני לילות הראשונות של פסח		
שכח ברכת שהיינו ¹¹	משך החג	מברך מיד
בירכה שהיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	-	אינה חוזרת ¹⁴
ליל שבת חול המועד		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה ¹²
אמר הנוסח של יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר קדשנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר קדשנו" ¹³
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	לאחר שסיים הברכה ¹³	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ¹⁰ וקידוש
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ואינו חוזר
חותם "מקדש ישראל והזמנים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש השבת"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ¹⁰ וקידוש

10. אבל אם חתם "מקדש השבת" וישראל והזמנים, אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש" ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן¹⁰).
11. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.
12. אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבשעה שבייך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.
13. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת" ויצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
ליל שבת חול המועד ושני לילות האחרונות של פסח		
אמר שהחיינו	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן ¹⁴
	לאחר שאמר "אלקינו"	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ¹⁵
ברכת המזון		
יום טוב		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	ביו"ט: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹⁴ בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹⁵
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודות יו"ט: חוזר ומברך ברכת המזון ¹⁷ בסעודות נוספות ביו"ט¹⁶, בחוה"מ ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט: אינו חוזר ¹⁷
	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
אמר "ביום ראש החודש הזה" או הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	ביו"ט: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹⁴ בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ¹⁵
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בסעודות יו"ט: חוזר ומברך ברכת המזון ¹⁷ בסעודות נוספות ביו"ט¹⁶, בחוה"מ ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט: אינו חוזר ¹⁷
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ¹⁸
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חוקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ¹⁸
	לאחר שסיים "המחזיר שכיתנו לציור"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ¹⁹

14. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים".

15. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה". ואינו חותם.

ובשבת חול המועד, אם שכח גם רצה מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים".

16. לאחר שיצא י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביים.

17. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

18. אם סיים ואמר "בונה ברחמי ירושלים" יצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת חול המועד		
שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	קודם שקיעה: חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ¹⁹ לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ^{20, 17}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ²¹ בסעודה שלישית: אינו חוזר ¹⁷
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר "ביום חג המצות הזה" ²²	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
מעין שלש		
שבת, יום טוב וחול המועד		
שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או "וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ²³ ואינו חוזר ²
טעה וברך בורא נפשות על היין	-	חוזר ומברך מעין שלש

19. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת".

אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים".

20. אבל אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים¹⁷.

21. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב¹⁷.

22. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום חג המצות הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

23. אפילו ב"על המח"י" על פת הבאה בכיסנין וכדומה¹⁷. אבל מי שאין לו פת יוצא סעודת יום טוב במיני מזונות, חוזר ומברך "על המח"י".

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – ערבית, שחרית ומנחה		
יום טוב		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ²⁴ של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה ²⁵	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו" ²⁶
	לאחר שהתחיל רצה	מפסיק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ²⁷ וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²⁸ ²⁷ ²¹ "יהיו לרצון" השני ²⁸	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹
לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	
התפלל כל התפלה של חול ³³	-	הזכיר יו"ט: יצא לא הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב ספק אם הזכיר יו"ט: חוזר ומתפלל של יום טוב
	בשחרית: אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ¹⁷
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ¹⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ²⁷ ²⁸ ²¹ "יהיו לרצון" השני ²⁸	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ³¹	חוזר ³² לראש התפילה ³⁴

24. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונן" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.
25. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.
26. אם לא אמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר הברכה לא יחזור.
27. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"³⁰.
28. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"³².
29. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".
30. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
31. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "הי רצון . . שיבנה וכו"¹⁴.
32. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין¹⁷. ואם טעה במנחה באחרון של פסח ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי יו"ט מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה¹⁸.
- ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.
33. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יום טוב יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ק ויוצא ידי חובתו.
34. ואפילו הזכיר של יום טוב ביעלה ויבוא לא יצא.

הדין	נזכר/ה	טעות
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	הוסיף ההוספות של שבת
אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
אינו חוזר ³⁵ כח	לאחר שסיים ברכה אמצעית	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	התפלל תפלת מוסף
אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
בשחרית: מסיים התפלה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית בערבית ומנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{כט} ומתפלל תפלת ערבית או מנחה	לאחר שחתם הברכה	
חוזר ל"ותתן לנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	הזכיר שם חג אחר
חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹	קודם שסיים ²⁷ כב "יהיו לרצון" השני ²⁸	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
חוזר ל"ותתן לנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	לא הזכיר שם החג
חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹ ח	קודם שסיים ²⁷ כב "יהיו לרצון" השני ²⁸	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
אינו חוזר ^ט	-	לא אמר "זמן חרותנו"
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר "זמן מתן תורתנו" או "זמן שמחתנו"
אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
אינו חוזר'	לאחר שסיים ברכה אמצעית	
חוזר ל"והשיאנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"
מסיים "מקדש ישראל והזמנים"	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ²⁷ כב "יהיו לרצון" השני ²⁸	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³¹	מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה" ³⁶
חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹ י	קודם שסיים ²⁷ כב "יהיו לרצון" השני ²⁸	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	

35. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"אתה בחרתנו".

36. אם אינו מתפלל מתוך הסיודר.

הדין	נזכרה	טעות
חוזר ל"והשיאנו"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"
מסיים "מקדש ישראל והזמנים"	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	
חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹ לב	לאחר שחתם "בונה ברחמי", קודם שסיים ²⁷ כב "יהיו לרצון" השני ²⁸	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
בחול המועד		
חוזר ל"יעלה ויבוא" ומשיך "ותחזינה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	שכח ³⁷ יעלה ויבוא
אומר יעלה ויבוא קודם מודים	לאחר "המחזיר שכינתו לצייון" קודם "מודים"	
חוזר ⁴⁰ לרצה ⁴¹	קודם שסיים ³⁸ כב "יהיו לרצון" השני ³⁹	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
אינו חוזר ¹⁰	בשחית: לאחר שהתפלל מוסף	
חוזר ל"אתה חונן" ⁴⁴	קודם שסיים ⁴² כב "יהיו לרצון" השני ⁴³	התפלל של יום טוב
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
חוזר ל"ותחזינה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אחר "יעלה ויבוא" אמר "והשיאנו"
מסיים "המחזיר שכינתו לצייון"	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ל"רצה" ⁴¹	לאחר שחתם "מקדש ישראל והזמנים", קודם שסיים ³⁸ כב "יהיו לרצון" השני ³⁹	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
חוזר ל"רצה" ⁴¹	קודם שסיים ³⁸ כב "יהיו לרצון" השני ³⁹	מסופק אם אמר "ותחזינה" או המשיך "והשיאנו" ³⁶
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	
חוזר ל"ותחזינה"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"
מסיים "המחזיר שכינתו לצייון"	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	
חוזר ל"רצה" ⁴¹ לב	לאחר שחתם "בונה ברחמי", קודם שסיים ³⁸ כב "יהיו לרצון" השני ³⁹	
חוזר ³¹ לראש התפילה ³²	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	

37. וכן הדין אם מסופק³⁷.

38. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"רצה"³².

39. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"²⁹.

40. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא⁷.

41. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".

42. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה חונן"²³.

43. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה חונן"²³.

44. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה חונן".

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת חול המועד		
התפלל של יום טוב	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של שבת ⁷⁰
	סיים ברכה אמצעית, קודם סיים ⁴⁵ כב "יהיו לרצון" השני ⁴⁶	הזכיר שבת ⁴⁷ : אינו חוזר ¹⁰ לא הזכיר שבת : חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת ⁴⁸ ספק אם הזכיר שבת : חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת ⁴⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	חוזר ³¹ לראש התפילה של שבת ⁴⁹
התפלל כל התפילה של חול ⁵⁰	-	הזכיר שבת ויו"ט ⁴⁷ : יצא לא הזכיר שבת ויו"ט : חוזר ³¹ ומתפלל של שבת ⁴⁹ ספק אם הזכיר שבת ויו"ט : חוזר ³¹ ומתפלל של שבת ⁴⁹
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ¹⁰
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ²⁴ של ברכת "אתה חונן"	בערבית : ממשיך "קדשת" בשחרית : אם יודע ששבת היום - ממשיך "ישמח משה". אם שכח ששבת היום - גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה" במנחה : ממשיך "אחד וכו"
	באמצע ברכה ²⁵	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית ⁵¹
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ⁵²
	קודם סיים ⁴⁵ כב "יהיו לרצון" השני ⁴⁶	חוזר לברכה האמצעית ⁵³
	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	חוזר ³¹ לראש התפילה של שבת
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ¹⁰

45. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת²².

46. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת²².

47. רק אם הזכיר של שבת בחתימה⁷⁰.

48. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת הברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

49. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין¹⁰. ואם טעה במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי שבת מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה²².

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

50. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

51. אם לא אמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר "מקדש השבת" אינו חוזר.

52. בנוסח: **ביום השבת הזה וביום חג המצות הזה**, זכרנו וכו'.

53. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – מוסף		
יום טוב וחול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ויאמר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²⁷ כב "יהיו לרצון" השני ²⁸	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לח}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	חוזר ³¹ לראש התפילה
בשבת חול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": אינו חוזר לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	קודם שסיים ²⁷ כב "יהיו לרצון" השני ²⁸	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": אינו חוזר לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": אינו חוזר לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": חוזר³¹ לראש התפילה
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יום טוב בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ⁵⁴
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ³²

טעות	נזכרה	הדין
יום טוב וחול המועד		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל מוסף
	קודם שסיים ⁵⁵ כב "יהיו לרצון" השני ⁵⁶	חוזר לתחלת ברכה אמצעית של מוסף ⁵⁷ בחול המועד (בחול) - אם הגיע כבר זמן מנחה : מסיים התפילה ⁵⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁵⁹	חוזר ³¹ לראש התפילה ⁵⁹
התפלל ברכה האמצעית של מוסף שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל מ"אתה בחרתנו"
	קודם שסיים ⁵⁵ כב "יהיו לרצון" השני ⁵⁶	חוזר לתחלת ברכה האמצעית של מוסף של יו"ט ⁵⁷
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁵⁹	חוזר ³¹ לראש התפילה
התפלל תפלת יום טוב ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרנן מוסף"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרנן מוסף"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון, קודם שסיים ⁵⁷ כב "יהיו לרצון" השני ⁵⁸	בחנה"מ : חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹ ביו"ט אם לא הגיע עדיין זמן מנחה : חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁹ ביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה : מסיים התפילה ⁵⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁵⁹	חוזר ³¹ ומתפלל מוסף ⁶⁰

55. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף²³.
56. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף²³.
57. אם נזכר אחרי שאמר השם לפני חתימת ברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף.
58. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
59. ובחול המועד (בחול) אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
60. וביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה - ערבית, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה		
בימות החמה - ממוסף יום ראשון של פסח עד שחרית שמיני עצרת		
אמר משיב הרוח ומוריד הגשם ⁶¹	תוך כדי דיבור	חוזר לראש הברכה ⁶²
	לאחר כדי דיבור	חוזר לראש הברכה ⁶²
	אחר חתימת ברכת מח' המתים	חוזר לראש התפילה ⁶³
	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	חוזר ³¹ לראש התפילה ⁶⁴
תפילת העמידה - מעריב		
בשבת חול המועד		
שכח ולא אמר "ויכולו" ומעין שבע	לאחר שהתחיל קדיש	מפסיק ואומר ויכולו וברכת מעין שבע
	כבר אמר עד "ואמרו אמן"	ממשיך ומפסיק לפני תקבל (כמו בחצי קדיש) ² ואחרי ויכולו וברכת מעין שבע אומר קדיש תקבל
	לאחר שאמר קדיש תקבל	אומר קדיש תקבל עוד פעם ³ אחרי ויכולו וברכת מעין שבע
מוצאי שבת חול המועד ובמוצאי יום טוב		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו" ⁴
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁶⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	טעה ואכל: חוזר ³¹ ומתפלל
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	עשה מלאכה: מתפלל תפלת נדבה ⁶⁶ מ ³
תפילת העמידה - ערבית, שחרית, מנחה		
בימות החמה - מתפילת ערבית אור ל"ח ניסן עד מנחה ערב חנוכה		
אמר "ותן טל ומטר" ⁶⁶	תוך כדי דיבור	חוזר לראש ברכת "ברך עלינו" ⁶⁷
	לאחר כדי דיבור	חוזר לראש ברכת "ברך עלינו" ⁶⁷
	אחר חתימת הברכה, קודם ססיים ⁶⁸ כב "יהיו לרצון" השני ⁶⁹	חוזר ⁷⁰ לראש ברכת "ברך עלינו" ⁶⁷
	לאחר "יהיו לרצון" השני ³⁰	חוזר לראש התפילה ⁷¹ מ ³

61. וכן אם מסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור לט"ו אייר)⁷².
62. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור וכבר אמר השם שבחתימת הברכה, לא יחזור. ויכול להתפלל תפלת נדבה, באם אירע בימות החול.
63. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקין", וחוזר לראש התפילה.
64. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה'תשנ.
65. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.
66. וכן אם מסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור ל"ח אייר)⁷³.
67. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור וכבר אמר השם שבחתימת הברכה, גומר תפילתו ומתפלל תפילת נדבה⁷⁰.
68. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ברך עלינו"⁷².
69. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ברך עלינו"⁷².
70. אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת הברכה (וכן אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת שאר כל הברכות), אומר למדני חוקין וחוזר לראש ברכת "ברך עלינו".
71. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. טעה במנחת ערב

טעות	נזכרה	הדין
ברכת ההפטורה		
יום טוב		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ויצא ⁷¹
בשבת חול המועד		
אמר הנוסח של יום טוב ולא הזכיר שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום חג המצות הזה"	לאחר שסיים הברכה ⁷²	חוזר לתחילת הברכה
	-	אינו חוזר
חתם "מקדש השבת"	תוך כדי דיבור	חוזר וחותם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
חתם "מקדש השבת"	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר ⁷³
ליל הסדר		
קדש - ראה לעיל בניני קידוש		
ורחץ		
אמר על נטילת ידיים	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך"
	לאחר שאמר "על נטילת ידיים"	יעשה⁷³ כסדר הזה⁷⁴: "יחץ", "מוציא מצה", "כרפס" ללא ברכת "בורא פרי האדמה" ⁷⁴ , "מגיד ⁷⁵ ", ויטול ידיו בלי ברכה, וימשיך "מרור", "כורך" וכו' עד גמירא - כרגיל.

שבת ויו"ט, מתפלל בערבית (ליל שבת או יו"ט) שתיים⁷⁶.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

72. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

73. וזה רק אם היתה כוונתו (בטעות) ליטול ידיו לאכילת פת (מצה), או שנטל בסתמא כרגילותו אחר קידוש, אבל אם כיוון ליטול ידיו רק לדבר שטיבולו במשקה ולא לאכילת פת (אלא שבטעות בריך "על נטילת ידיים" מתוך רגילותו הלשוני וכדומה), צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וליטול ידיו עוד פעם בלי ברכה עבור אכילת פת, ואח"כ ימשיך מ"יחץ" ו"מוציא מצה" וכו' כבפנים.

74. ואם רוצה, יכול לברך תחילה "בורא פרי האדמה על דברים שאינם באים מחמת הסעודה ויכוון לפטור את המרור והכורך, ואח"כ יקח ירק הרגיל לכרפס.

75. כרגיל עד "גאל ישראל" ומברך "בורא פרי הגפן" על כוס שני, כרגיל.

טעות	נזכר/ה	הדין
כרפס		
אכל כזית		אינו מברך בורא נפשות
צפון		
שכח לאכול אפיקומן	אחרי מים אחרונים	נוטל ידיו בלא ברכה ואוכל אפיקומן בלא המוציא, ונוטל מים אחרונים שוב ומברך ברכת המזון
	קודם שבירך בורא פרי הגפן על הכוס	נוטל ידיו בברכה (אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ואח"כ מברך ברכת המזון ובורא פרי הגפן על הכוס
	לאחר שבירך בורא פרי הגפן על הכוס	שיתה הכוס ונוטל ידיו בברכה (אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ומוזג הכוס ומברך ברכת המזון ואינו שיתה וגומר עליו הלל וההגדה ואח"כ שיתה הכוס
	לאחר שהתחיל לגמור הלל	גומר ההלל וההגדה ושיתה הכוס ואח"כ נוטל ידיו בברכה אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ומברך ברכת המזון ללא כוס
ברך - ראה לעיל בדיני ברכת המזון		
הבדלה		
במוצאי שבת חול המועד ובמוצאי יום טוב		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	שכח במוצאי שבת: מבדיל ⁷⁶ עד יום שלישי. שכח במוצאי יו"ט: אינו מבדיל ⁷⁷
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר ⁷⁷

76. ואינו מברך על בשמים ואש אלא במוצאי שבת (עד עלות השחר)⁷⁶.

77. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן⁷⁷.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

זאת דאפי' את"ל דכללא כילו לן בנוגע לברכות בכלל, היינו רק כשהיא ברכה ראוי' ולא כשלא יצא יד"ח ברכה.

ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק – חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הרי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני'. ואין לומר דדמיה למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, דהתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, ולכן ל"ש דין מאורע שלא בזמנו בקידוש, וממילא אהני ל' גם לגבי ברכת היין. אבל כשכל עיקר ברכתו היא לבטלה כבנדו"ד, ה"ז הפסק גמור ואינו מעניין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. וכאשר הארכנו במקורות ועיונים שם. ואם נשפך לומר בסברא מחודשת שבבירך על המים אינו הפסק לפי שבפה"ג וקידוש כחדא מילתא ניהו, וכחדא ברכתא – דבר שזקוק ליסוד וביתא אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הגר על גר שלא שבת ובשמים של ע"ז, ראה מקורות ועיונים שם – ל"ש לומר כן כשאין הקידוש עולה לו, ורק בקידוש שאין פסולו בגופו אלא דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא הי' על היין וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. דומה למי שבבירך שהחיינו באחש"פ – ראה מש"כ בקיצור דיני שכחה וטעות ש"ל לקראת פסח השתא. וכן ראיתי שהעלה בקובץ אור ישראל חו' מא ע' סז (מטעם אחר). וי"ל גם בסגנון אחר, דשאני התם בבידש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתיקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה עד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבירך ברכת היין ב"פ זאח"ז אם השני הפסק, אלא שיש לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דניע על ברכה השני' שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשני', אבל בקידוש על המים, השקו"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשת'. וראה אצלנו במקורות ועיונים שם בגוף השאלה), משא"כ בנדו"ד שבבירך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנא שוה. ול"ד למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבבירך עליו אלא שלא כהוגן (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ג), דהתם מיידי בברכת המצות שנתעסק במצה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא לפי שקידוש הוא מעניין בפה"ג, לפי שללא קידוש אסור בשתי', או שכך התקנה (וע"ד ברכות אחרות שמשמדים על הכוס כברכת הגר ובשמים ושהחיינו. והביאו ראי' מיקנה"ה לענין כיסוי הדם בראשונים שם), ובנדו"ז אינו בגדר קידוש.

וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט כשאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", "דהוא שקר" (כל' המג"א סרצ"ט סק"ט).

וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סק"ח שמתפק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמא ההבדלה בין קדש לחול היא גם מעניין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלות. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שייסוד ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, אלא שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח להבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול

א. ע"פ קו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ג וסק"ד. [וראה גם בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע' 45 ואילך. והארכנו בזה בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט. וצ"ע מש"כ מפי השמועה בס' הרב אשכנזי].

ב. ולא אמרינן דל מיינ' תיבות "של שבת וכו'" דסגי ב"להדליק גר" לחוד – כדהארכנו במק"א.

ג. כבר שקו"ט במנהג נשים צדקניות לומר תחינות אחרי הההלקה והברכה לפני שנהנית מאור הנרות, וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' לה'תתקעא. ועכ"פ, רוב הסברות שנת' בזה שייכות גם בנדו"ד.

ד. נתבאר בהערה בדין טעה בנוסח התפלה בשבת שאחרי יו"ט, ומשם תדרשנו.

ה. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מעניין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידוש על כוס מים והי' בדעתו לשתות יין – ראה מג"א סרע"א סק"ב ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ח (ודלא כרעק"א שם בהגהות שם ע"ה). וראה הגהות רעק"א למג"א סרצ"ט סק"י) – אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושו"ר כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בביאורים סק"ז שהחסרון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא ניהו ואינו בגדר קידוש. וראה כע"ז בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט. והרי כמה אחרונים יצאו לפקפק בדברי המג"א מדין הפסק (נוסף לרעק"א – בחמד משה סר"ט סק"ז, ושם שכך דעת תרוה"ד, במנוה"ט סרע"א בקני המנורה סק"ט, ועוד). ואף דאנן בתר דברי המג"א ואדה"ז גרירין, אפושפי פלוגתא לא מפשינן, גם בכה"ג שאינו מעניין הקידוש כלל. ול"ד כלל לגביל לתורי וזכר שכבר נתנו לה לאכול (ראה עד"ז בשו"ת מנח"ש ח"א ס"כ. וקדמו בשו"ת משפטי צדק להר"ש גרמייאן סצ"ד) – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרד.

ולא גרע משהחיינו בליל ב' דר"ה, ש"א דהוה הפסק – שו"ת רשב"ש סת"ב. ולדידן שאין חוששים לזה, ה"ט שמחמת הכרח, כאשר הארכנו בב"ז וכו"ב במקורות ועיונים שם, משא"כ בברכה שאינה מן הענין כלל. וע"ד הסברא בברכת בשמים במוצאי יו"כ שחל בשבת (ס' הבתים הל' שבת פכ"ט ה"ד. ט"ז סתרכ"י סק"ב. גו"ר כלל א ס"ח, הובא בהגהות רעק"א לט"ז). ולדידן ה"ט דמברכוין דס"ל שכן עיקר, נוסף להטעם דעדיף לצאת כל הדעות מלחושי להפסק כיון שיוצא הבדלה מנו"פ, כבט"ז שם. וראה א"ח שם סק"ב דאכתי ברכה לבטלה היא וגם שותה יין ללא ברכה. ואולי כוונת הט"ז במש"כ "דעדיף טפי לצאת ידי כל הדעות מלחושי להפסק", שכיון שלכמה דעות מברך על הבשמים ממילא אין בזה משום הפסק). וראה שו"ת מהרש"ם ח"א סר"ט בנוגע ברכת על אכילת מצה בין המוציא לאכילה בסעודת היום. וגם למ"ד שברכה אינה בגדר הפסק וכמשמעות הרא"ש חולין פ"ו ס"ד בכיסוי הדם וברכתו בין שחיטה לשחיטה. ועד"ז הוא באר"ח דיני כיסוי הדם ס"א. ויתר על כן בר"מ מלוניל חולין פ"ו, ב דשאני דיבור של מצוה משיחת חולין) – הנה נוסף לזה דלא קייל"ח הכי, וגם קדיש וקדושה מיקרי הפסק (וראה שו"ת פלא יועץ טו"ז), וגם ברכות הן בגדר הפסק, ושאיני כיסוי הדם שמצרכי שחיטה היא (כבר"ז חולין ב' כח, ב (בדפי כ"ט). ועד"ז בעיטור ש"ב הל' שחיטה (מו, ד) דעיננא דשחיטה היא) – עוד

הגריי וקסשטוק שליט"א סר"ט און ג סק"ד (אלא שדחה). ועמדנו זזה בדברינו בנינוס תורה לחוהמ"פ תשע"ה בענין טעה ואמר ותן טל ומטר ותיקן עצמה תוכ"ד. ואכ"מ.

ולהעיר שבכה"ח צירף לזה דעת האומרים שגם ביו"ט אם חתם בשל שבת לחוד יצא דיו"ט איקרי שבת. ולא קייל"ן הכי. (וראיתי למי שכתב שכדברי הכה"ח מצינו גם בערך השולחן הספרדי סת"צ סק"ה. אבל אינו, דהתם קאי בשבת חוה"מ שחרית, שחתם מקדש השבת ואכ"כ טעה וסבר שאינו שבת חוה"מ יו"ט ואמר ישראל והזמנים, וטעמו שחזרה בטעות ל"ה חזרה. ואין הכרח בגוף הענין אי ס"ל שצריך לחזור ולומר גם תיבת מקדש).

[וכבר העירו שצ"ע וביאור בדעת המשנ"ב, שמחד גיסא בסתפ"ז סק"ג הביא שצריך לחזור ולומר תיבת מקדש וכדברי הפמ"ג, אבל לא אידך בבה"ל שם ד"ה תוכ"ד הביא לענינו הסברא (מדברי שו"ת הרשב"א שם) שבתיקון תוכ"ד ה"ל כהוספת שבת].

איברא, שמצאתי בפסקי חמו"ד הל' ר"ה סו"ד שבר"ה שחל בחול ואמר מקדש השבת וישראל יום הכורון אפשר דא"צ לחזור. ומשמע מדבריו שכ"ה אפילו אמר כך בטעות, ולא רק באופן שרצה לתקן תוכ"ד. והוא מחודש. ולא נתבאר שם טעמו. ולא שבקינן פשיטותא דהפמ"ג מחמת ספיקו דהחמו"ד. ודברי הפמ"ג הובאו לדינא בפת"ש איסל"ן ס"א ואר"ח ספינקא שם, ועוד. ומה גם שדברי החמו"ד לא באו אלינו בשלימות וקשה לסמוך ע"ז. ונראה בסברתו דס"ל שאי"ז שינוי מטבע שטבעו, כיון שהוא מטבע לר"ה שחל בשבת, והוא בגדר הוספת שבת, ולכל היותר ה"ז בגדר מאורע שלא בזמנו שנחלקו בזה, והרי בשו"ט אינו יכול להתפלל נדבה. אבל בדעת הפמ"ג נראה שהוא שינוי מטבע ממש.

וראי' לסברת הפמ"ג מהפלוגתא ביו"ט שחל בשבת וחתם רק בשבת (או ביו"ט), שלדעת הכנה"ג ועדמי' יצא בדיעבד, ואינו בגדר מיהו ממטבע לפי שלא שינה ממטבע שטבעו בכל יו"ט, ו"גם היום הוא יו"ט" (ראה אריכות לשון אדה"ז סתפ"ז ס"ג). והא קמן שגם שינה ואמר מטבע שאינו מתאים ליום זה לא יצא. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חוברת ג' בענין הטועה בנוסח חתימת הבדלה, במה שהארנו בכיו"ב.

ול"ד למי שטעה ואמר בשבת דעלמא, בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים שהתוספת היא אחרי גמר הברכה שאמרה כתיקון - ראה שו"ת מהר"ף סצ"ח, הביאו בברכ"י שם סק"ו בנוגע לשבת חוה"מ שחרית. (ובכ"מ משמע דקאתי עלה מעטעם אחר, מחמת שגם שינה ואמר חוה"מ דאיקרי יו"ט לכמה דעות עכ"פ, ואינה טעות, ועכ"פ אינו שקר. ולכאורה תרווייהו איתנהו בה, שבטעם האחרון לא סגי כיון ששו"ס שינה המטבע. והארנו בזה במקומו בקיצור דיני שכחה וטעות לשבת שחל אחר יו"ט. וראה גם בארוכה אצלנו בקובץ באתרא דרב שם. ולהעיר מעכ"ז בחתימת ההפטרע דשבת חוה"מ פסח בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים - ראה אצלנו דיני שכחה וטעות בלוח לפסח. אבל להעיר ש"א יתירה מזו, שייצא יד"ח בשבת חוה"מ שחרית בחתימת ישראל והזמנים, אפילו לא חתם בשל שבת כלל - ראה בא"א אופנהיים עה"ג בשו"ע או"ח סת"צ ס"ג. והארנו מזה במקומו. ואכ"מ).

ח. כדעת אדה"ז שהזכרת שם חג פלוני מעכבת. ונת' באורך בקובץ באתרא דרב חו' ו סו"ד ובהערות לשם. ואם הזכיר זמן

שבמוצאי יו"ט - ראה בלוח שכחה וטעות לחודש תשרי (תשפ"ד). ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

ג. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן בני ברכת ההפטרע. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' לב-לג.

ז. ראה פמ"ג סתפ"ז בא"א סק"א שדייק כן מל' המג"א שם, דאל"כ מאי קמ"ל. וכדברי המג"א, כ"ה בבאה"ט סק"ב ובשו"ע אדה"ז ס"א.

ומשה"ק בכה"ח סקי"א דמאי שנא משאר טעויות שיכול לתקן תוכ"ד כגון בנקיט כסא דשכרא ואמר בה"ג, ותיקן ואמר שהנ"ב, וכנהה רבות בשאר טעויות כיו"ב, וה"ט לפי שהיא בגדר הוספת שבת (ראה שו"ת הרשב"א סל"ה. רשב"א ברכות יב, ב) - צ"ל דשאני הכא שבחתם מקדש השבת וישראל וכו' ה"ז טופס דיו"ט (ור"ה ויו"ב) שחל בשבת ולא מינכרא התיקון. (וא"ש מה שבספה"ע בטעה וספר חמשה וזכר תוכ"ד א"צ לחזור ולומר תיבת היום (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ז סכ"ב במוסגר - דהא ליכא ספירה ד"חמשה ארבעה", ומינכרא התיקון). ועוד, דשאני התם שעוקר חתימה הקודמת לגמרי, אבל כאן משתמש בתיבת "מקדש" שבחתימה הקודמת. וי"ל דוגמא לדבר במברך על פה"ע בנוסח "בורא פרי הגפן והעץ" שבדואי ה"ז שינוי מטבע. ועוד שהוא שקר גמור, ש"ה"ז כאילו אומר שהיום שבת, וגרע משאר חתימה שמתקן תוכ"ד, ובל' הפמ"ג "ואין היום שבת". וראה באבודרהם סדר תפלות של חול ברכות המצות ומשפטיהם, במה שאינו מזכיר ביו"ט שחל בחול שבת (וילה"ע גם מזה שמזכירים שבת בנוסח "ותודיענו", אף שאינו שבת, שהיא הוספת שבת בברכה) "מפני שדרך להזכיר בשבת בלא יו"ט ומיחזי כשיקרא". (וכמו בשאר מאורע שלא בזמנו דלא אמרינן שהיא הוספת שבת לחוד. אלא שדנו בזה מטעם אחר, מדצ הפסק). וראה גם בשולחן סתפ"ז ס"א סק"ב. ואף גם זאת, דל"ד לשאר ברכות, שהעיקר בברכה מה שמזכיר שבחו של מקום, וכל שהוסיף בו שבת אחר לא איכפת לו, שגם שבת זה תמיד מן הענין הוא (ואף שלא תיקונו רק בזמן שמברך על מין זה). אבל כאן עיקרו הזכרת מעין המאורע, וכשהזכיר מאורע אחר שלא מן הענין קילקל בחתימתו. (והא דמהני באומר שוב תיבת "מקדש" - ה"ט משום דמוכח מינה שמבטל דבריו הראשונים דלקמן). (וראה כע"ז לחלק (בענין אחר) בין שאר ברכות לחתימת הברכה במעין המאורע בפמ"ג סתפ"ז בא"א סק"ב ע"פ הלוש שם, דל"ה כמוסיף שבת. וראה נה"ש סר"ט סק"ג. שו"ת אול"צ ח"א ס"ו. וראה חזו"א ס"יח סק"ג בסו"ד מש"כ לחלק בין מאורע שאר ימים דהוי הפסק לאמירת מוריד הגשם בימיה"ח שהוא כמוסיף שבת]. ותו, שבגוף הסברא שהוא כמוסיף שבת - הנה, בכ"מ מצינו בגדר תוכ"ד באו"א, שהיא מחמת עקירה לדבריו הראשונים, ולא (רק) מדין הוספת שבת. וראה מאירי כתובות יח, ב. שטמ"ק שם. נשמ"א כלל כד ס"ג. שו"ת שו"מ מהדורא ה' ס"ב ד"ה והנה בשנת. וראה גם שבת אפרים לנדא ח"א ס"ו סק"ה וילך. עטרת המועדים מדלוצ סצ"ב. ובכ"מ נת' יתר על כן, שגם הסברא דהוספת שבת יסודה מדין עקירה וחזרה, ומה שצריך לדין הוספת שבת הוא רק בכדי שלא יהא בגדר הפסק. וראה גם שו"ת עמק התשובה ח"ג ס"ח ד"ה איברא. שו"ת מנחת פרי רוטנברג ח"ג ס"ג סק"ד. ביוריי סוגיות ברכת הפירות לידידנו

מתן תורתנו ולא שם ההג' לא מהני. דפשוט שאי"ז ענינו של יום. ואפילו בשבועות לא יצא דאינו ענינו של יום כדעת אדה"ז סתצ"ד שם, דלא כשלמי חגיגה הל' יו"ט דיני תפלת המועדות ס"ג סק"ב. וכדפי' זמן שמחמתנו שאינו ענינו של יום.

ט. א"צ להזכיר – ראה אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאצ"ל אתה בחורתנו. ובמס' סופרים לא נזכר כלל וכן בנוסחאות קדומות אמרו "זמן שמחמתנו" בכל המועדים.

י. כ"כ בשיח מרדכי וייסמאן ס"ב ספ"ז. ובשש"כ פמ"ז הע' רו נסתפק.

יא. אף שלכתחילה ודאי אין לברך שהחיינו עוה"פ – בדיעבד אפשר לסמוך שאין כאן הפסק, ובהקדם שידוע השקו"ט בעניית אמן על שהחיינו בקידוש משום הפסק כשיזכר כבר לפני"ז (וראה אצלנו בלוח יומי במקומו). וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי, ומהם שעדיין שייך גדר שהחיינו על מצות הלילה אם הדליקה בענינו, וכדומה. (וכ"פ באלפסי וזוטא ר"ה ספ"ג במקדש ליל פסח לאחרים שאומר אח"כ זמן שמקדש לעצמו דברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. מנח"ש ח"ב סנ"ח סוסק"ב – לגבי ליל פסח. משנת חנוך גרוסברג ס"ג. שלמי תודה יו"ט ס"ז סק"א. אמנם, סברא זו לא מהני לרה"ט, שמע"צ ושבוועות. ובאר"א, בתשו' בעל אמירה לבית יעקב הובאה אצל נכדו בשו"ת זכר שמחה סל"ד – לענינו. וזן מזה בשו"ת צ"ח ח"י ס"ט. ולדבריו ברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא רק על מצות ההדלקה ולא גוף היו"ט. וראה כע"ז לבעל מעיל שמואל בקובץ המועדים יו"ט וחוה"מ ע' שע ואלך. והוא פלאי. וראה שם ע' שעד. ע' שעו).

ולחיינו גם מהסברא שברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא על קדושה כללית שבימים טובים, ובקידוש הברכה על הקדושה הפרטית שבכל חג (ראה שערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"ב סס"ב סקה" – ע' 310 ואלך – לפי דרכו. ולדבריו ל"ד למש"כ הפוסקים להזהיר להמברכות שהחיינו בהדלקת נרות ביו"כ שלא לברך שוב בביהכ"ס – ראה מט"א סתרי"ט ס"ב. חיי"א כלל קמד ס"ד. משנ"ב בשע"צ סק"ז. ובס' המנהגים חב"ד ע' 66 שמצוה לפרסם – עיי"ש מש"ב חלק, אמנם, מצוינו כה"ג באחרונים גם לגבי קידוש דיו"ט. והובא אצלנו בלוח במקומו).

וכש"כ למש"כ בשו"ע אדה"ז סתרי"ט ס"ג שברכת שהחיינו קאי על מצוות קידוש היום שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

ואף שאין לנו לעשות מעשה לחדש ברכת שהחיינו מה"ט (וראה לקו"ש חל"ז ע' 15 הע' 12 של אדה"ז צ"ע) – מ"מ משום ספק ברכות קשה להורות לקדש שוב ככה"ג. וראה סימוכין לדברי אדה"ז אצלנו בקובץ מבית חיינו חו"ט הע' 3.

וחזי לאצטרופי הדעות שהפסק בטעות ומענין המצוה אינו הפסק. וראה הסברות שהבאנו במי שהוסיף ההוספות של שבת בקידוש (בהע"ג ג), ובין השאר שם שבמקום שיש ספק שצריך לברך ליכא משום הפסק, וע"ד שהחיינו על הפרי בליל ב' דר"ה, קחנו משם. ומצוינו במאיירי ברכות יב, א ד"ה והריני, בנקט כסא דשיכרא ופתח בשיכרא וחתם בחמרא, דליכא הפסק שהוא מעין הברכה וע"ד טול בריך הביאו לפתן וגביל לתורי. ומצוינו כע"ז באחרונים (ראה שו"ת התעוררות תשובה מהדו"ח או"ח ח"ג סע"ה). קובץ המועדים שם ע' שעב. חדושים וביאורים מנחות הל' תפלין ס"ג סקה"ה) לגבי שהחיינו בליל ב' דר"ה, שגם לראשונים שאינו חוזר ומברך שהחיינו בליל ב' דכימוא אריכתא ממי, היינו שנפטר בברכת שהחיינו בליל א', אבל ברכת שהחיינו מצ"ע שייכת שוב בליל

ב', ולהכי כשלוקח פרי חדש עולה לו גם בשביל היו"ט. ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו ביו"ט היא פעולה נמשכת שכל רגע ורגע חייב בברכה על שהברכה בליל ראשון פוטרת כל ההג' כולו – לקו"ש שם ע' 16. ואף שאין כאן פרי חדש ובודאי אין חיוב לברך עוד פעם, אבל עכ"פ דינו בסברא זו לומר שאין להצריך לחזור ולקדש, שאין כאן הפסק, מחמת ששייך לקידוש (וע"ד סברת הט"ז או"ח סי' קח סקי"ב בהבדיל בשתייהן יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל – אף דהתם קאי בתפלה דוקא, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. ודלא שו"ת משנ"ה ח"ח סרכ"ב ד"ה וקצת) שהרי י"א שמעיקר הדין חייבת שוב בהחיינו. ולהעיר גם משיחת ליל שמח"ת תשמ"ט שגם אותם שעשו קידוש וזכרו כבר שהחיינו בעצמם עולה להם ברכת שהחיינו שישמענו בקידוש. כן מצוינו בהנהגת מהרש"ל שבייך שהחיינו בליל ב' דחנוכה על מנורה חדשה ולא חש להפסק בין ברכה להדלקה. והארכנו בכי"ב בלוח שכתה וטעות לחנוכה, בדיון טעה ובירך שהחיינו בליל ב' דחנוכה.

יב. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק. ול"ד למקדש על הפת שאומר ויכולו אחרי נט"י (ראה קובץ תשובות חת"ס ס"י. ועוד). והרי י"א גם בקידושי רבה במקדש על הפת לומר הפוסקים אחרי נט"י.

ובהקדם, שמעיקר הדין אצ"ל ויכולו על הכוס, וכמ"ש בתוס' פסחים קו, א ד"ה וזכרוה וברא"ש שם פ"י סט"ו ובר"ו תולדות אדם וחוה נ"ב ח"א וח"ט, וטעם אמירתו רק להוציא ב"ב, וברמב"ם שבת פכ"ט ה"ב לא נזכר בנוסח קידוש היום, ורק להלן בה"ז הביא שהוא מנהג פשוט בכל ישראל. ובמ"מ שם שכן נהגו ויש להם סמך כו'. (ולהעיר שלא הובא גם אצלו בנוסח תפלת לחש, ולא אחרי התפלה, ראה בסדר התפלות. וראה מעט צרי שם. שפ"א שבת קט, ב. אבל ראה שו"ת הרמב"ם בלאו קעח, והובא בברכ"י או"ח סוס"ח סק"א. אבל גם שם רק מחמת המנהג).

וגם ממנהגא, מקומו רק לפני בפה"ג. וראה ק"נ הערה"ש שם, דמובח שלא תיקנו לומר ויכולו על הכוס, דאי תקנו על הכוס הל' להזכירו כמו הברכה אחר בפה"ג שהוא תחלת קידוש.

ומה"ט ל"ד לשהחיינו בקידוש דיו"ט שאף שאומרו אפי' בשוק, אינו הפסק כשמסדר לה אכסא, והרי בשכח לומר ויכולו אומרו באמצע הסעודה על הכוס, ונימא שאינו הפסק – דהכא תיקנו דוקא לאומרו לפני קידוש. וממילא גם לדין שבשכח לומר ויכולו אומרו על הכוס – אין לזה חשיבות דברכה לתורי שאימרו אחרי ברכת בפה"ג. ול"ד לאור"א קיים בברי"מ, שהיא בקשת רחמים.

וראה במשנ"ב סרע"א סקכ"ד וכה"ח שם סקל"ו בשכח ובירך המוציא לפני קידוש שיקדש על הפת ולא יאמר ויכולו. (ואף שיל"ד, דשאני התם שבייך המוציא משום ברכה"נ ולא לצורך קידוש – ראה קובץ מבקשי תורה עניני יו"ט תשנ"ז ח"א ע' קג ובמנח"ש פסחים סכ"ד – לא נהירא. ומש"כ שם ע' תפב, דשאני בקידוש על הפת, שעיקר ענין ויכולו על היין – אינו). וקצת משמע כן מל' אדה"ז סרע"א ס"ט, שאם שבת לאומרו קודם קידוש אומרו בתוך הסעודה על הכוס, ומשמע שגם בשכח קודם קידוש וזכור באמצע קידוש אינו אומרו רק בתוך הסעודה. וראה שיש"כ פ"ב הערה פה. ובברית הבית שמו"ז ס"ט ר"ל שא"ב הפסק. אבל שוב חזר בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכ"ה בשו"ת שבת הקהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש

בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, ד"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליה סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ב בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת שבו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית ש"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכאז' צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ן שמצות אצ"כ בדברנו (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא - ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדברנו, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שביו"ט לא באכילת פת - ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדון מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שביו"ט לא באכילת פת - ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"פ). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א סי' (ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסבירים שבמצוות שעיסקן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח - ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דק"ל"ל יציא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי מש"כ, ובפרט שכל אדם דעתו עמדה המצוה בתקנת חז"ל על המצ"כ - ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם ס"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה ס"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דבכוונה לתפלה שגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת - ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישוע"ו"ש שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגוהו ש"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס - ראה בה"ג יוש הל' קידוש. כ"י צ"ל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג למג"א סתרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ונה"ג, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתרצ"ג סק"ג. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתרצ"ה במ"א סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לעשות קידוש במקום סעודה, שבה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת. עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר,

שם ח"ה סער"ז. וכן הורו כמה מאחרוני הזמן. ובמעורר ישנים ע' קמו כתב טעונו מעט אחרי קידוש ואח"כ לומר ויכולו. ויש שכתבו למלא שלא יהא גפוס. וצ"ע לסמוך ע"ז לכתחילה.

ובדיעבד כשאמר ויכולו מסתבר שאינו הפסק, שסו"ס הוא מענין הקידוש.

יג. לכאורה י"ל דל"ד לתפלה דתליא בפלוגתא אם צ"ל הזכרה גם באמצע הברכה, והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'קפב, עיי"ש באורך - דהכא לכנ"ע לא יצא, וכבכל ברכה שבמטבע ארוך כשאמר רק החתימה ושינה בפתיחה, וכפס"ד אדה"ז ס"ט ס"א. אבל בתפלה ה"ז מדין הזכרת מעין המאורע, שהרי חובת תפלה אינה משום שבת ויו"ט, ובעצם ה' ראוי להתפלל י"ח ורק להזכיר של שבת, וכל שהזכיר המאורע באיזהו מקומן מקום לומר שיצא. אבל כאן כל עיקר הברכה הוא בשביל שבת ויו"ט, ולא בירך הברכה כהוגן. וכן מצינו לרעק"א סתפ"ז ס"א לגבי הפטרה.

אמנם, מצינו שנחלקו הפוסקים בברכת מעין שלש על כמה מינים שלא הזכיר כולם בתוך הברכה, והצבנו ציונים לזה בדברינו שם. ואף בנדו"ד דמאי לה. והרי איכא למימר שטופס הברכה היא של שבת ורק שמוסיף להזכיר של יו"ט (או איפכא. ואכ"מ), וכל שקדש שבת ויו"ט בדברים על הכוס, וגם חתם כהוגן, עלתה לו. והה"ל לגבי הפטרה.

אמנם, אם לא הזכיר יו"ט באמצע ברכה גרע טפי שהרי צריך להזכיר שם חג פלוני, כאשר הארכנו שם.

ואחרי שאמר למדני חוקיך אינו חוזר לראש הברכה, כבשח באמצע שאר ברכה ארוכה. ואף שלכתחילה עליו לתקן בכל מאי דאפשר, בנדו"ד שהתחלת הברכה היא בא", אין לו להכנס לחשש ברכה לבטלה מחמת זה. וראה קצוה"ש סמ"ז סק"ה. ואף כשאמר למדני חוקיך אין לנו לחוש משום הפסק ברכה ברכת כפה"ג, כיון שהקידוש עלתה לה, והארכנו בהחילוק בין האופנים בדין יו"ט שחל בשבת וחתם רק בא' מהן.

יד. סידור. ראה שעה"כ פל"ד ס"א. ולדעת רוב האחרונים - כ"ה גם בנוגע לנשים. ובפרט למש"כ אדה"ז סי' קפח ס"י שחיוב אכילת פת משום שמחה. וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. ולענין חיוב שמחה אצל נשים - לרוה"פ חייבת בעצמה. וראה מש"כ אצלנו בלוח יומי בהערה, לענין גדר שמחת יו"ט בנשים. ואכ"מ.

טו. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

טז. וראה חשוקי חמד בכורות ג, א בארוכה.

יז. ראה קצוה"ש סמ"ז סק"י. ונשאר בצ"ע. ולכאז' מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"ג. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

יח. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח ס"ג-ג-יד. ס' המנהגים ע' 60.

יט. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהר"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"י מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחר, לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפני, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה"ל, וממילא לא

לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצוין שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פה"ב כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג ס"ה, ובבית מנוחה דיני סי"ג ס"ג, ובחסל"א סצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח סי' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סק"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפה"ב דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פה"ב. (אבל ראה שיורי טוהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק ב"כ – שנתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הג"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכא"ו נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקיי"ל שבס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדין סי"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר ב"כ – שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמ"ש ב"ב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזוהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

כ. מג"א סר"ח סק"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

כא. אמירת יעו"ז מהני גם לכתחילה בנוכח אחרי רצה – כ"כ בדה"ח סי' קיא ס"א, והב"ד במקרא קודש (אויירבאך) סי"ח ס"ד, ובכה"ח סתפ"ז סק"ו. ודלא כחיי"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפת"ש סרס"ח ס"ד ובפת"ע שם סק"ד ובארוחות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סק"ג. ובכה"ח שם סק"ה (וסותר ד"ע ממש"ב בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק לחלק בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"ז ל"ש לשבת (ראה כע"ז בדעת החיי"א בתה"ד סרס"ח סק"ו. ולהעיר ממחה"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק ע"ז"ז בין שבת ליו"ט) – שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במנוחתנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובחיי"א גופי' כ"כ גם בנוגע ליו"ט).

[ולהעיר שבדה"ח שם סע"ד ס"ו נשאר בצ"ע. אבל מתו"ד בס"י קיא נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי יל"פ באו"א, דפשיטא לי' רק כשנוכח קודם מודים, משא"כ כשנוכח אחרי התחלת רצה. ולכא"ו כשנוכח אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת ציטרך לחזור על ברכת רצה עוה"פ וה"ז ברכה לבטלה, וממילא מורוין לי' שיאמר יעו"ז שם. אבל כשלא גמר רצה, שפוסק באמצע הברכה (שבברכות אחרונות לא אמרו שיגמור הברכה, כפשוט. וכן מפורש בדרה"ח סס"ז ס"ב. קיצור שו"ע סע"ו ס"ח. ועוד.) וראה תה"ד סרס"ח סק"ו. ובאמת ליעקב קמניצקי סרס"ח ס"ב עלה ונסתפק בד"ז ואישתמיטת' כל הג"ל, חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (אף שנמצא מברך י"ט בברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנוכח אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא שימ' בדעתו ודעתו אביו הרמב"ם שבדיעבד יצא בהתפלל על חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלל. ואכ"מ.) וצ"ע.

וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשוט ועיין ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשוה"ז להג"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכוותי שגמרו הסעודה ולענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאל"ת, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

וג"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כסינון עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם שלא יאכל פת אח"כ או לא, דניס על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאל"ת הרי גם כל עיקר המצוה תלוי' בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמוד הרשב"א פסחים ק"א, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטר מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פה"ב, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינה כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פה"ב, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קיי"לן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למד"ז פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א ס"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ב (ראה מח"ב סצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סקט"ו. משנ"ב שם סק"ו. ולכא"ו סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מהרש"ב ז"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הג"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והשנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שא"צ נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ו רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פה"ב שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שביו"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל שם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר

ממש"כ שם כא, א). וגם בד' הפני"א אפשר להעמיס כדברינו, שכ"ז רק כשאנו מתפלל י"ח, אבל במתפלל י"ח חוזר לעיקר הדין, והפני"א ר"ל שכינו שפטורו מלומר ח"י ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיה במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצל"ח ברכות ג, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מצינו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב המג"ל) למיסבר סברא להורות לכתחילה לבן חול"ב ביוט"ש להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה בכדי להוציא בני א"י, עיי"ש בנדון דיד[...].

ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכו"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, הרי במקום ספק נקטינן דסב"ל. (אבל לפום סברא הנ"ל, שכינו שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנוכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנוכר אחרי שגמר רצה).

וצ"ע לסברא זו, כשנוכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתמת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק ס"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שנוכר לפני"ז. ובל' הלבוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדוייק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עיי"ש. ויל"ד. אבל בדרה"ח גופא בס' קיא מפורש שגם לדעתו בנוכר אחרי מודים מורנין ל' לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ז ס"ב).

ולמעשה, כיון שיע"א דלא מהני הזכרת שויו"ט רק בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות שבשנוכר אחרי מודים לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנוכר קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החי"א. והרי הזכרת שויו"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה לברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך ה' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבר שויו"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מה"י), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ו). ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ט ככוונת אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשנוכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוסי"ד שנקט בפשיטות שאחרי ש"ת חוזר לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראינו שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתקכ"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדהאן – מגדולי רבני המעבר, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 – במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ינסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושיניהם לא נחתו לכמה מהפרטים לדלעיל.

ובעיקר הקושיא שהקשה בדרה"ח – ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה ממשטע שטבעו – צע"ג לדידי ולדכוותי, שהרי לכו"ע יצא יד"ח בדיעבד. וראה מש"כ בעצמו בסתפ"ז. וראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאי"ז שינוי ממשטע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי ה' לעשות כן. ושו"מ שנתקשה בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סקי"א. ואולי כוונתו שלכתחילה הוא בגדר שינוי ולא מורנין ל' הכי. ודוחק.

ולאידך, בדעת החי"א מקום לפרש דקאי רק כשנוכר בברכת רצה, אבל בנוכר לאחמ"כ יודה שיאמר יעו"י שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין המאורע מתיי' רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כדיעבד דמאי, שלא להצריכו לחזור ולברך ברכת רצה. (ועפ"ז, אולי מקום לומר יתירה מזו בדעת החי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא סיים הברכה). אבל לשונו "דאפי' זכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא דנוכר קודם מודים, שבפשיטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולברותא נקטי'. ואולי כוונתו להשמיענו שאפי' בברכת רצה שהיא מקום הזכרת יעו"י לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חוזר ומברך ברכה בפ"ע).

וראה ברכת הבית ח"ב ש"מ"א סכ"א ובשע"ב לשם ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פ"ט ס"ב לחלוק על החי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתיקנו ברכה בפ"ע דלא אטרחוהו להתפלל י"ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועו"ל בסגנון אחר, שמעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע לשבת, וסגי בהזכרה לחודה, ורק כיון שפטורו מלהתפלל י"ח ברכות ממילא יזכרו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"א חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר י"ח חכמים לעיקר הדין ומזכיר של שבת בעבודה. (ואה"נ שלש' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (ביצה יז, א) משמע שאחרי שלא הטיחוהו כבר תיקנו חובת ברכה, אבל אגן בדעת ב"ה איירינן הכי. ויל"ע בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שביו"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה ממשטע שטבעו במתפלל שבע). ועוד, שכינו שמן הדין ראוי להתפלל כן, "אלא שהחכמים הקילו על האדם" (כל"ה) רא"ש ברכות פ"ג סוסי"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב), ונמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא קולא שלא לברך י"ח. וכל שכבר בירך י"ח אין מקום להורות לו להחמיר לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא י"ח ולהזכיר של שבת, וכל"כ כל הפוסקים (ואבוהון דכולהו – בשו"ע סרס"ח ס"ד) "יצא", דהיינו בדיעבד, ומפורש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אגן במאי עסקין שכבר התפלל י"ח. וק"ל. וכבר האריכו לתווך הטעם שלא הטיחוהו מיום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבידושלמי ברכת פ"ח סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכיו. וכן"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אגן בעניינותן כתבנו מזה – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"י) סי' יב"רא. ולהעיר מפנ"י ברכות כט, א בפ"ה הגמ' שם "הני שבע דשבתא כנגד מ", דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לברך ברכה בפ"ע, ולא כנ"ל. אבל ראה יד דוד יצנהיים ברכות כט, א. (ולהעיר

כב. כ"מ במג"א סת"כ ב"ס ק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם ב"ס ק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ובבמג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ק סק"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסח"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסח"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסח"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסח"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסח"ד.

ומה שכתבנו שכה"ה – באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה" ס"ב. שו"ת צי"א ח"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכוננת החיי"א – צ"ע, ורצונו שם בחיי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בביור הזכר בענין מי ששכח ונה"ג בשוה"ה הא' להע"ד. ויש"ג, והן מכלה כל הפסוק דל"פ משה (ראה בכל הנה"ג, ומשמע מחמת שזכונו להשליש הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפנים ש"י יושלים. ואם נפשך לחלק – עוד טעמי אחרית איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סת"כ ב"ס ק"ח. מור וקציעה ס"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאינו, ועיקר הדין בקריה"ת, וכן כתיש סיבה וליכא למיטעי – ראה שו"ת שבת הקהתי ח"א ספ"ס ח"ט, וכע"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמשנ"ב מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפלתו. ואף ההחולקים – יש לחלק טובא.

כג. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר עיי"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שייצטרך לחזור לראש, דלא שנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים – ראה א"א מבוטשטש סת"כ ב"ס ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממניסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א ס"א, ש"א. שו"ת יגל יעקב או"ח סת"כ. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו בשו"ת שו"מ ח"ג סס"ט – סק"א – במי שנהג שאומר יהוה לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהוה לרצון הוא כהיסח"ד. וראה כה"ח ס"ל קכב סק"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרוניץ תפלה ס"א) – לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו בן שום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סק"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שטענה הוי כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט

הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדו"ז בה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה ש"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו (וראה תהל"ד ס' קכב סוסק"ד) – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קייל"ן דבהיסח"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהוה לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סק"ב סק"ג. לטק הקחמ החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בבניאר ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו, "התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" – הרי לנו דלאו מילי סתריא נינהו (ואף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גווני, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י ס"ז). ועוד ראינו, שאפי" בטעה ודינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאיסור להפסיק. ומה"ט נראה שמוותר אפי' לענות קדושה לכתחילה אחרי שנזכר שטעה. ושו"ר מה שהאריך בזה בקובץ ששערי ציון (כולל אמרי יושר) חו' ו (וירושלים, תשפ"ד) ע"ק ועי' ואלך שהאריך בבעי"ז. (אלא שנוטה להחמיר בטעות המקלקת, כגון שששאל מטר בימות החמה שאין לו להפסיק לענות קדושה. והנלפע"ד כתבנו. וראה שם מה שהשיג עליו שם ע' קפט. ואין דבריו מוכרחים.

כד. ראה מקור חיים לחו"י ס' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

כה. שוע"ר ס' קח ס"ז.

כו. והנה, בשו"ע אדה"ז ס' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לש"צ הכריע שסומך על תפלת מוסף לכתחילה לא רק ב"ח אלא גם בשויו"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבזכור בדיעבד אחרי מוסף חו"י חו"י – הובא ד"ז רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשויו"ט, וטעמא בעי. וסבר הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשויו"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, שה"ה הוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, ב"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת ל"ש להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג ס' קכו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כ"ח"ג שביארנו בדברי הפמ"ג באו"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סת"כ בא"א סק"ג נחית לשקו"ט בדין היחיד בשויו"ט, דספק שמא אין דנים יחיד מש"צ, וספק שבשויו"ט ש"צ נמי חוור. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכע"כ לדין שאדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (כ"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצוה"ש סע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ע סע"ו סק"ה.

אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן ס' קכו שם, כתב להכריע בשויו"ט שחזור, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשו"ב ס' קכו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כת"י שכתב לפסוק לחזור, ואילו הוה שמיע להו הוה הדרי בהו, ועוד מחמת

דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשו"ט נראה שחוזר, עכת"ל.

אמנם אנו בעניינותי הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ואף"ל לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד.

ועכ"ז, אכתי לא בירא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שויו"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאני ש"צ שמקילים גם בשויו"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם בר"ח הוי כמאן דלא צלי. ולאידך, גם בשויו"ט י"א שהוא רק בגדר מעין המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא ריוח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שויו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"י – ראה שו"ע סי' קח סי"א, אדה"ז שם סי"ז. ולאחרי כל ההסברות בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שויו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ זקוקים אנו לב' הטעמים טורח ציבור ושתפלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשויו"ט. ועכצ"ל דסברי רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי להש"צ בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שביארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדון שעי"י תפלת מוסף כדון מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחוזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי). וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים חו"י ד' ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנוכח אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנוכח לפני מוסף, שיל"ל דהוי כלא התפלל כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנ"ב סי' קכו בבח"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשיץ ח"ה סי'.

כז. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד דרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

כח. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בשויו"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגומר תפלתו. אמנם, בנוכח קודם התפלת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי מפלגותא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון ש"לא שמחזירין אותן, חותם למדני חוקין.

כט. ולא מהני שיחזור לותתן לנו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום – הקרבת קרבן מוסף.

ל. ע"פ שו"ת גור"א אר"ח כלל ד סי"ט – הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז סי"א. ערוה"ש שם סי"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג – באו"א. והנלע"ד כתבנו.

לא. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

לב. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ

סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה. **לג.** כך נקטו רוח"פ וכו"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. וכו"ה בלוח כולל חב"ד בדיני חול המועד סוכות. וקצות השלחן סי' מז ס"ה (לענין ברכת המזון ביו"ט שחוזר). וכו"ה בפשיטות בסידור ההילת ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בס' רסח סי"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשויו"ט אינו חוזר).

דהנה, בשו"ע אדה"ז סי' רסח סי"ט הביא מה שכתוב בכל בו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל שם גופא מחלק בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שאין להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא רא' משם לנדו"ד במי שמסופק אם אמר יעו"י שספק אם חוזר (כנ"ל), שאדרבה יש לומר שההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הדרכי משה דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא דבדבר שנתגלגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו ל' יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחוזר שעינינו רואות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ת צ"צ אר"ח סי' ג סק"ז לא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיין שם בארוכה.

וצל"ע על מש"כ בנתיב החיים על דה"ח שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו אף שסתמית רוח"פ שחוזר ומתפלל בתורת חובה. [גם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבדואר צריך לחזור.

ורא' לזה, שהרי במג"א סי' תכב כנ"ל העלה שחוזר ועכ"ז בס' רסח הביא הספק שבכל בו. ועיין שם שצייץ גם למש"כ בס' תכב. ויש מקום לפרש בדברי המג"א שמצייץ לדבריו בס' תכב לומר שלמעשה גם בשבת חוזר. אבל בדעת אדה"ז א"א לומר כן, שהרי העלה הדבר בספק בס' רסח. ע"כ צ"ל בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינה שחוזר לדין שבת שנושאר בספק, גם בכל בו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפנ"ע. ועיין בב"ח מה שפירש בדבריו. ואכמ"ע.

לד. שאין התחלת הברכה בנוסח רצה מעכבת. וגם אם התחיל מ'ותחזינה", שם ברכה עלה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סי' קיד סוס"ח. וכש"כ בגדו"ז שהתחיל מייעו"י, שגם אם נאמר שהזכרת הקרבנות מעכבת בברכת רצה (ראה הליכות שלמה ר"ח פ"א סי"ב. ופלה פט"ו סי"ה. וראה שו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה בהערות והתנהגות סנ"ג – ע' תלו – ע"פ תשובה"ג ס"ג) – הרי ביעו"י מזכיר גם שירצה וישמע זכרון ירושלים. וראה פירש"י שבת כד, א ד"ה ואומה. אבודרהם סדר תפלות הפסח. ובכלל, עיקר תוכן הברכה קבלת התפלות שג"ז נכלל ביעו"י.

ויש שנהגו שהתחילו מואשי ישראל – ראה טור אר"ח קכ. וראה הנסמן בסידור רע"ג מהדורת שץ נספח לתפלת חול ע'.

הוספת והזמנים ושהיא הוספת שבת בעלמא.

ונזכר שם אצלנו בין הדברים, שכתבו כמה אחרונים שסברת אהל יוסף שהביאו בא"א אופנהיים, שבחתם בשבת חוה"מ רק בשל יו"ט יצא תליא בפלוגתא דפ"ח וכנה"ג. ולפ"ז, אם נאמר כאופן הראשון בסברת שבה"ל, שהחתימה מתאימה, והרי בהכרח שמתאימה היום, שהרי כך מתפללים במוסף, והיום היא בגדר "הזמנים", וא"כ מקום לפסוק שיצא וכסברת אהל יוסף. וגם החולקים עליו – עכ"פ כתבו דתליא בפלוגתא דפ"ח וכנה"ג, והרי לדידן נקטינן להורות להקל בספק הנ"ל.

איברא, שביו"ט שחל בשבת כתב אדה"ז בהסברת דעת כנה"ג שיצא אם חתם בא' מהן "וגם היום הוא יום טוב", ומשמע שלולא זאת לא יצא, והרי חוה"מ אינו יו"ט. אלא שאין כאן טענה, שהיה נבדון דיד' דקאי ביו"ט אכן מתאים לומר בלשון "שהיום הוא יו"ט". ואם חוה"מ מישך שייכא לחתימת והזמנים, ובכתפלת מוסף, איכא למימר על משקל לשון הנ"ל "וגם היום הוא בכלל הזמנים".

אלא שיש כאן בדברי אדה"ז השגה אחרת לסברא הנ"ל, ממש"כ אדה"ז "שלא שיהא ממטבע שטבעו חכמים בנוסח חתימת הברכה בכל יום טוב", "וגם חתמה במטבע שטבעו בו חכמים בכל יום טוב". ובחזו"מ, הרי לא טבעו כך בשאר התפלות רק במוסף.

אלא שבמט"מ ודעמ"ל מוכח שאין כאן סתירה לדין מטבע שטבעו. אלא שלא פירשו טעמים ונימוקים.

ואף שנטיית הלב מכרעת שלפי האמת טעמים אינו מחמת סברת דל מינה, אלא דמישך שייכא, וגו' בגדר מטבע שטבעו, וממילא נתיישבה שיטת אהל יוסף – קושטא אמינא, שבאמת יש להכריע כערך השולחן ועוד, דלא כאהל יוסף, שלא יצא, ומחמת סברת שינוי מטבע גופא, וכפי שכתבנו שם, אלא שביארנו שם שמ"מ אין הדבר מוכרח מחמת מקור הדברים, אלא סברא היא, ומ"מ סברא אלימתא היא.

הקושיא שכתבו האחרונים על אהל יוסף מחמת פלוגתא פ"ח וכנה"ג אינה מכרעת לדינא, להוכיח דעתם אליבא דכנה"ג, דעדיפא מינה הקשו, שגם אם לא נקבל סברא הנזכרת, ס"ס לא יצא מכלל פלוגתא. אבל באמת גם לכנה"ג חילוק גדול בין המקרים, שבחזו"מ רק בשל יו"ט הוא שינוי גמור ממטבע של שאר התפלות.

ודוחק למיסבר סברא, שכיון שטבעו בשאר תפלות אין זה שינוי מטבע – דמאי שנא ממה דיו"ט איקרי שבת ומכל מקום לא יצא בחתם מקדש השבת ביו"ט גרידא שחל בחול, מאחר שלא כך תיקנו לחתום.

ומכיון שלא נמצא בדברי מט"מ טעם וסברא, אין לנו לחדש מעצמנו חידוש דין שלא כתבו להדיא. והרי כל עיקר דבריהם שיצא בתפלת יו"ט מחודשים, ועדיף לן למעט החידוש ולא לרבות. ובפרט שעפ"ז יכוננו דבריהם עם הסברת שו"ת מהר"ף שהובאה שם אצלנו. ועוד וגו' עיקר עם משמעות הפשוטה דהברכי "ושע"ת ובה"ל ושלמי חיגה שהעתיקו הדבר כאילו דברי מהר"ף שעתו בתשובה השנית (שאם חתם ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת לא יצא) קאי בשבת חוה"מ (אף שבמקור הדברים מפורש דקאי ביו"ט וכדעת פ"ח), כפי שנתבאר שם באורך.

והנה ח"א שליט"א נ"ל שגם בחתם מקדש ישראל והזמנים יצא. ועיקר דבריו, שבשבה"ל אא"פ לפרש בטעמו מחמת

674. ובמשנ"ב שם סק"א שגם בדילג רצה אי"ז שינוי מטבע. וכ"כ בתורת חיים סופר שם סק"א, הביאו בכה"ח סק"ג. וכ"ה בבני ציון סק"א. וגם לפמ"ג במ"ז שב סק"א – הרי בגדו"ז כבר אמר רצה בפעם הראשונה. ומסתבר בכוונת הפמ"ג שהוא ע"ד הקורא שלא כפי המסורה (ראה שו"ע או"ח סי' קמג ס"ח) ולא שמעכב מצ"ע, וכדמוכח ממש"כ כן דוקא בעשה במזיד. אלא שהתחילת דבריו משמע שגם בשוגג צריך לחזור לראש הברכה עכ"פ. אבל ראה תו"ח ועוד שם. וראה ספר הבינונו (נתי) אות ז (ע' כו ואילך). וכ"כ בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג ע' ב בשם הגר"ח שיעור"י במקום רצה. וראה עמק ברכה תפלה ס"ד. שו"ת שאלת רב ח"א ע' שדמ. מבית לוי חו"ע כה. קובץ בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול התורה תשרי תשע"ג ע' קפו. משברי ים תפלה סוסי' ג. גנת אגוז אלטמאן ע' צד. מגדל צופים ח"ח סל"ו. וחזי לאצטרופי הדעות דמהני הזכרת יעו"י בהודאה. ולצל"ח ברכות כט, ב, גם בשבח בעבודה ונזכר קודם חתימה חוזר לתחזינה.

וראה מרדכי ואגודה ברכות ס"פ בשם ראב"ה שבלא התחיל ברכה שלאחריו ס"ל לומר יעו"י ותחזינה ויסיים וא"צ לחזור לרצה. ומשמע בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול מייירי לכתחילה. אבל אין רא' שמעכב. (ובכלל, ראה בראב"ה השלם ס"פ בהערת המהדיר שהוכיח שנשמטו מפני הדילוג כמה שורות בדברי ראב"ה). ומה שמצינו בכ"מ דלא מהני הזכרת ט"ל ומטר אחרי שהתחיל רצה, התם שאני שכיון שהתחיל ברכה שלאחריו אף שאינו מעכב נעקר כבר משומע תפלה. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ב ס"ד בנידון דיד'.

לה. וא"צ לחזור לראש תפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ. ובלא"ה, בגדו"ז אינו שקר כיון שחוה"מ מישך שייכא לתפלת יו"ט, וכדלקמן בהערה שלאח"ז.

לו. כמפורש בראשונים – ראה מט"מ סתרע"ט בשם שבה"ל סוסי' ירט. תניא רבתי סוסי' נג. והובא בכ"מ – פ"ח סת"צ ס"ז. שכנה"ג שם בהגה"ט סק"א. א"ר שם סק"ח. מקו"ח שם ס"ט. חק יוסף שם סק"ב. שולחן גבוה סק"יט. שלמי ציבור (רמא, ד), והו"ד כבה"ח שם סק"ס'ו ובסרס"ח סק"ח. וכ"כ מדגפשי' בשו"ת מעיני הישועה הירשהוון ח"ב סט"ו. וראה מש"כ לבאר בשו"ת בצה"ח ח"ד סמ"ג. והוא דלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"א סק"ג. ובתשו' שם גופא כ' להדיא שלא עיין בספרים ואם ימצאו באיזה ספר שלא כדבריו יודיעוהו. ולפעל על כמה מלקטשם שלא הוגישו בד"ז. וכדברי אג"מ כ"כ בפ"ח האלף קל שלמה שכתב [נפשוט], שפ"ז בשא"ש בחזו"מ שחל בימות החול שצריך להתפלל י"ח ברכות. וראה שו"ת הלק"ט ח"א ס"ד. שו"ת לב חיים ח"ב סמ"ו. יבי"א ח"ד או"ח סנ"א סק"ו. יחו"ד ח"ה סל"ז. שרה"מ ח"ג סי' קח סק"ד. ודלא כשו"ת איש מצליח סל"א]. והארכנו בד"ז בלוח לדין טעה בשבת שאחרי יו"ט וחתם מקדש השבת וישראל והזמנים.

לז. ד"ז תליא בפלוגתא. והובאו אצלנו הדעות בזה בין הדברים בדין הטענה בשבת שאחרי יו"ט, או בשא"ש שבתות השנה שאינו יו"ט, וחתם מקדש השבת ישראל והזמנים. ולמעשה, יש להכריע שחזו"מ, וכדלקמן.

ונקודת הדברים בנוגע לנדו"ד, דהנה שקו"ט שם אצלנו בארוכה בב' האופנים בדין שבשבה"ל ומט"מ ועוד בהתפלל בשבת חוה"מ תפלת יו"ט והזכיר של שבת שיצא, אם הוא מחמת שחתימת והזמנים מתאימה גם ליו"ט, או דל מינה

כה"ח תכב, י אבל ראה מאמ"ר תכב, ג, שצ"ל דוקא בעבודה. והסכים לדבריו במחת אהרן פארוו יח, מא. וכדבריו כתב גם בחכמ"ש תכב. אבל בשלמי חגיגה דיני יעו"י ג. השיג על המאמ"ר. אלא שגם לדעתו מהני רק בש"ת או בעבודה. ועוד פלוגתא בפ"ע אי מהני להזכיר בהודאה. ועוד שק"ט איפכא ב"י"ט שחל בשבת והזכיר אחד מהן בעבודה ולא באמצעית. וכן שק"ט במוסף אי מהני להזכיר בעבודה.

ולא תימרא, שאם לא הזכיר יעלה ויבא ברצה, וצריך להשתמש עם הזכרת החג שאמר באמצע ברכה רביעית מדוע נאמר שלגבי חתימת ברכה רביעית שאמר מקדש השבת וישראל והזמנים אנו חותכים את סיום הברכה – שהמענה פשוט, כי לא תיקנו שיחתום כך, ואסור לחתום כך. ואינו שייך לדין הזכרת יום טוב שבאיזה אופן שיוזכר די. וכל זה פשוט אצלי.

עוד כתב הנ"ל שפשטות דברי הביאור הלכה בסימן תצ דקאי בשבת חוה"מ ופסק שאם חתם מקדש ישראל והזמנים לא יצא. ואינו סותר לדברי שבה"ל, דאיהו קאי באופן שבתחילת ברכה רביעית הזכיר שבת בלבד ובחתימה הזכיר ישראל והזמנים לא יצא.

אבל כשבתחילת ברכה רביעית הזכיר את שבת וגם את חול המועד אבל בחתימת הברכה אמר מקדש ישראל והזמנים מודה הביאור הלכה שיצא ידי חובה. ומשמע שרוצה לחדש, שהוא כאילו מעיקרא טבעו ב' מטבעות לשבת חוה"מ, ומש"י"ה ספיר דמי להתפלל בנוסח של יו"ט. ואם אכן כך כוונתו, צע"ג מ"ט לא יתפלל כך ככתחילה.

ועיקר טענתו, שאם פתח ואמר שבת בלבד וחתם מקדש ישראל והזמנים כיון שיש כאן פתיחה בדבר אחד וסיום בדבר אחר הרי זה יותר גרוע.

וצ"ב אצלי, מדוע יותר גרוע שהפתיחה בענין אחר, ומה גם דאיכא למ"ז אבריתא דס"ל הכי לכתחילה – ובכלל שאני תפלת יו"ט משאר ברכות שהפתיחה כללית ומזכיר שבחר בנו מכל העמים וכו', שפתיחה זו אפשרית גם בשבת, והזכרת יו"ט היא רק במשפט קצר אחד – ותתן לנו וכו'. וראה אצלנו במק"א ממשמעות המאירי שגם ההתחלה באתה בחרתנו נקרא טופס של שבת.

והנה, ב"י"ט שחל בשבת, נחלקו אם די בהזכרת שבת – וה"ה יו"ט – רק בחתימה ויצא. והארכנו בזה במק"א ושההכרעה שמספק אינו חוזר.

ולדעת המשנ"ב, גם ב"י"ט שחל בשבת, שצריך להזכיר שניהם בברכה ובחתימה, וחתם רק בשל יו"ט לא יצא. ואם חתם בשל שבת לחוד יצא. ואם נפרש בדעת שבה"ל שדין שבת חוה"מ בתפלה כיו"ט – אבל רק בדיעבד, שזה גופא צ"ב טעמא מאי – נצטרך לומר ובמכ"ש וק"ו, ששבשבת חוה"מ נמי דינא הכי, שבחתם בשל יו"ט לחוד לא יצא.

ולאידך, שדי בהזכרת יו"ט רק בחתימה, כמו ב"י"ט שחל בשבת. וא"כ בחתם בשניהם, מאיזה טעם לא יצא.

לח. נחלקו הפוסקים. ודעת האחרונים שאינו יוצא – נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שבלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא – במזכיר קרבן אחר קלקל וגרע טפי. וע"ד הדין שבהתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ בשינה וקולקל. ועד"ז כתבו כמה אחרונים (דלקמן). ולהעיר מכע"ז בשו"ת הצ"צ או"ח

סברת דל מינה, דהא איירי באופן שלא הזכיר יעו"י בעבודה, וא"כ ליכא להזכרה דחוה"מ במקומה. ובהכרח בדעתו שיצא יד"ח מחמת שגם בשבת חוה"מ אפשר לחתום מקדש ישראל והזמנים. ואילו להטעם בשו"ת מהרי"ף שיצא יד"ח מחמת סברת דל מינה על כרחך דמיירי שהזכיר יעלה ויבא ברצה. ולדבריו עולה שכל הפוסקים שהעתיקו דברי שו"ת מהרי"ף בהכרח דלא ס"ל כשבה"ל.

אלא שבכה"ח סת"צ סקס"ו הב"ד שבה"ל. ושם בסקי"ז הב"ד מהרי"ף. ובהכרח שכאחד יהלכון.

ועם כל הכבוד הראוי, לא הבנתי מדוע להתעקש לפרש פירוש חדש עם יסודות מחודשים שאינם מובנים כל צרכם וממילא למצוא סתירה כשאפשר בקל לפרש באופן שאינו סותר. ואכן אלו שלומדים שסברת מהרי"ף חולקת אשבה"ל, מפרשים שבשבה"ל אתי עלה מחמת שנוסח דיו"ט מתאים לשבת חוה"מ ומהרי"ף מחמת סברת דל מינה, ומדוע נזקק לדל מינה אם בלא"ה מתאים. זו דעתם ואינה מובנת אצלי.

ובכל אופן, לא ראיתי בדבריו מענה ברור להשאלה היאך יצא מחשש משנה ממטבע, כשחתום מקדש ישראל והזמנים בשבת חוה"מ. ואין לומר שלא נחשב משנה ממטבע שטבעו חכמים, כיון שלגבי חוה"מ שחל בשבת בדיעבד אפשר להזכיר בברכה רביעית יום טוב ושב, וכמו ביום טוב שחל בשבת שאם הזכיר שניהם באמצע ברכה רביעית וחתם מקדש ישראל והזמנים יצא ידי חובה הה"ל בחוה"מ שחל בשבת שאם הזכיר שניהם באמצע הברכה וחתם מקדש ישראל והזמנים יצא – שז"א, שמשנה ממטבע הוא דין בחתימה, ותיקנו שיחתום מקדש השבת דוקא. ומה מועיל מה שיכול להזכיר בברכה רביעית, סוף סוף לא תיקנו שיחתום כך. ויו"ט שחל בשבת שאני שיש כאן שתי מטבעות, וחתם באחד מהם. אבל כאן להדיא תיקנו שלא יחתום כך. אלא מה תאמר שתיקנו ב' אפשרויות לשבת חוה"מ – תפלת שבת או יו"ט – דבר זה מופרך בעיני.

גם בעיקר דבריו צל"ע, דמה איכפת לן מה שלא אמר יעו"י ברצה, העיקר להזכיר של יו"ט, והרי כיון שהתפלל של יו"ט, הזכיר בברכה אמצעית ותיסיג לן בהכי. ומדובר שהתפלל תפלת יו"ט והזכיר של שבת.

אמנם חקרוה בתפלת ר"ח שהתפלל י"ח ברכות והזכיר ר"ח בברכת סלח לנו. וכי"ב, כגון שאמר סלח לנו אבינו ביום ראש החודש הזה, אם יצא יד"ח, כיון שתקנו להזכיר דוקא בעבודה.

אבל אין הגידון דומה, שכאן לא גרע מאומה, שטעם שמוזכרים בעבודה ולא באמצעית הוא שלא הצריכולו לקבוע בברכה בפ"ע ודי בהזכרה בעבודה. וראה פירש"י ביצה יז, א ד"ה מתפלל לבוש קפת, א. ומכיון שכן, כשאמר בברכה אמצעית עדיף מינה הוא. ובכלל מאתים מנה. ואיכא למ"ד בגמ' שכן צ"ל לכתחילה.

אמנם בר"ח שחל בחול תיקנו בברכה מסויימת, ומהיכא תיתי שיכול להתחכם ולומר בברכה אחרת.

ולמרות הנ"ל, מצינו שמי שהתפלל של י"ח בשבת או ביו"ט, משמע פשטות השו"ע רסח, ד שהזכרת מעין המאורע בכל ברכה מועיל. וראה אדה"ז תפ, ב, שכ"כ להדיא. ומכיון שכן, מסתבר שכ"ה גם לגבי ר"ח. וכ"כ בתהל"ד רסח, ו לגבי ר"ח. וכבר כ"כ בברכ"י תכב, ד. והביא כן מתשובה בסוף ליקוטי הפרדס – עכ"פ לגבי הזכרה בש"ת. וכ"ה בבית עובד ר"ח ד.

כפסק המג"א סקל"ז סק"ו) – ראה פמ"ג סקל"ז בא"א סק"ו. שיע"א ש"ח סמ"ט. משנ"ב שם סק"א. (אבל בעולת שמואל שם נראה שתפס בדעת המג"א שבכל גווי חוזר וקורא בברכה, עייש"ה). וראה גנזי חיים למג"א שם שעמד בזה.

ומשמע שנקטו דקילין מעיקר הדיון כאמימר לומר שניהם (וכ"ה בפס"ד להצ"צ סתר"ס שאף שהרמב"ם פסק כרבא, לדין נקטינן כאמימר), ומברי רבנן שגם לאמימר העיקר באמת פסוקי היום (ראה בפס"ד שם דאמימר ס"ל שלא לשנות הסדר (כסברת רבא) ולא ידלגו וביים השני, אבל יאמרו ג"כ וביים השלישי שהוא עיקר באמת, ומפני שלא לדלג וביים השני אין כדאי שלא יאמרו האמת. אבל בפס"ד להצ"צ שם בסוף ע"ב, משמע שלענין דינא אין מקום כלל לומר רק של היום, שהוא כדעת אביי, שבדאי אינו לדנאי. ודוחק לומר, דהתם מיירי בהושענות דליכא קפידא, שאינו נרמז בו לאיזה יום שייך, וכבשרי ש"י, ראה שם. (וראה בהערות לפס"ד לבעל משנת אליעזר בקובץ יגד"ת כולל צ"צ חוברת יד ע"ב 64. ואכ"מ). אבל בקרה"ת ובתפלה, בהיות ולדינא קייל"ן כאמימר חייב לומר שניהם. ואם טעה, מהדרין ל' – שאינו במשמע דבריו כלל. ומש"כ הפוסקים לקרוא בכה"ל ללא ברכה, לפי שנקטו שגם לאמימר העיקר שיהא לפי האמת.

[ולכאורה י"ל, דהתם מיירי בספיקא דיומא כשעדיין קידשו ע"פ הרא"י (שעד ימי אביי ואבא קידשו ע"פ הרא"י ורק מסוף חכמי התלמוד התחילו לחשב ע"פ חשבון – רמב"ם קדה"ח פ"ה ה"ג. אבל בגנזי חיים שם נראה שפי' עד ולא עד בכלל, שמימי אביי ורבא התחילו ע"פ החשבון. וכדמוכח במביצה ד, א. וכו"ה בצ"ח ביצה ה, א. מנ"ח מ' שא. אבל פשטות הפי' ועד בכלל. וראה מח"ב או"ח שצ"ג. קרן אורה עירובין מ, א. סדר משנה יו"ט פ"ו הי"ד – ע' תנו. או"ש קדה"ח שם. וראה שקל הקדש שם. הנסמן בקובץ חיילי המלך ע' פה. וראה שיחת ש"פ בראשית תשמ"ה. ולכאורה אמימר הוא כבר אביי ורבא, וכיון ששני הימים בספק נחלקו איזה לומר, ולאמימר שקולים הם ויבואו כאחד (אף שמימות עזרא לא מצינו אלול מעובר). אבל לדידן, אף דנקטינן כאמימר, כיון דבקיאות בקביעת דירחא צ"ל בעיקר לפי האמת (ודלא כהבנת עולת שמואל בדעת המג"א). אלא שבפס"ד שם מוכח שלא פ"י כן, ודאינהו נמי מיירי האידינא דבקיאותן בקביעת דירחא. וגם נראה מדבריו שרבא ואמימר אתי עלה מהטעם שלא לדלג הסדר].

ולפ"ו, בטעות בתפלה, דל"ש הזכרת פסוקים ללא ברכה כשכבר סיים הברכה, לדידן דקילין כאמימר, כל של אינה טעות גמורה לפי האמת, אין לו לחזור – כך נראה. ולאידך, כשאמר יום פסוקי אתמול, הדעת נוטה יותר שיחזור (אא"כ להדעות שגם בטעה בפסוקי מוסף אינו חוזר, ולסברת שבה"ל ודעמי, דתפלה עדיף מקריה"ת). ובאמת, זו סברת מהר"ב ונשבויר בשו"ת עולת שמואל שם, לדלידן דבקיאותן בקביעת דירחא העיקר להזכיר פסוקי היום שעומד בו, ולא של אתמול, ומה"ר ט סבר שבהזכיר פסוקי אותו יום אינו חוזר. ואף שבאמר של יומו, לא א"ש לא לרבא ולא לאמימר, וכטענת הצ"צ בנוגע למנהג הושענות שם – התם מיירי לכתחילה, שאין מקום להנהיג כאביי. אבל לדידן דקילין כאמימר, בטעה בדעיבד הכל הולך כפי המציאות, אם אמר כפי האמת. [ובשו"ת עולת שמואל שם הובאה גם דעת הגר"ל פישלס, שתלוי אם אמר כבר של אתמול ביום שלפניו].

אבל בשו"ת עולת שמואל שם נחית לדינא, ודעתו שכשאמר רק של יומו חוזר מחשש זלזול ביוט"ש (אלא שלדינא כתב שבסיים הברכה לא יחזור). ונימוקו עמו, מחמת דעת רבא,

סע"ה. וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהדור"ב) גליון ג הע' 26 בכיו"ב. ויש"נ. [גו"ל דוגמא: אמירת "מוסף" ולא "מוספי" ביום א' דר"ה שחזור – ראה הגהות רעק"א סתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שעת"ת שם בשם הל"קט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחזור רק בלא סיים הברכה. ובדה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני שעירים". ועד"ז, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת ולא של ר"ח (או ביו"ט שחל בשבת – של שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במש"א ונעשה לפניך קרבנות וכו', שכיון שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע – ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. וראה מה שכתבנו בענין זה בלוח יומי לחנוכה תשע"ו (יום שבת ר"ח). אבל ראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג מש"כ לחלק. ושם, אפי' הזכיר של שבת בהברכה. אבל, ג' פשוט שאם אמר "זאת מוספי יום השבת" ולא אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתיות האחרונים].

אמנם, דעת הרבה פוסקים שלא יחזור (וכמה מהם כתבו להדיא דר"ח ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין כלל) – ראה בכור"י סתר"ט סק"א. חיי"א כלל כח סט"ז. משנ"ב סי' קח פסוקי. סתפ"ח סק"ג. ועוד. וכ"פ בכת"ת חבלים בניעימים ח"ב המאסף לחאו"ח סק"ג. מנח"ס ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. ח"י או"ח סי"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ת שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה בשו"ת שו"מ שתיאתא סכ"ב דאזיל בתר איפכא).

אבל ראה עולת שמואל סי' קג. שו"מ רביעאה ח"ב סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל דמ"ד דל"ה הפסק הוא רק בתפלת תשלומין. וילה"ע, שלרוה"פ גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה). פת"ש לס' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז חוזר. ומיירי באופן שטעה במנין הפרים, שאינו גם כשל יום אחר. ובסו"ד כתב שבזכור אחר סיום הברכה צ"ע. וראה הנסמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ד שם העיר מפסק הרמב"ם (תו"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין מעכבין זא"ז. וכבר הקשו (ראה מנ"ח מ' שכ) שד' הרמב"ם הם נגד פשוטות הגמ' (מנחות מד, ב) לחלק בין סוכות לשאר המועדים. ובשו"ת מנח"ס העיר לנכון מחיי"א כלל כח בשמ"א סק"א שבמצאו עוד באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ הו"ה בתפלה, עיי"ש מנ"ח). הנסמן בארחות חיים סתר"ט סק"א. דע"ת שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות). משמרת שלום קודינבו בהדרת שלום הוספה לסמ"ג. שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' רל. תשוה"נ ח"א ששפ"ח. בצה"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו ססד"מ. שו"ת להורות נתן ח"ח סכ"ז (רק שהוסיף במספר הקרבנות).

וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם) ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי למטיעי, ועדיפא דהו לבעי לכתחילה מנהג קריאת הפסוקים, אם שיוצא ר"ט לבדיעבד (ול"א שגם בדעיבד ל"י), ולכא"ז צ"ל ששטעה גם בדעיבד לא יצא. אבל בשו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ה הוסיף: ותתלבל תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי לבטל קריאת הפסוקים.

ובטעה בספיקא דיומא, נראה דלכו"ע יצא כשהזכיר יומו, דאין בקיאותן בקביעת דירחא. וראה פת"ש שם.

[ועדיין צ"ע, שמעיקר הדיון קייל"ן כרבא בסוכה נה, א, שהעיקר פסוקי יום אתמול. אמנם, מצינו לענין קרה"ת שנקטו הפוסקים איפכא, שהעיקר קריאת יומו ולא יום אתמול, אלא שחוזר וקורא ללא הברכה (כשקראו של אתמול חוזר וקורא בברכה

כאמור, ומסיים בענין אחר. והדרינן לסברא קמייתא. וראה בעיקריה הדי"ט או"ח סי"א. ובשו"ת מנח"י שם בסו"ד ר"ל דל"ה שקר כיון שהיא טעות דמוכח. וצ"ב. וראה גם בשו"ת משנה"ה ח"ז סע"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת שרה"מ ח"ג סוסי"א. ועצ"ע בכ"ז.

אבל, דין ברירא לן, שבאמירת "ואת מוספי יום חג וכו'" אם הזכיר שם חג אחר, לא אהני לן מה שהזכיר שם ה"ט בתחילת הברכה, שקלקל בעיקר הענין, בהזכרת המוספין, ובהא כו"ע מודו, שהזכרת גוף קרבן מוסף מעכבת (ול"ד לפסוקי מוסף). ואף את"ל שבמוסף אצל"ש שם החג, וסגי באמירת ונעשה לפניך וכו' (וראה בארוכה בקובץ באתרא דרב גל' ו', בכה"ג שאמר מוספי שם חג אחר נראה פשוט דגריע).

לט. בנוגע לאופן חשבון שלושים יום, נתבאר בארוכה במכתב חודש טבת תשע"ה, וי"ל בע"ה בגליון "באתרא דרב".

מ. ראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'תתד. וש"נ. ולהעיר מכע"ז בהשק"ט לביל פסח שחל בשבת כשהתחיל הלל (ראה אצלנו בלוח לפסח תשפ"ב), שאין מפסיקים אותו משום הקדמת ויכולו שהיא תדירה, לפי שהקדמת תדיר היא למצוה בעלמא. אבל אין הנידון דומה דהא נחתינן לשק"ט באמירת קדיש לפני מעין שבע, וגם בענין אמירת תתקבל ומ"מ, הדין אמת כנ"ל, שכל שהתחיל קדיש (היינו עד "ואמרו אמנ") אין להפסיק.

מא. ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' ע"ג. אבני ישפה או"ח סנ"ז ואילך. רבבות אפרים ח"ב סי' צ"ו (ולא ראה דברי רבו בשו"ת אג"מ). ואף שיל"ד שמעין שבע אינו בגדר תפלה וזורת הש"צ (וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יח'תקסו), מ"מ לו יאה שספק דבד, יש לאומרו עוד פעם. וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ט"רמב, בענין שילת אמירת תתקבל ב"פ. ומובן, דהכא שאני מטעם הנ"ל. וק"ל.

מב. שו"ע אדה"ז סרצ"ד סי"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסיים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

מג. ראה שו"ת באתרא דרב סי' מ'תתקכו.

מד. שאינו מועיל תכ"ד כבר כתבו פוסקים בדורות שעברו. ומהם בשלחן הטהור מקאמארנא ועוד. ולאחרונה מצאתי מציאה רבתי בכת"ר ר"ח, נדפס בקובץ מור"ל תמוז תשנ"ה ע' ז, ולאחרונה בחידושים והערות ענינים רייכמן (סיון, תשפ"ד) ה ואילך, שבהתפלל בימי הקיץ ואמר מוריד הגשם ל"מ תוכ"ד. ונמצא שסברא זו מקורה טהור בראשונים כמלאכים אצל רבינו חננאל שכל דבריו דברי קבלה. וראה נטע רענן (לוי) ע' רכט. שם ע' רמב. ע' רמד. ונת' בארוכה בכניס תורה לחוה"מ פסח תשע"ה.

מה. ראה קצוה"ש סק"ב, ובהערות שבסוה"ס. ציוני הלכה תפלה פסטי"ז בשם הגריש"א. קובץ מראה הנרות ע' קטו. ונראה, דל"ש להשק"ט אם מתפלל תשלומין כשלא ירויח בתפלתו - דשאני הכא, שמרויח במה שמתפלל ללא הזכרת קללה. (ולהעיר מסברת הגר"ח בחי' ברכות כו, ב בנידון התפלה, בשכח ולא שאל מטר בימות הגשמים במנחת ע"ש, דס"ל שמתפלל תשלומין כיון שלדעתו שאלת גשמים היא ממטבת הברכה. והאחרונים חולקים עליו. ונדר"ד גרע טפ"ד ה"ל דלא מתפלל כלל, ראה חכמ"ש סי' קיז. שו"ת חסד לאברהם נתיבא סי' ט. ולהעיר מ"ל המשנ"ב סתפ"ח סק"ב, ובשעה"צ שם שברכותיו לבטלה). ול"ד למי שטעה ושאל גשמים בליל ו' חשוון, למ"ז שחזור, ש"א שלא יתפלל בליל

ועיי"ש בדעת רבא שהוא משום זלזול ביוט"ש (וכ"ה גם בגניז חיים שם. אבל שם כתב שאין לה"ר מהא דימוטו ידחה, דקאי בתקנה קבועה. ועיי"ש שדחה. והוא דלא כהסברא בפס"ד שהוא רק בכדי שלא לשנות הסדר. וכן מוכח בדברי הפוסקים שלמדו מכאן לשאר מילי שהאחרון תמיד נדחה (ראה שבה"ל סרי"ט. מג"א סתרמ"ב סק"א. שו"ת פנים מאירות ח"ב סקכ"ו. תורה לשמה סנ"ד. ועוד. אבל ראה שו"ת בית שערים או"ח סע"ד). ומגופו מוכח, דמסייע לה ממש"י לפסוקי קרבנות, אף שבשש"י אין כאן חשש זלזול ביוט"ש, ובהכרח שהוא בכדי שלא לשנות הסדר. וי"ל. וראה פס"ד שם. אבל ראה שו"ת זכר יהוסף או"ח ח"ב סרל"ז, וכתב בעולת שמואל דטפי ניחא לומר של יום אתמול, שהוא אליבא דרבא, מלומר של היום, שהוא אליבא דאביי. אבל בזכר יהוסף שם נראה דעתו למסקנא שבאמר של אתמול צריך לחזור ולומר של יומו.

אמנם, כשאמר ביוט"ש פסוקי חוה"מ נראה דהאי ודאי גרע טפי, שמזלזל ביוט"ש ממש (וגרע מנידון הדעותל שמואל שיש רק חשש זלזול למפרע או להבא). ובשלמא בפסח, שהכל אחד לית לן בה (ודומה למי שדילג בקריה"ת דיו"ט בסוכות פסוק ובחמשה עשר שיצא, שהעיקר קריאת גוף הקרבן), ואפ"ל שאין הזלזול יוכר. אבל בסוכות - ה"ז מנין אחר. ובפירש"י סוכה נה, א בד"ה ואנן, בטעם שא"א וביום השני במוסף, דא"כ עבדינן ל' חול. וכע"ז לגבי קרה"ת, בפירש"י מגילה ל, ב ד"ה קורין. וכ"כ במחז"ו סי' פ. ריא"ז סוף מס' סוכה. ועוד. ומדבריהם שמעע שגוף הקריאה וההזכרה במוסף זלזול הוא (ולא רק שמחמת הקריאה יבואו לידי זלזול, ראה ריטב"א סוכה שם. מהרי"ל מנהיג סוכות ס"ד. ועוד). ואף ש"א לומר גם יוט"ש ול"ח זלזול (מחז"ו שם. ריטב"א שם. ועוד. וראה הנסמן באנצ"ת ערך יוט"ש הערה 418 ואילך), היינו בהוספה על פסוקי יו"ט. וטענה כה"ג בקרה"ת - פסק בשע"א שו"ת סמ"ד ואילך שחזור וקורא בברכה. וכ"פ במש"ב סתרנ"ט סק"ד וסתרנ"ב סק"ד. כה"ח סתרנ"ט סק"ב. אבל בבכור"י סתרנ"ט כתב לקרוא ללא ברכה. וגם לדודי' - ה"ט שמחמת שחזור וקורא ליכא זלזול. אבל בתפלה ודאי חייב לחזור. [וראה משמרת שלום שם שהקשה שביוט"ש עדיף שלא לומר פסוקים כלל. (ומש"כ בשו"ת ש"מ שתייתאי שם, שבקריה"ת שהיא רק תקנת הגאונים ופסוקי קרינן ולא איכפת לן, אבל בתפלה שמוזכר מה שהקריבו בביהמ"ק והוא שקר - צ"ע, שגם בתפלה אומרים ביוט"ש פסוקי ובחמשה עשר. ולאידך, בקרה"ת קי"לן דחזור וקורא). ובשו"ת בצה"ח שם סק"ו כתב ליישב, שבאם לא היו מזכירים פסוקי קרבנות ביוט"ש - ה"ז גופא זלזול]. ועיי"ש בבצה"ח שכתב, דלכו"ע בטעה ביוט"ש ואמר וביום השני חזור. ובשו"ת אמרי סופר ח"א ס"ה סק"ב השיגו, ואזיל בתר איפכא, שבטעה ביוט"ש לכו"ע יצא, דאנן בקיאינן בקביעא דירחא. ולפענ"ד, העיקר כדברי בצה"ח.

ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות ("פסח לה" בשבועות וסוכות, "וביום הבכורים" בפסח וסוכות, וכדומה), דלא יצא לכו"ע, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר כבר במקומו, לא איכפת לן, שה"ז שקר גמור. ועכ"פ ה"ז כמזכיר מאורע שלא בזמנו, לדדידן כשאמר שקר חוזר ומתפלל נדבה (ואכ"מ), ה"ז ל"ש במוסף. אלא שמה"ט גופא לא יחזור.

אבל, עפ"ז לכאור' נראה שגם באינו מזכיר שם חג אחר, כ"א יום אחר מימי החג, או תאריך אחר בחודש, ה"ז שקר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ז שקר, שאומר "ואת מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו'

ונרחיב בביאור הדבר הדמוזכיר על ומטר חסר לו תפלת ימות החמה/ דהנה יש לחקור בגדר הדין הדמוזכיר על ומטר בימות החמה חוזר ומתפלל, אם הוא משום קלקול בתפלתו במה שהזכיר בה סימן קללה, או משום שינוי ממטבע הברכה של ברכת השנים, ולאף שיסוד החסרון הוא משום דהוי סימן קללה (כמבואר בב"י סי' קי"ד בשם הר"ן ובמשנ"ב סקי"ח) מ"מ גדר הדין הוא דכיון שיש בזה סימן קללה תקנו חז"ל דשינוי כזה במטבע הברכה מעכב]. ויש להביא כמה ראיות בענין זה לכאן ולכאן;

א. דעת המרדכי (הובא בב"י סי' קי"ד) דמי שאמר מוריד הגשם בימות החמה חוזר לראש ואינו יכול לתקן ע"י שיחזור לראש הברכה כי נתקלקלה תפלתו ע"י שהזכיר בה סימן קללה ומעוות לא יוכל לתקן, ובושמת אדם (כלל כ"ב סק"א) מבואר לדבריו ה"ה בהזכרת טל ומטר עליו לחזור לראש, והא דלא קיי"ל הכי מבואר בלבוש (סי' קי"ד ס"ג) ונשמת אדם שם מפני שמגלה דעתו בחזרתו לראש הברכה שחוזר בו ועוקר דבורו הראשון ואינו מבקש הגשם, וחזרה כזו מועלת גם לאחר כדי דיבור ע"ש. ומשמע כצד הא' דהחסרון הוא משום קלקול תפלתו, דאם משום שינוי ממטבע הברכה, פשיטא דאם חזר לראש הברכה יצא יד"ח גם אם אין בכך עקירה לברכה המקולקלת.

ב. במור וקציעה (סי' קי"ז) חידש חידוש נשגב דאם שחך והתחיל להתפלל תפלת חול בשבת בימות החמה והזכיר טל ומטר בברכת השנים קלקל תפלתו וחוזר לראש כמו בחול, ואפי' אם אירע כן במוסף, וביאר כן בכוננת הטור שכתב דשוואלין מטר עד מוסף ביו"ט א' דפסח, והקשו הנו"כ מאי נפ"מ בין שחירת למוסף, וביאר המור וקציעה דנפ"מ להנ"ל, דאם אירע כן בשחירת יצא יד"ח ואם אירע כן במוסף חוזר לראש.

והנה אם כצד הב' דהחסרון הוא משום שינוי ממטבע הברכה פשיטא דלא שייך חסרון זה במוסף, דהא במוסף אין ברכת השנים, [ורק בשחירת של שבת וי"ל דכיון שפתח בברכה זו נתחייב לאומרה כתיקונה כמו שמי שפתח בברכת אתה חונן, ע"י להלך בשם שו"ת הלכות קטנות, אבל במוסף הלא מי שפתח בברכת אתה חונן מפסיק באלתר ואינו מסיים הברכה כמבואר בשו"ע (סי' רס"ח ס"ב)], ובע"כ דס"ל כצד הא' דהחסרון הוא משום קלקול תפלתו במה שהזכיר בה סימן קללה.

[ועדיין צ"ב דהא מי שהזכיר טל ומטר בימות החמה בברכת שומע תפלה או בשאר הברכות מלבד ברכת השנים נקטו רבים מפוסקים זמנינו דאינו מעכב בדיעבד [וכן מבואר בהגהות טהרת השלחן סי' קי"ז לבעל התפארת יעקב על המשינות (הובא בילקוט מפישים באלתר והוצאת מ.י.) והביאו בספר אפיקי מגינים שם], וראייתם ממה שכתבו הפוסקים (סי' קי"ז) בדמקום ספק על זמן ההזכרה יזכיר בשומע תפלה, והביאור בזה, דהחסרון הוא רק כשמבדק את נוסח ברכת השנים שתקנו חז"ל לימות הגשמים, אבל לגבי ברכת שומע תפלה אי"ז נחשב לא שינוי ממטבע ולא סימן קללה, וא"כ גם במוסף מאחר ולא תקנו בה כלל ברכת השנים הרי זה כמו שאר הברכות דאינו סימן קללה.

וצריך לחלק דאע"פ שלא תקנו ברכת השנים במוסף מ"מ ברכה זו שייכת גם במוסף, דהא מבואר ברמ"א (סי' רס"ח ס"ד) דאם התפלל במוסף תפלת חול והזכיר קרבנות המוספין באחת מן הברכות יצא יד"ח, ומשמע דברכות אלו אינן לבטלה, ולכן אם בידך ברכת השנים והזכיר בה טל ומטר הוי סימן קללה].

ז' חשוון (ונתקשו בזה בבירור הלכה קמא ח"ב ע' מג-מד. בר אלמוגים ע' שמג. פנינים משלחן הגר"א גניחובסקי – להנ"ל – גל' שוב. ועוד) – שי"ל דהתם שאינו שמתפלל אותה תפלה ממש (ראה בר אלמוגים ע' שפח), ויש מקום לומר שלא נקרא שהרויח בתפלתו, משא"כ כאן. והאריך בד"ז ידידנו הגר"א זנגר בגל' פניני הלכה אמור תשפ"ד. ובאו"א, שבטעה לפני ז' חשוון, אינו סימן קללה רק שינוי מטבע. והאריך בזה הנ"ל בבירורי ברכות מיר ע' תרפ.

ולתועלת הענין מצו"ב גם מה שכתבנו אליו בהאי ענייני להעיר במאמרו: ידידנו בעל פניני הלכה שליט"א גלי' לדריעי' והראה כוחו כדרכו בקודש. אלא שבספרו בירורי ברכות ע' תרפ צידד לבאר באו"א, שלפני ז' חשוון אינו בגדר קללה רק שינוי מטבע. ושני הדרכים מאירים ומזהירים. ומ"מ עדיין לא נתיישב גוף הענין, באופן הראשון, שסו"ס יש כאן ריוח, ובאופן השני, שקשה קצת הדבר לומר שלדעות שצריך לחזור בו' חשוון שאינו מדין סימן קללה. ונפק"מ טובא אם הוא מדין סימן קללה או דינוי מטבע. כן נפק"מ טובא בין הדרכים, בגדר ריוח בתפלתו.

שוב חזר וכתב לנו: ענותו תרביני. השמטתי כאן מה שכתבתי בספר בירורי ברכות מפני שלפ"ז עולה דגם קודם ז' חשוון ושי היא לו תשלומין, ומדברי האחרונים משמע להדיא דיש לו תשלומין קודם ז' חשוון, ורק בליל ז' חשוון אין לו תשלומין מחמת שחוזר ומזכיר טל ומטר.

ושוב כתבנו אליו: הרי חילוק בדבר שקודם ז' חשוון, אף אם נאמר כהצד שאינו סימן קללה, כיון ששינה מהמטבע, ובתשלומין ריוח שלא יחייב שינוי מטבע שפיר חוזר ומתפלל. אבל כשמתפלל תשלומין בז' חשוון – לא ריוח שגם בתפלתו הבאה יאמר כן. אלא שסברא זו דחוקה, דשאלמא כשחיסר מהמטבע, ליכא ריוח אם גם בתפלה הבאה מחסיר, שסו"ס לא תיקן החסרון. אבל כשהוסיף במטבע, ובתפלה הבאה עליו להוסיף, אין תפלתו הבאה בכדי להשלים הזכרה, אלא לתקן המעוות, והו"ז גופא ריוח שלא שינה מהתקנה. ומוכרחים לחזור לסברא הא', שבאותה תפלה ממש אי"ז ריוח. ועצ"ע החילוק בין סימן קללה להוספת מטבע בפרט זה.

והנה המענה שכתב: מצו"ב מה שנתחדש לי בזה בביאור דברי האחרונים דאי תשלומין בליל ז' חשוון למי שהזכיר טל ומטר במנחה של ז' חשוון.

ונראה לבאר, דלדעת תוס' אין דין תשלומין מצד עצם מה שהזכיר סימן קללה בתפלתו, דדין תשלומין נתקן רק כשמרויח תפלה או הזכרה החסרה לו, אבל מה שחוזר ומתפלל בלא סימן קללה אינו נקרא ריוח לחזור ולהתפלל בשבילו, ורק לדעת חכמי פרובינצא הטועה בתפלתו אין תפלתו תפלה וחוזר ומתפלל ה"נ בזה, אבל לדעת תוס' תפלתו תפלה וחוזר רק בשביל להשלים חובת הזכרה, ככה"ג י"ל דאין חוזר בשביל תיקון קלקול בתפלתו, והא דיש דין תשלומין בהזכיר טל ומטר בימות החמה הוא משום שחסר לו תפלה הראויה לימות החמה, והרי זה כמו מי שהתפלל תפלת חול בשבת ותפלתו תפלה אלא דחסר לו תפלת שבת, והו"נ בזה אם הזכיר טל ומטר תפלתו תפלה אלא דחסר לו תפלת ימות החמה, ולכן אין לו תשלומין בליל ז' חשוון, כי לא ישלים בזה תפלת ימות החמה.

ולפ"ז נראה דה"ה בציור שהבאנו שעשה הפסק באמצע תפלתו באופן המעכב, אין לו תשלומין, כי אין תשלומין בשביל תיקון קלקול בתפלתו אלא רק כשמרויח תפלה או הזכרה החסרה לו.

יד"ח בדיעבד כיון שהוא בא להשלים תפלת שחרית שהזכירו בה מוריד הגשם, והוא עפ"ד הפר"ח (שם ס"ט) שייסד דאף דדין תפלת התשלומין הוא להתפלל כתפלת החובה באותה שעה, מ"מ בדיעבד אם התפלל כמו התפלה שהוא בא להשלים יצא יד"ח, דא"ה שהמתפלל לתשלומין יא דינו חמור יותר מאילו התפלל בזמנה.

והנה בשלמא אם החסרון הוא מדין שינוי ממטבע הברכה ניחא, דבדיעבד יוצא יד"ח במטבע הברכה של התפלה שהוא בא להשלים, אבל אם החסרון הוא משום סימן קללה, דתפלה שהזכיר בה סימן קללה אינה תפלה, מה מקום יש בזה לסברת הפר"ח, והלא גם בתפלה שהוא בא להשלים אם יזכיר בה סימן קללה לא יצא יד"ח, ומה שהיה דינו להזכיר אז מוריד הגשם הוא מפני שבבוקר לא היה זה סימן קללה, דנחשב עדיין ימות הגשמים לפי תקנ"ח. [דגומא לזה ממי שטעה והתפלל במוצ"ש תפלת שבת לתשלומין של מנחה של שבת, דכתבו בספר תורת חיים (סי' ק"ח סק"ח) ואפיקי מגינים (סקל"ד) דלא יצא יד"ח אף ל'ד הפר"ח, כי אין תפלת שבת בחול, ורק בליל שבת אם התפלל תפלת חול לתשלומין יצא מפני שתפלת חול שייכת גם בשבת, ומה שלא הזכיר בה שבת לא היו חסרון בתפלת תשלומין למנחה של חול].

נחזור לעניינינו, דלפי צד הב' דהזכרת טל ומטר בימות החמה מעכבת משום שינוי ממטבע הברכה של ברכת השנים, י"ל דאף דחשיב שינוי ממטבע הברכה, מ"מ היו רק שינוי ממטבע התפלה של ימות החמה ולא של ימות הגשמים, ועל כן תפלתו תפלה, וחסר לו רק 'תפלת ימות החמה' כמו שנתבאר, ולכן נקטו האחרונים דאין לו תשלומין בליל ז' חשוון הואיל ומזכיר בו טל ומטר ואינו משלים בזה תפלת ימות החמה.

ומעתה נחזור ונדון איך הדין בהזכיר טל ומטר במנחה של ערב שבת בימות החמה, האם יש לו תשלומין בליל שבת. ולכאור' לפי האמור אין לו תשלומין, דהא לא ישלים את ברכת השנים של ימות החמה בתפלת שבת, אבל שמא י"ל דא"צ להשלים ברכת השנים אלא צריך להשלים באופן כללי את 'תפלת ימות החמה', ובתפלת שבת של ימות החמה ג"כ יש לו תשלומין, ולפ"ז בהזכיר טל ומטר במנחה של ו' חשוון כשחל בערב שבת לא יחייב לו תשלומין בליל שבת כיון שהוא כבר ימות הגשמים, וצ"ת.

[אכן בזה י"ל כמש"כ לפלגל בספר בירורי ברכות עמ' תרפ"א, דיש לחלק בחקירה הנה"ל בין ימות החמה לימות הגשמים קודם ז' חשוון, דבימות החמה הוא סימן קללה ותפלתו מקולקלת, ובהו כ"ע מודו דיש לו תשלומין בליל שבת, אבל לאחר שמיני עצרת קודם ז' חשוון לא היו סימן קללה דהא זמן גשמים הוא, ומה"ט ס"ל להרבה אחרונים דאינו מעכב כלל בדיעבד, וא"כ י"ל דאף להדעות דמעכב ועליו לחזור לראש היינו רק משום דהיו שינוי ממטבע שטבעו חכמים בתפלה, וצ"ע].

ועניתי לו: כדרכו משוטט בים התלמוד והפוסקים יעלה הרים ירח בקעות מסתת אבנים. ואני אנה אני בא בכלוי של עני. ואחת אצירה, שאיני זוכר כעת אם נזכר אצלו, שבמקומות הצריכים לגשמים גם חוזר אף שאינו סימו קללה. ולאידך בניסן חוזר אף שאינו סימן קללה, ראה בראשונים שהובאו בב"י קיד. אמנם מקשיית הר"ן משמע שאינו שייך לדין שינוי מטבע, ומה שחוזר רק משום לא פלוג. אבל רבינו יונה כתב להדיא שהוא שינוי מטבע. ובשפ"א תענית ג, ב ה"ד שאינו משום סימן קללה לגבי הזכרה, דלר"א מזכיר גם בימיהו"ח, ורק שלדין אם אינו

אולם מאידך גיסא יש להוכיח בזה להיפך מהא דנחלקו כל האחרונים בדין זה לגבי שחרית של שבת, אם פתח בשל חול והזכיר טל ומטר בימות החמה וסיים הברכה, האם עליו לחזור על ברכת השנים או ממשך בשל שבת, ע"י באר היטב (סי' קי"ז סק"ז) ושערי תשובה (סי' רס"ח סק"ג) בשם שו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' צ"א) דחוזר על ברכת השנים, ואילו ד' הח"א (כלל כ"ח ס"ז) תהלה לדוד (סי' רס"ח סק"א) וערוך השלחן (שם ס"ח) דממשיך בשל שבת, ויסוד הנידון בזה הוא אם שייך בזה הדין דאם התחיל ברכה של חול עליו לסיימה כתיקונה, וד' המחזיק ברכה (סי' רס"ח סק"ג) דגם ל'ד ההל"ט א"כ טעה והמשיך בשל שבת וסיים הברכה אינו חוזר, דבכה"ג אינו חוזר לומר ברכה של חול ע"ש, והמאמר מרדכי (שם סק"ב) דן אם סיים תפלתו אם עליו לחזור ולהתפלל מפני שכבר נתחייב בברכה זו, והאחרונים דנו עפ"ז גם לגבי ימות הגשמים אם פתח בשל חול שכח להזכיר טל ומטר בברכת השנים, האם עליו לחזור על ברכת השנים מפני שנתחייב בברכה זו לאומרה כתיקונה (ע"י פלא יועץ ח"ב סי' ג"ב, שו"ת מתת ידו ח"ב סי' י"ד, שו"ת קריה נאמנה סי' א', וקצות השלחן סי' כ"א סק"ח וסי' ע"ח סק"א).

ומשמע להדיא מכל דבריהם דהחסרון בהזכרת טל ומטר בימות החמה הוא רק משום שינוי ממטבע הברכה של ברכת השנים, והנידון הוא אם נתחייב בברכת השנים בתפלת שבת זו, אבל אין חסרון מצד לקולו התפלה במה שהזכיר בה סימן קללה, דא"כ בשיטא ממצב אפי' אם סיים התפלה.

[שו"ר בשו"ת עני בן פחמא (סי' י"ט) שתמה על האחרונים הנ"ל, וכתב דמסבא היה נראה דפשיטא דצריך לחזור ולהתפלל אפי' אם כבר סיים התפלה הואיל והזכיר סימן קללה בתפלתו, ואינו דומה כלל למי שלא הזכיר טל ומטר בימות הגשמים, ונראה שנקט כצד הא' וכמו שהוכחנו מד' המור וקציעה].

ג. בספר דינים והנהגות חזו"א (פ"ה דין י"ב) כתב וז"ל; 'הוי עובדא באחד שאמר ותן ברכה קודם ז' חשוון כדון ואח"כ חשב שכבר צ"ל טל ומטר וחוזר באמצע שמו"ע לברכת השנים ואמר טל ומטר והצריכו לחזור ולהתפלל' עכ"ל. ורבים תמהו דהא ברכת השנים הראשונה היתה כדון ומה אכפת לן במה שחזר ובירך ברכה זו שנית שלא כדון, ולמה לא יצא יד"ח בברכה הראשונה, [ובשו"ת מנחת פרי (סוף ח"ד עמ' קס"ד) כתב שהגרשו"א צ"ל אמר על כך שהדברים הם פלא בעינינו]. ולכאורה נראה מזה דס"ל לחזו"א כצד הא' דהוי סימן קללה ולכן קלקל כל תפלתו אע"פ שבירך את כל הברכות כדון.

אלא דעדיין צ"ע דסו"ס הרי ברכת השנים השנית היתה ברכה לבטלה, ומסתבר דלא שייך סימן קללה בהזכרה שהזכיר בתוך ברכה לבטלה (כמו שהבאנו לעיל דאם הזכיר בשאר הברכות אי"ז נחשב סימן קללה, דרק אם בירך ברכת השנים כמו שתקנו חכמים לימות הגשמים הוי סימן קללה).

ובפנינים משלחן רבינו הגר"א נגחובסקי וצ"ל (פ' ויצא תשע"ד) האריך לדון בביאור ד' החזו"א, וכתב לכאור באופן אחד דס"ל דכיון שחשב שבירך את ברכת השנים הראשונה שלא כתיקונה הו"ל כמסיח דעתו מן הברכה ובטלה ברכתו. ולביאור זה אין כאן ראייה לניד"ד אם החסרון הוא מדין סימן קללה או מדין שינוי ממטבע הברכה.

ד. מבוואר במשנ"ב (סי' ק"ח סק"ו) דהמתפלל תשלומין במנחה ביו"ט ראשון של פסח וטעה והזכיר מוריד הגשם יצא

שואל למה מזכיר ומוכח שאינו סימן קללה. ובכלל צ"ע אם גשמים ממשבע התפלה, ואפשר שהוא רק בגדר הזכרה, וכמו שבימות הגשמים הוא רק הזכרה כ"ה איפכא בימות החמה שאינו שינוי במטבע. ובכלל, צ"ע הסבא שהוספת שאלת גשמים בימיה"ח בגדר שינוי מטבע. ועמד בזה בשפ"א תענית ג, ב. והוכיח מהדעות שחוזר לראש התפלה, כדברי כת"ר.

כן ילה"ע מירושלמי במה שמחזירין בהזכיר גשמי אף שאין חובה להזכיר טל, דלא דמי מה שלא הזכיר למי שהזכיר גשם, ובהזכיר טל וגשם לכמה דעות אין מחזירין, ומשמע שהחסרון מחמת שמטבע דימיה"ח הזכרת טל, עכ"פ בתורת רשות אם בא להזכיר. ולא משום סימן קללה דגשם. וגם לדינא שפסק הרמ"א שמחזירין, ראה ברא"ש ברכות ד, יד: שעומד בשעה שאין מזכירין אלא טל. ומשמע, דקאתי עלה משום שינוי מטבע.

מו. בבבבכת הפטרה – לא הזכיר על יום טוב רק בחתימה לא יצא. וראה א"א מבטשאטש ספ"ד שאם התחיל מעל הכל ולא הזכיר שבת בפתיחת הברכה לא סגי. וכן מוכח מהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א לגבי ברכת הפטורה בשמע"צ שחל בשבת, עיי"ש. אף ש"א שאם הזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר ומתפלל, היינו משום הפסק, אבל בברכת הפטורה שאני, ודמיא לברמ"א, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה משנב"ב ס"ה סק"א. וילקט יוסף שנה שמינית קונ"ז ז' סס"ח. ומ"מ ל שלא סיים הברכה, יחזור לתחילת הברכה לתקן ברכתו, כיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה – ראה קצוה"ש סמ"ז ס"ג ובבב"ה ש"ק"ה.

מז. מבוטס על הנחה משיחת אחש"פ תשי"ט. ונת' אצלנו בארוכה בכניוס תורה דחיה"פ פסח תשפ"ג בבית חיינו

[ולהעיר, שבשנים האחרונות – יותר מחמשים שנה לאח"ז – נתפרסמה לראשונה שמועה המספרת שבישיבה שלאח"כ (בהתוועדות שבת מברכים אייר, או "באחת השבתות שלאחר מכן" לגירסא אחרת), היתה "משנה אחרונה" בנדון – שיש להמשיך כרגיל. אמת, אין ל"שיחה" זו שום זכר ורמז בהנחות ויומנים, וגם החוזרים שמהא (כולל הר"י ע"ה כהן, ועוד כו"כ שנכחו בשעת מעשה) מעידים שלהד"מ. והעיקר, שפלא גדול ש"הוראה" זו (להיפך מהמבואר בישיחה) לא נודעה לרבים כ"כ הרבה שנים. ויותר מסתבר, שהתבלבלו המספרים (שסיפרו כן בהיותם בנה שבעים שנה ומעלה. ומתם מי שעדיין לא מלאו לו שש עשרה שנה בשנת תשי"ט) עם הנרמז בישיחה הנ"ל שזו משנה אחרונה (ביחס להנאמר בליל הסדר בשנה הנ"ל – באו"א קצת). וידוע לי, ביודעי ומכירי קאמינא, שזה רבות בשנים, כשארבע מקרה כנ"ל, נהגו למעשה בכמה מבתי אנ"ש (ומתם – אלו שהיו בבית חיינו בשנים הנ"ל) ע"פ המבואר בישיחה הנ"ל. גם מפורסם שכו"כ ת"ח ויודעי ספר (כולל כאלה שהיו נוכחים בעצת אמית הדברים בהתוועדות) שקו"ט בישיחה הנ"ל, ודבריהם נדפסו בכו"כ קובצים, וגם להם לא נודע כלל ע"ד "הוראה" המחודשת, ואף אחד לא העיר כן בקובצים הבאים על דבריהם. זאת ועוד, שבישיחה הנ"ל נאמר, שההוראה מכל הענין היא שאין לסמוך על העולה בהשקפה ראשונה (ורמז בזה לההוראה שניתנה בשעת מעשה, בליל הסדר), כ"א לפסוק רק העיון כדורש. ולאחרונה הגיעה לידי חלק מיומן מהתוועדות הנ"ל דאחש"פ, ותוכן הדברים (בחריפות יותר מהנרשם) שההוראה הראשונה (בליל הסדר) היתה ב"טעות" ו"שלא כפי השו"ע", ו"מקווה שאף אחד לא כתב בחוה"מ על כך שלא תבוא תקלה על ידך". וכמה מן הדוחק לומר, שלאחמ"כ היתה חזרה נוספת בנדון. ופלא גדול יותר, שה"הוראה השלישית" לא נרשמה כלל.

ולא זו בלבד, אלא שלפי דבריהם נזכר בטעם השינוי מההוראה הקודמת, "אחרי שרואים אצל אדמו"ר הזקן את החשיבות הרבה בסימני הסדר ובסדר של ליל הסדר הרי שענין זה גובר", ו"שיש לסמוך בכך על הדעה שאומרת שמברכים גם בדבר שטבולו במשקה" – אותם דברים ממש שנשללו להדיא בהתוועדות אחש"פ הנ"ל. ועוד מצינו למי שכתבו הסבר שונה משלהם בשלילת ההוראה הנזכרת (שגם מי שסיפר כן לא הביא טעם זה), ותוכן דבריהם הוא שההוראה הנ"ל מוקשה מצ"ע, לפי שנו"י לדבר שטבולו במשקה אינה עולה לאכילת לחם ע"פ דין. (ולהעיר, שקושיא זו היא גם על כל הפוסקים שכתבו שאם שכח ובירך בנטילה ראשונה לא יעשה היסח הדעת ועלתה לו לנטילה שני' – יוסף עלים סרס"ו (שאליונקו, תצ"ז), הביאו ופסק כן הר"ח פלאגי בחיים לראש (איזמיר, תר"ב) דיני ורחץ ס"ב (מד, א), וכ"פ בנו ב"פ ח"ה סתע"ג סק"ה (אבל ראה שם ח"ו סתע"ג סק"ג), וכן בגאולת ה' (ליוורנ, תרכ"ה) דיני ורחץ ס"ד (כד, א). ואכן כה"ק בזכרנו לחיים (ליוורנ, תרל"ה) דיני ורחץ ס"ד (כז, ב). אבל שאר הפוסקים, גם אלו שחלקו על הנ"ל, מוכח מדבריהם שלא חשו לקושיא זו. ונת' בארוכה בכניוס תורה הנ"ל). ולדבריהם אינו מובן כלל – "מעיקרא מאי קסבר".

ושוב באו קרובי משפחה של בעלי השמועה הנ"ל, ונתלו בזה שבהנחה להתוועדות ש"מ אייר נרשם בתחילתה שהיא ר"פ בלבד, וממילא נחסר כל הענין. והמעין בפנים יראה שאין בדבריהם ממש, שהמדובר שם רק על ב-ג סעיפים הראשונים בהנחה, ותוכנם – ר"פ משיחה ראשונה בהתוועדות, שכל כולה היא בענין אחר לגמרי, ע"ד החסידות ובעניני עבודת ה' (במעלת הזמן שלאחרי פסח על אחש"פ, שכיון שצ"ל יצ"מ בכל יום, ובפרט בחדש ניסן, מובן שבימים שלאחרי חה"פ צ"ל על"ל גדולה באי"ע, וכן במעלת המעשה (בח' משה) שהיא למעלה מענין הגילויים דאחש"פ (בח' משיח), ובסדר הענינים – משה (מעשה), משיח (גילויים) ומשה (גילוי מעלת המעשה)). ומי פתי יאמין, שבין הדברים – ובתחילת ההתוועדות – נזכר גם ענין בגולה, ובשלילת הוראה קודמת שנאמרה באריכות גדולה בהתוועדות הקודמת, בתור "הוראה שלישית", ואף גם זאת שלא נרשמה כלל ולא נמצא זכר לדבר, וזאת למרות הדברים החריפים לפני' שלא לרשום הדברים שנאמרו "בטעות", ודוקא הנאמר לפני כן בהתוועדות הקודמת נרשם ובא בדפוס לדורי דורות.

זאת ועוד, ששמועות הללו שנתחדשו בזמן האחרון כולן הגיעו לידיו ע"י מקור אחד, שהכל מכתבית בנו של מי שסיפר כן מתחילה, ועבד אינני לאחזקו דברי הראשונים. ולמרות רום ערכו ומעלתו וכו' וכו' – אין אנו אחראים לכל השמועות, והרי הכותב מפורסם בכתיבת ריבוי כרכים של ספורים וגלגוליהם, וטרח ויגע מאד לקבץ ריבוי שמועות שונות ומשונות, וכולם נהנים ומשבחים ומפארים פרי עמלו, אבל מי כמוהו יודע שהרבה מהשמועות אינן נכונות, ויש שאינן עומדים בכור המבחן של המציאות, וכידוע ליודעים. ונבונת טעם להביא כאן (נוסף להזכר בריבוי מקומות שאין להסתמך על השמועות, ובפרט בעניני הלכה ומנהג. וראה שו"ת הצ"צ אה"ע ח"ב סת"ג: ומ"ש כת"ר שנשמע לו בשם כאזמו"ד הגאון נ"ע וכו' ודאי אילו ה' בירור שאמר כן בלי ספק הייתי מבטל אדתי בזה כי מי יבוא אחר המלך כ' וכגובה שמים מעל הארץ גבהו דרכיו מדרכיו כ' אף ידוע לנו שיוכלו לומר בשמו מה שאינו כ' ולזאת אין לסמוך על השמועות. ועד"ז הוא בכ"מ בתשובותיו) מש"כ באגרות הרמב"ם: כוונתי להדריךך הדרכה אשר תהי' מועילה לך מאד הן בהשקפותיך והן באמונתך והיא שכל אדם שיספר לך ענינים שהוא אומר שהוא ראה אותם והשיגם בחוש ואף על

ב"פ משום היסה"ד, וטעם שלא לשמור ידיו ולהתנות – משום שישברו שהוא גוי. והארנו בכינוס תורה מזה). ולהשאלה שלפ"ז הרי לפי הוראת רבינו מבטל ג"כ התקנה לטול ב"פ – הרי עדיין יכול לטול בשנית לכרפס. (ואף שאכילת הכרפס היא כדי להתמיה את התינוקות, מחמת שאוכלים ירקות בתחילת הסעודה, ואם אוכלים את הכרפס בתוך הסעודה אין כאן תמיהה – הרי ההדגשה כאן לא על תמיהת התינוקות, אלא בגוף הענין שביטלו ההנהגה לסמוך על שמירת הידיים. ובטעם שביטלו כתב רבינו שהוא "כדי שיתמיהו התינוקות או מטעם אחר". והיינו שלא הטעם העיקר כאן. ואכן אכילת הכרפס גופא היא בכדי להתמיה התינוקות, אבל כאן המדובר בנט"י, שהגטילה היא משום היסוד לתינוקות. ומה שהעיר שבשיחת אחש"פ זכר שנשארנו רק עם תמיהת התינוקות על כך שמטבילין שתי פעמים – אינו מוכרח מזה שלא לטול שוב לכרפס. והכוונה שם לזה שאין מקיימים אכילת ירקות קודם הסעודה וממילא נשאר רק התמיהה לא הגטיל ב"פ. ומה שנוטלים ידים ב"פ (אף שבתוך הסעודה לא נוטלים ידים לדבר שטיבולו במשקה) – אם נאמר כן – הוא לפי שכן תיקנו בליל פסח. ולהעיר, שלכמה ראשונים הגטילה פעם שני' היא עבור טיבול שני, ולא עבור הלחם, וכפשוט לשון הגמרא, אף שהוא בתוך הסעודה. ובמאירי הביא הדעה שבכרפס כלל א"צ גטילה (שא"צ טיבול), וכל שטיבולו במשקה צריך גטילה קאי אטיבול שני. בתוס' חכמי אנגלי' פסחים קטו, ב כתבו בשם ריצב"א (בישוב הקושיא מגלה ליה למימר "משום טיבול שני" תיפוק לי' דבעי גטילה משום סעודה), דנפק"מ היכא דמשכה סעודתו מבעוד יום ועשה סדרו בתוך סעודתו בלא הפסק, ואין צריך גטילה משום הסעודה שכבר נטל וצריך גטילה משום טיבול שני. והוא כנ"ל). ובכל אופן, לא על זה המדובר.

ואם הפירוש כדבריו, שהרבי הורה לאחר זמן שממשיך בסדר הרגיל, ובכך רוצה לפרש הכוונה מכתב דנן – תיקשי, מה זאת אומרת "ועד כדי כך שיהא" – הרי כן גם הורה הרב"ל ומה הפי' במש"כ "כנראה מפני שאין מחמירין כ"כ בספק ברכה להקל" – הרי זו גם הוראת הרבי. ופשוט, שנתכוון לרמוז להמדובר בשיחת אחש"פ שלדין מחמת חומר הענין של ספק ברכות אין לעשות כן. ובמכתב דנן כותב גם "כמדומה שהיכרתי זה בפירוש (שהרי זהו מהסברות הראשונות בזה) ואמרתני גם תירושה". ואף ש"כ"ז לא נתפרש להדיא בהנחה, ומכללא איתמר – דעת לבנון נקל, שבהנחה לא הביאו כל האריכות כרגיל, והרי רשום שם "חסר קצת". וכאמור, "זהו מהסברות הראשונות בזה", ולא מסתבר כלל שבא לרמוז לשיחה נוספת מאוחרת שנאמרה לאחר זמן.

ולדידי ברירא מילתא, שעד שלא תתברר ללא ספק אמיתית שמועה הג"ל (שכמעט ומופרכת אפשרות כזו), אנו בתר דברי רבינו בהתוועדות גרירין].

מח. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כז' תרצו.

מט. ע"פ שו"ע אדה"ז סד"ב ס"ב. וראה מג"א שם סק"ט. אדה"ז שם ס"א. וראה גם אצלנו בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע"ז 40 ואילך.

נ. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, (ראה שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו) (והובא בשש"כ ח"ב פנ"ח הע' צז. וראה שם פס"ב הע' י). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

נא. נבאר באריכות בכינוס תורה דחומה"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

פי שאותו אדם יה' בעיניך בחזקת תכלית הנאמנות והישר וטוב ההשכלה והמוסר מכל מקום תתבונן במה שסיפר לך ואם במה שאמר שראה רצונו לחזק השקפה בה מחזיק או דעה בה מאמין אזי תחשוך במה שהזכיר שראה ולא תשבש מחשבתך באותם הדעות אבל תחקור ותבחן את אותן ההשקפות ואותן הסודות לכוף מה שיגזרו ועיניו מבלי שתשגיח למה שאמר שראה בעיניו בין שיהי' אותו המספר אדם אחד בין שיהיו אנשים הרבה מבעלי אותה השקפה. ודי בהערה זו]

שוב נתפרסם כעת (שילחי אד"ש תשפ"ד) מארכיון הר"מ ע"ה הארליג מכתב בחת"י"ק (מתאריך ב' אייר תשי"ט, והיינו אחרי התוועדות המדוברת בש"מ אייר) וככל הנראה לא נשלמה כתיבתו, ובו שק"ט בטעם ההוראה הנוכרת, במה שלא הורה לכוף בתי ידים ושלא להסיר דעת, עיי"ש. (וברוך א-ל עליון שכיוונתי בד"ז לדעת עליון, דעת רבינו, שכן נתי' בכינוס תורה שההוראה שנטילה זו תעלה לו לאכילת מצה היא היא ממש כדעת הפוסקים שישמור ידיו ויעלה לו אח"כ למצה, אלא שלא אבה רבינו בשמירת ידיו עד הסעודה, וכדעת הפוסקים שלא לסמוך ע"ז – ראה יוגד יעקב רקח (ליוורנו, תרכ"ו) דיני ורחץ ס"א (במהדו"ח – ע' קלט). וכמשנ"ת באג"ק הג"ל). ועוד שם באג"ק, בטעם האחרונים שהורו לטול ידיו שוב אח"כ בברכה – שהוא מחמת שאין מחמירים כ"כ בספק ברכות (משא"כ לדידן, וכמשנ"ת בהתוועדות דאחש"פ שם) . ואיך שיהי', לא נזכר שם לא דבר ולא חצי דבר ע"ד חזרה ומשנה אחרונה. וגם מכאן נראה שיליה מוחלטת של שמועה הג"ל. אלא שכדור המספרים, אפשר שימצאו גירסא חדשה להעמיד דבריהם הראשונים.

שוב כתב אלי א' ממשפחת הג"ל, להקשות במש"כ במכתב הג"ל "והטעם מובן, שכיון שביטלו ההנהגה זו, כדי שיתמיהו התינוקות או מטעם אחר, אין להחזירה אפילו באופן דלא כביח" – שלפ"ז נשאלת השאלה במש"כ על ההוראה בשיחה אחש"פ שמי ששכח ובידך ענט"י יאכל מיד את המצה, ויבטל התמיהה של התינוקות, וכן ישנה מההנהגה שקבעו מלכתחילה איך צריך להיות הסדר.

ועניתי לו כך: תוכן מכתב דנן שמביא דעת כמה אחרונים שמעיקרא ביטלו ההנהגה להסתפק בגטילה אחת ושלא להסיח דעת, ומה"ט גם כאן אין להורות כן לכתחילה להסתמך על העדר היסח הדעת בשכח. ואחרונים הג"ל פסקו מה"ט יתא על כן, שיש לטול ידיו בשנית אח"כ להמוציא, ולסמוך על הדעות שנט"י בברכה דבדו שטיבולו במשקה. והטעם ש"כ"ז הוא מחמת שאין מחמירים בספק ברכות. ע"כ בקצרה תוכן הדברים במכתב.

אמנם, המדובר שם לא מחמת גוף כללות סדר הדברים של ליל הסדר, אלא בענין זה, שביטלו ההנהגה – מאיזה טעם שיהי' – דשמירת ידיו. ולכן גם לא הורה הרבי כן. לאידך, הרבי מורה שיאכל מיד מצה ובכך מחד גיסא לא יסמוך על העדר היסח הדעת. אבל גם לא יכנס לחשב ספק ברכות. ולכא' יסוד הדברים בב"י סתע"ה שאין לכוון בכך לגמור כל הסעודה בלא היסה"ד שלא לבטל תקנת הכממים שתיקנו לטול פעמיים בליל פסח (ודלא כב"ח שם. ולהעיר מהגש"פ עם אמרי שפר להנצי"ב בטעם הגטילה אף למנהג להקל בטיבולו במשקה, דמכל מקום בסדר הנהיגו כמו בזמן אכילת הפסח. ובאמת, גם בהגש"פ עם לקו"ט הביא רבינו דעת הח"י בטעם הגטילה להתמי', וכן בסימני הסדר כסדר קדש ורחץ, שגם ברוחץ קודם קידוש וכו' ורחץ, אף שאי"ז כדעת אדה"ז שטעם הגטילה

לעילוי נשמת
ר' אברהם ע"ה בן ר' אליהו ע"ה

מיכאלשוולי

נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים היעוד "הקיצו
ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם

לעילוי נשמת

הרב הגאון הרה"ת אהרן יעקב
בן הרה"ג הרה"ת מרדכי אליהו ע"ה
שוויי

זכה להיות מלמד ומגיד שיעור בישיבת תו"ת
ליובאוויטש
במאנטרעאל וניו יארק במשך יותר ממ"ג שנה
ואח"כ נבחר להיות מו"צ וחבר בבד"צ של ק"ק
קראון הייטס
במשך טו"ב שנים
נפטר ערב שבת קדש ל' ניסן א' דר"ח אייר ה'תש"פ
והובא למנוחות בו ביום אחרי חצות
ת'נ'צ'ב'ה'

